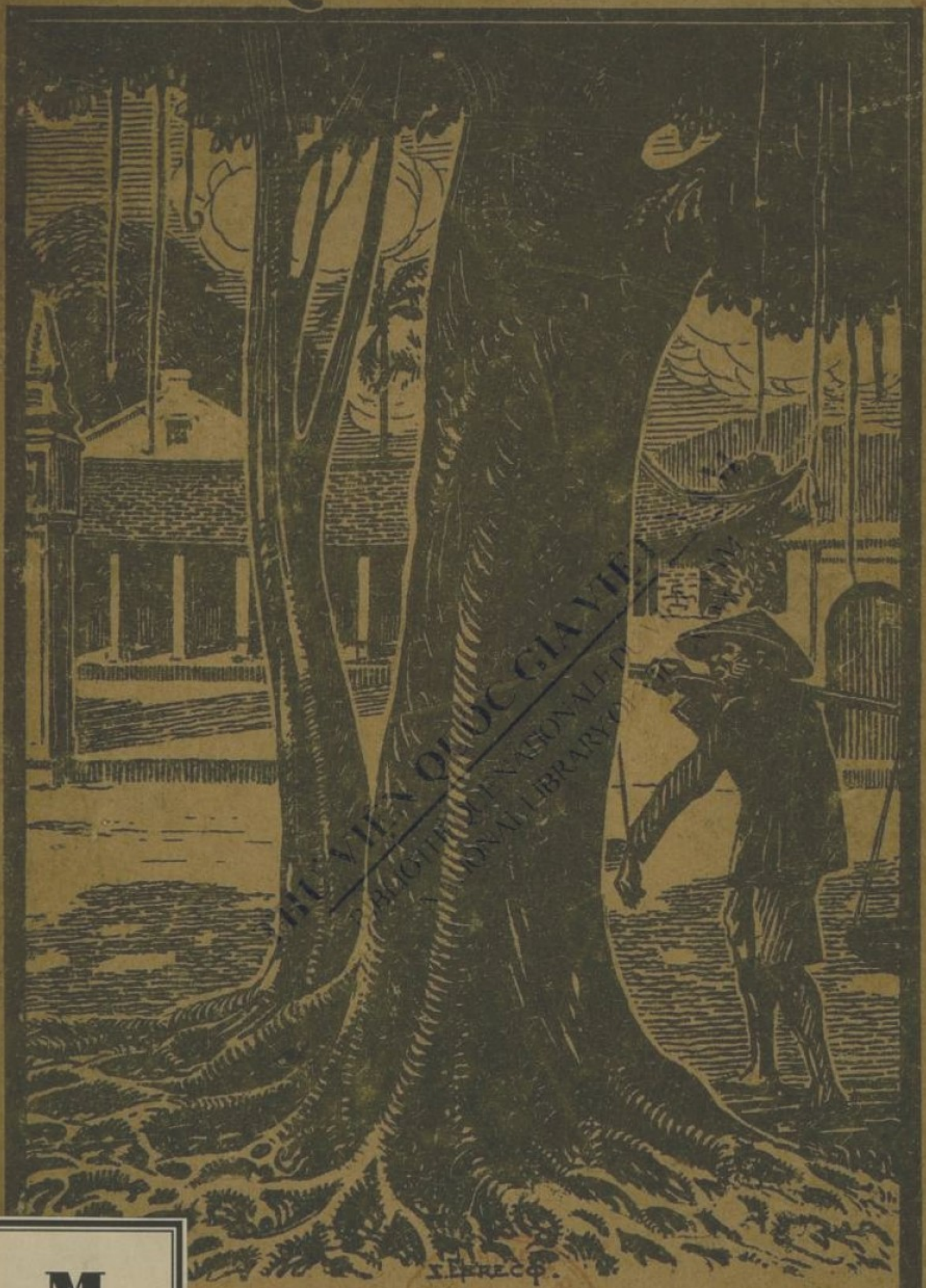
DAN-QUÊ NÊN BIẾT

SOCIÉTÉ DES ÉTUDES INDOCHINOISES
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE

PAR

PIERRE GROSSIN

INISTRATEUR DES SERVICES CIVILS DE L'INDOCHINE

M

4979

https://tieulun.hopto.org

THƯ VIỆN QUỐC GIA VIỆT NAM
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DU VIỆT NAM
NATIONAL LIBRARY OF VIỆT NAM

https://tieulun.hopto.org

bavn01

PIERRE GROSSIN

Administrateur des Services Civils de l'Indochine.

DÂN-QUÊ NÊN BIẾT

DỊCH GIẢ

NGUYỄN-VĂN-NGHỊ

Tri-Huyện Gia-Khánh.

DEPOT LEGAL
INDOCHINE
N° 6019

THƯ VIỆN QUỐC GIA VIỆT NAM
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DU VIỆT NAM

IDEO

BIBLIOTHÈQUE CENTRALE DE L'INDOCHINE
30618

B
5
1/4p

HÀ-NỘI

—

IN TẠI VIỄN-ĐÔNG ẤN-QUÁN

1926

https://tieulun.hopto.org

THƯ VIỆN QUỐC GIA VIỆT NAM
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DU VIỆT NAM
NATIONAL LIBRARY OF VIET NAM

https://tieulun.hopto.org

Kính dâng

Quan Thống-Sứ-Bắc-kỳ R. ROBIN

đại nhân soạn-đả

PIERRE GROSSIN

THƯ VIỆN QUỐC GIA VIỆT NAM
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DU VIETNAM
NATIONAL LIBRARY OF VIETNAM

https://tieulun.hopto.org

THƯ VIỆN QUỐC GIA VIỆT NAM
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DU VIỆT NAM
NATIONAL LIBRARY OF VIET NAM

https://tieulun.hopto.org

TỰA

Hỡi người nhà quê can đảm kia ơi, khi người ra nơi tỉnh thành, người vào cửa hàng nọ, vào phòng giấy kia, vào nhà bưu-điện, người có dáng e-lệ bỡ ngỡ. Như vậy không những người mua bán gì phải trả tiền, nhưng lại mua lấy cái mắt cắp nữa. Người bước chân vào quán trọ hàng cơm, lới nơi đầu đường đầu phố hay ở nhà ga, bao giờ cũng thường gặp có kẻ quỉ quái, có cậu thư sinh mà người chẳng quen biết gì ra điều tỏ lòng tử tế thiết tha, làm ơn-đưa đường giắt lối cho người, làm đơn làm từ cho người..... dụ thế rồi chúng đẽo vào người đấy. Nếu người đi đường để đến nỗi bị xe chết nữa, ấy thường là lỗi tại người, hỡi người nhà quê khốn nạn kia ơi!

Vậy thì ta đây ta cũng muốn làm người bạn đứng đợi tận cửa nhà người, ta cũng muốn làm người chỉ đường dẫn nẻo cho người đó.

Trong il trương sau đây, không phải là có đủ cả mọi tài-lực về việc hành-chính cho người xem. Về việc ấy trong tập « việc quản trị chốn hương thôn » ta đã nói cho người rõ. Đây ta chỉ làm người dẫn đường chỉ lối cho người thôi.

https://tieulun.hopto.org

THƯ VIỆN QUỐC GIA VIỆT NAM
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DU VIỆT NAM
NATIONAL LIBRARY OF VIET NAM

https://tieulun.hopto.org

NGƯỜI NHÀ QUÊ RA TỈNH

Khi người đi ra tỉnh, nhất là khi có việc ra tòa án, người thường ăn-mặc cũ-kỹ rách-rưới. Người tưởng ăn-mặc thế để người ta động lòng thương chăng.

Thế là tưởng lầm.

Phải ăn-mặc cho sạch-sẽ. Sự sạch-sẽ tức là tỏ ra lòng biết lễ-phép vậy.

Phải nghĩ trước xem người ra tỉnh làm gì.

Người phải nghĩ trước cho kỹ xem người ra tỉnh để làm những việc gì. Nếu người có biết chữ, thì nên chua vào một mảnh giấy, cho khỏi quên, kẻo lại phải đi lần nữa, tốn tiền vô ích mà mất thì giờ.

Phải nhớ đem thẻ tùy-thân.

Phải xét kỹ xem có đem thẻ tùy-thân của mình không; đừng có lầm lẫn; hoặc không nộp thuế, đi mượn thẻ người bà-con láng-diềng. Đừng vô ý cầm thẻ cũ năm trước.

Vì nếu vậy, ngộ khi người ta hỏi thẻ, người phải trả lời ngấp-ngúng, tuổi biên sai, điểm-chỉ không đúng, sẽ phải bắt giam, rất phiền. Người cũng phải nộp thuế như mọi người; cái tiền thuế ấy dùng làm đường cho người đi, làm nhà thương cho khi người có ốm-đau thì vào mà chữa, làm nhà giây-thép để giao-dịch tin-tức cho người, làm đường xe-hỏa để người đi đâu cho được nhanh chóng, không phải nhọc mệt, mà không đắt mấy. Nếu người phải bắt vì quên không đem thẻ đi, thì đừng có nói dối làm gì, cho người về ngay lấy thẻ, hay xin từ về tỉnh để xét xem lời mình khai có đúng không, vì ở tòa sứ đã có sổ đinh; ngộ chót chưa đóng thuế đinh thì xin nộp ngay,

https://tieulun.hopto.org

ư thế thì người chỉ phải phạt tiền qua loa mà thôi ; nếu nhất nh cưỡng không chịu nộp thì lại phạm vào một khinh-tội, nan-hệ hơn, có thể khép vào tội đu-đãng, vân, vân, được.

Phải xem kỹ túi tiền.

Phải tính trước mọi khoản tiền hành-phí, tiền mua bán gì [illegible] Phải tính xem số tiền mình đi chợ bán gạo được là bao [illegible] hải đếm số tiền trong túi mình hiện có bao nhiêu. Chớ đem nhiều tiền ngoại cái số mình phải tiêu.

Xếp đặt việc cửa nhà.

Nếu cả nhà cùng đi vắng với người, thì trước hết phải xem bếp-núc cho cẩn-thận, phải tắt hẳn lửa trong bếp đi. Hòm quần áo cháp giấy-má hay bằng-sắc gì phải khóa cho cẩn-thận. Nên dặn trước người láng-diềng là chỗ thân-thích biết rằng mình đi vắng. Nhờ người láng-diềng trông nom nhà giúp trong khi mình đi vắng. Nói cho người láng-diềng biết chừng bao giờ thì mình về. Nếu để ai ở nhà giữ nhà, thì phải dặn-giò kỹ-lưỡng, để cho nhân khi mình đi vắng, người ở nhà quét-quáy, lău chùi hay quét vôi nhà cho tiện. Phải dặn người ở nhà nên cẩn-thận giữ-gìn lửa củi. — Chớ nên để một mình đứa bé con ở nhà giữ nhà, vì như vậy có khi xảy sự nguy hiểm cho nó, có khi chính nó có thể gây nên sự nguy hiểm nữa.

Người chớ nên bắt chước nhiều người mà buộc trẻ vào cột nhà hay để nó vào một cái hố để khi đi vắng nó khỏi chơi ngã, như thế thực là phi nhân loại ; chẳng gì bằng đem nó đến người vợ người bà-con nào nhờ chông nom cho thì hơn.

Lên đường.

Nếu đi xe tay thì phải xét kỹ xem xe có được chắc-chắn, sạch-sẽ không đã, nhiều bệnh truyền nhiễm do ở xe truyền đi.

Đi xe tay.

Đừng nên thuê những phu xe còn ít tuổi quá. Kẻ kéo xe ấy cũng là kẻ đồng-bào với mình, phải nên có lòng biết thương

https://tieulun.hopto.org

xót họ mới được. Vả, nếu đi phu xe nhỏ tuổi quá, khi gặp lính cảnh-sát, ở giọc đường tất người ta bắt mình phải xuống xe, phải khuân cả hàng-hoá mình thuê kéo xuống, vì luật lệ đã cấm không được dùng trẻ con làm phu xe.

Chớ nên xếp nặng quá lên xe. Chớ nên đi chung xe với hai người nữa, và xếp cả đồ hành-trang của mình lên một xe. Phải có lòng nhân-đạo mới được. Chớ nên bắt phu xe chạy luôn không cho nghỉ.

Phải cẩn thận bắt phu xe cứ mé tay phải mà đi. Phàm xe-cộ hay khách bộ-hành cũng vậy, lý-ưng bao giờ cũng phải do mé tay phải đường mà đi, người nào người ấy điều biết theo thể lệ đi đường như thế, thì chánh được biết bao là sự nguy hiểm tai nạn. Nếu gặp xe ô-tô đi nhanh quá thì phải liệu dẹp tránh ngay, nếu xem nên bắt dừng xe mình lại thì dừng.

Đi bộ.

Nếu đi bộ, thì bao giờ cũng cứ đi về mé tay phải mà đi thì hơn ; có con em đi theo, cũng bắt cứ thế mà đi ; nếu trót đi về mé tay trái, mà xịch có xe đi đằng sau tới, thì cứ đành đứng yên giẹp quá về đằng mé tay trái. Không bao giờ nên chạy tạt ngang trước xe, để tránh bụi hay tránh bắn nước lên mình ; chạy tạt ngang như thế có khi chết oan mà lỗi là tự mình. Có mọi người nhà cùng đi với mình cũng vậy. Vậy thì lý-ưng bao giờ cũng phải cứ đi về mé tay phải. Nên đi ở bờ đường hay ở mé gần bờ đường, để cho xe cộ, trâu bò, xe đạp, vân-vân có lối đi. Vai quẩy cái gì, chớ nên thình-lình giở vai quay ngay lại, vì như vậy đòn gánh mình làm chắn ngang ngay đường, nếu xịch có xe chạy đằng sau tới, đòn gánh mình có khi mắc phải vào xe, thế là xảy ra sự nguy hiểm. Phải cứ thẳng mà trông. Ngộ khi nghe có tiếng còi báo xe đằng sau chạy tới, chớ có quay cổ lại nhìn, cứ liệu tránh dẹp đi một cách dễ dãi tự-nhiên, chẳng việc gì mà hoảng hốt cả. Nếu tiện thì nhân lúc ấy đặt gánh xuống mà nghỉ một lát.

Chớ bao giờ nên ngồi ở dữa cầu, hoặc cầu đường xe hỏa hay cầu nào cũng vậy, như vậy có khi bị chết chẹt tai.

Trước khi qua cái cầu đường xe hỏa nào, hay qua cái đường có xe hỏa chạy ngang nào, phải nhận xét kỹ trước cho chắc

https://tieulun.hopto.org

xem có chuyến xe nào sắp tới không đã. Nếu chẳng may đang đi mà xịch có chuyến xe tới, thì chớ nên hoảng-hốt bồn-chồn, cố đứng lánh dẹp cho xa đường sắt, mà cứ đứng yên.

Tối đến chớ nên ra ngồi hóng mát ở đường xe hỏa. Lỡ ngủ đi mất, xịch có chuyến xe lửa đêm chạy qua thì chết bẹp.

Đi ô-tô.

Nếu đi ô-tô thì phải theo như lời chỉ-bảo của người cầm lái. Nếu ngồi cạnh người cầm máy thì chớ nên nói chuyện với người ta. Chớ nên làm cho người ta lãng trí đi, để cho người ta bao giờ cũng để ý vào đường đi mới được. Nếu xe chật không đủ chỗ thì dù vội đến đâu mặc lòng, cũng chớ nên trèo lên mui xe, đứng ở chỗ chắn bùn, chỗ bậc lên, vì như vậy có khi ngã, bị thương, ngộ có xe khác chạy qua vướng phải thì khốn,

Đi xe lửa.

Người bảo ta người đi xe lửa à, giờ xe chạy đã biết trước, phải nên đến ga sớm một chút đổi sẵn tiền để lấy vé. Chỗ lấy vé ở ga không phải là chỗ đổi tiền, vì như vậy làm mất thì giờ cho người làm ở ga, mà người ta cũng không thể đổi tiền cho hết thảy hành khách được. Khi cửa ra hiên ga đã mở, cứ từ từ thứ tự mà ra, chớ có đứng gần đường sắt, ngộ xe chạy qua, vướng phải đè lên thì chết bẹp. Đừng có hấp tấp, bước lên xe cho vững chãi, còn đủ thì giờ ngại gì. Giữ cho có thứ tự thì đi được dễ-dàng và chóng-vánh, chớ đứng ở sân xe. Vào trong toa mà ngồi.

Qua các ga không phải nơi mình định xuống thì chớ xuống làm gì, rồi lúc xe đi lại vội vàng nhảy lên. Vì như vậy có khi ngã, chết chẹt, hay lỡ chuyến xe mất cả đồ hành-lý.

Đi xe hỏa hạng tư, thì đường Hanoï—Vinh, mỗi hành khách có quyền được mang tới 20 kg. đồ hành-lý và đường Hanoï—Lao-kay, Hanoï—Haiphong mỗi hành khách được mang 10 kg. đồ hành-lý không phải trả tiền.

Đi hạng ba, mỗi hành-khách có quyền được mang tới 30 kg. đồ hành-lý để trong toa hành-lý không phải trả tiền.

https://tieulun.hopto.org

Khi mình giao đồ, người ta xếp vào toa chở đồ, rồi giao cho mình cái biên lai. Khi lấy đồ ra phải nhận kỹ xem có vẫn niêm phong cẩn thận không. Hành khách hạng ba, nếu đi trong ba ngày lại trở về thì nên lấy vé khứ hồi. Như vậy có thể rút bớt được 25 o/o số tiền vé 2 lượt. Vé khứ hồi đi từ ngoại 100 km. trở đi thì ngày chủ nhật, ngày lễ có thể trừ đi mà gia hạn ngày lên nữa. Việc ấy hỏi tại phòng lấy vé ở ga.

Trên xe đã có người đi khám vé, vậy phải đưa vé ra cho người ta bấm. Nếu lấy vé khứ hồi thì phải giữ mẩu vé còn lại cho cẩn thận. Khi đi tới nơi, chớ có đưa cả mẩu vé về ra, chỉ đưa mẩu vé đi thôi, ở vé đã có chỉ bảo điều ấy.

Đi tầu thủy.

Nếu đi tầu thủy, phải để ý giữ-gìn bọn cờ bạc, có nhiều kẻ đi tầu thủy, mục đích chỉ để lừa người nhà quê khờ dại mà kiếm ăn độ thôi. Khi lên khi xuống, phải cẩn thận giữ ý về cái thang chật hẹp và trơn tuột.

Phải kín ý tứ. Chớ bạ gặp ai cũng kể lể hết mọi công chuyện với người ta.

Xe bò.

Nếu tải hàng-hóa ra tỉnh bằng xe bò, thì các đồ chồng-chứt trên xe phải theo như thể lệ đã định. Bánh xe chớ to quá và để có đanh nhọn lòi ra, làm hại đường. Bánh xe phải thật tròn, đừng chỗ bẹt, chỗ thành góc ra, đừng có để bánh xe lúc ra lúc vào; chớ tải nặng quá, làm hư đường, làm thành hằn xe ở đường, như vậy vừa làm cho xe mình khó đi vừa làm khó đi cho các xe khác, và lại làm về sau phải sửa đường tốn tiền. Phàm bề rộng các xe, kể cả những đồ chồng chứt trên xe nữa, không bao giờ được quá hai thước rưỡi tây tức là 6 thước 5 phân nam. Đường không phải riêng cho mình mình đi, phải nghĩ tới khi còn gặp cái xe khác nữa, Hễ tối đến thì phải thắp đèn ở xe ngay. Đằng trước phải thắp một hay 2 ngọn đèn sáng. Đằng sau phải thắp ngọn đèn đỏ. Nếu đằng trước chỉ có một ngọn đèn sáng, đằng sau một ngọn đèn đỏ, thì đèn ấy bao giờ cũng phải để về bên mé tay trái, nghĩa là về mé giữa đường để chỉ cho xe khác biết đường để tránh.

https://tieulun.hopto.org

Chớ có quên không mang cái thẻ đóng thuế xe mới đặt ra và không biên tên mình, chỗ ở của mình vào xe.

Nếu gặp xe khác hay đàn vật đẳng trước đến thì phải cố lánh về mé tay phải mình, dù khi xe khác có ra hiệu muốn đi vượt trước xe mình cũng vậy. Nếu mình muốn đi vượt lên trước xe khác thì phải do mé tay trái xe đi trước mình mà vượt lên, phải nhìn kỹ cho chắc không có xe nào đẳng trước đến đã. Khi đã vượt lên được rồi thì lại đi ngay về mé tay phải.

Chớ buộc thêm cái gióng nữa vào ngang xe để chất được nhiều đồ và bíu mà đầy. Lỡ gặp xe khác thì vướng.

Dắt súc vật đi đường.

Nếu dắt súc vật đi đường, thì chớ quên rằng nếu nó làm xảy ra sự tai nạn gì thì mình phải chịu lấy trách-nhiệm.

Chớ để cho trâu bò lang-thang đi ở đường, không có người dắt. Phải dặn cả trẻ đi chăn trâu bò cho mình nhớ như thế.

Không được để trâu bò đứng ở đường. Đừng để nó làm ngáng trở đường đi. Vậy cho súc vật đi đường thì phải đem đủ người nhà đi mà dắt nó.

Ta dặn cho biết lệ cấm không được để cho các súc vật, bất cứ là giống súc vật gì, ăn ở giữa đường cái công.

Đồ ăn, đồ uống đi đường.

Khi đang đi đâu chớ nên uống nước suối gặp chảy dọc đường, nước ấy không phải là nước lành đâu. Uống vào có thể sinh ra đầu bụng, đi rửa. Chỉ nên uống nước chè thôi, vì nước chè là nước đã đun sôi.

Chớ có ăn quả xanh ; ăn quả xanh có lẽ mát ruột thật, nhưng nó sinh trùng và thường khi sinh ra bệnh dịch-tả nữa. Ấy là chưa kể nó làm hại dạ dày.

Không nên hút chung điếu thuốc lào ở hàng quán. Cái điếu hút thuốc lào truyền nhiễm nhiều bệnh đi lắm.

Khi đến chốn tỉnh thành.

Giờ người đã đến chốn tỉnh thành rồi. Chớ có vội tin những kẻ mình không quen biết bao giờ, họ nói ra điều sẵn lòng tử-

https://tieulun.hopto.org

tế chỉ-dẫn đường lối cho mình, nào làm đơn hộ, nào dẫn đến kẻ chạy việc thạo kia ; họ nói họ quen biết những viên chức-dịch nọ hay những kẻ nô-bộc của các quan-chức tại toà sứ, các quan tỉnh các quan toà, thì chớ có tin.

Chớ vội tin những kẻ hứng việc, chạy việc, họ chỉ chực mình đến mà khoét tiền của mình đấy thôi.

Chớ đam vào bọn ả-đầu người đã chẳng quý báu gì mà hát cũng đoảng.

Nếu muốn hỏi han điều gì, thì nên hỏi người lính cảnh sát Nam đứng ở ga hay ở phố. Mình có thể nhận số lính của người ta, ngộ khi có xảy sự gì, có thể đến sở cẩm mà trình bày được.

Nếu đi xe tay thì phải nên nhận lấy số xe.

Khi ở xe xuống chớ nên quên đồ hành-lý của mình.

Vào hàng cơm.

Khi tới hàng cơm phải rửa mặt rửa tay đi. Khi đi đường biết đâu mình chẳng mó vào những cái cánh gà ở xe, cái tay vịn ở toa xe lửa. Vậy mà những người có bệnh cũng hay mó máy như thế làm thành ra tay người cũng bẩn lây, nên lúc đến nơi phải dửa tay cho sạch-sẽ, kẻo có khi mình mắc mụn nhọt, làm ô-uế đồ ăn uống của mình và sinh bệnh nữa. Ấy là mình gây nên vạ cho mình.

Đánh bạc.

Phải lánh những quân đánh cờ-bạc ba-que, sóc-đĩa gặp ở đường. Nhiều khi chúng rủ mình, muốn cám-dỗ mình thị thoạt tiên đánh, chúng để cho mình được một đôi ván và cả kẻ cùng đánh với mình nữa ; kẻ cùng đánh ấy tức là kẻ đồng đảng của chúng đó. Nhưng mà những đồng tiền cái nó đã bôi trắng cả hai mặt, nó mài cạnh rồi. Phải liệu đấy, chúng nó chính là bọn chỉ đi lừa tiền các người nhà quê khờ-dại đấy thôi.

Phải biết nghĩ rằng, nếu người chơi mà được thì tất chúng chẳng mở sòng bạc thế rồi.

Kia trông kia ! chúng đang tới tấp trốn tránh vì chúng đã trông thấy viên cảnh sát tới kia.

https://tieulun.hopto.org

NGƯỜI NHÀ QUÊ ĐI CHỢ

Ở chợ, người đã biết, mỗi hàng ngồi riêng một dãy. Đây là dãy hàng thịt lợn, kia là dãy hàng vải, đằng xa kia nữa là dãy hàng thiếc; kia dãy hàng cá, nọ dãy hàng rau và hàng gà vịt. Đối với bạn bán hàng, phải nên nhã nhặn, đối với khách mua hàng phải ra dáng ôn-tồn. Chớ nên nói thách giá quá. Nếu nói thách tất khách mua mặc cả, thì người lại phải hạ giá xuống, nhưng như vậy thì khách mua sẽ ngại rằng mua hớ, thế là mình không bán được hàng; thế là người ta không tin mình là mất khách.

Mình phải giữ cho sạch sẽ, bán cái gì cũng phải giữ cho sạch sẽ. Chỗ ngồi bán hàng, cái thúng, cái mẹt đựng cũng phải giữ cho sạch sẽ cả.

Nếu mình là khách mua hàng thì đối với người bán hàng cũng nên giữ tình nhã nhặn. Mua cái gì nên hỏi đò mà định giá cho phải. Chớ quên rằng mình đã nhằm sẵn cái gì cần phải mua và chớ có để những lời ngon-ngọt của người bán hàng làm xui lòng mình được.

Mua thì mua hàng thật tốt, mua vải tốt mà may quần áo. Như vậy sau lại đỡ tốn nhiều, người phải biết nếu mình trả không được đúng giá thì không ai bán cho mình hàng tốt bao giờ.

Như nghe có tiếng ồn-ào, có đám cãi nhau chẳng hạn, chẳng nên đến đó làm chi.

Can gì mà dây vào những đám ấy! Có kẻ ăn cắp của mình, thì lấy ngay những người quanh mình làm chứng cho, gọi người lính cảnh-sát đến. Phân trần đầu đuôi sự thể cho người ta biết, nói cho đúng mà vắn-tắt thôi, người ta sẽ hỏi các người làm chứng. Bấy giờ đến sở cảnh-sát nói việc thưa của mình cùng ông cầm hay người thư-ký sở cầm lấy cung cho. Nói cho rõ ràng những vật mình mất cắp, đừng có mất ít nói nhiều làm gì.

https://tieulun.hopto.org

Thưa việc ăn cắp không phải mất tiền tem giấy đơn.

Nếu việc mất trộm cắp xảy ra ở chợ nhà quê ở hàng quán trong khi mình đi đường ngủ trọ thì thưa ở lý-trưởng sở tại đó.

Thưa trộm cắp thì không phải mất tiền tổn phí gì cả. Còn thưa về các việc hộ mới phải mất tiền phí-tổn và tiền tem theo khổ giấy giấy ở đơn.

Thuế chợ

Lý-trưởng thì ở chợ không phải nộp thuế gì cả. Nhưng cũng có một vài chợ người ta thu thuế nữa. Số tiền thu được ấy, người ta dùng mà chi vào mọi việc sửa-sang ở chợ. Vì vậy các làng đã cải lương, có làm chợ gạch tử-tế, người ta có thể đánh thuế các hàng ở chợ lấy tiền vào sổ chi-thu hàng xã, để mà tu-chỉnh chợ làng ấy. Tuy người phải giả ít thuế, nhưng người đã được chỗ ngồi sạch-sẽ, mình cùng hàng-họ khỏi phải dãi dầy mưa bão; lại được lắm khách đi lại ngắm nghía và mua bán nhiều hơn.

Chợ trâu bò.

Tại các chợ trâu bò người ta cũng có thể đánh thuế các người bán trâu bò để thu tiền vào công quỹ của dân.

Như sổ tiền thuế thu được ấy dùng để chi vào mọi việc sửa sang tu-chỉnh ở chợ. Số tiền thuế đánh thế nào, do quan công-sứ định. Về giống ngựa lừa mỗi con không được thu quá 0$25, về giống trâu nghé mỗi con không được thu quá 0$20, về giống bò bê mỗi con không được thu quá 0$10, về giống cừu, giống dê và giống lợn mỗi con không được quá 0$03.

Các giấy má đem đi chợ.

Ở chợ thì có quan thú-y khám bệnh các súc-vật. Khi đem giống vật gì đi chợ bán thì chớ quên không mang thẻ để chứng căn-cước của mình. Ngày giờ mở chợ trâu bò thì do quan công-sứ định. Các chức-dịch hàng xã hay hàng tỉnh thì phải trông coi chợ ấy.

https://tieulun.hopto.org

Các lái trâu bò có môn bài đất từng đàn trâu bò đi chợ, hoặc đi bộ, hoặc đi xe hỏa, tàu thủy điều phải có giấy chứng-chỉ khám bệnh súc-vật minh dất đi do quan thú-y cấp cho; trong chứng-chỉ ấy, có biên rõ cả súc-vật ấy tự đâu mang đến và mang đi đâu, qua những đâu.

Khi đi tới chợ nào thì đàn vật ấy lại phải do quan thú-y ở đấy khám bệnh lại và biên chứng-chỉ cho.

Chứng-chỉ ấy cấp cho, không phải mất tiền chi cả.

Mỗi khi tan chợ, các chức-dịch hàng xã phải bắt quét dọn chợ cho sạch-sẽ và tẩy uế chợ đi.

Trong khi có dịch-lệ, quan Thống-sứ có thể ra lệnh tạm cấm họp chợ ít lâu.

Phần nhiều các chợ trâu bò làm không được tề-chỉnh, thường thường làm thất cách lắm, nên lúc mưa, chợ thành ra chốn bùn lầy vũng phân bẩn thỉu.

Có khi chợ chật quá lại cho trâu bò họp ở đường cái, ở ruộng quanh đấy nữa.

Vậy cần phải chọn chỗ đất cho được tiện, giải đá hay trị tam hợp; xung-quanh phải có cống rãnh, phải xây tường gạch hay đắp tường đất, hay rào cây xung-quanh lại.

THƯ VIỆN QUỐC GIA VIỆT NAM
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DU VIỆT NAM
NATIONAL LIBRARY

https://tieulun.hopto.org

NGƯỜI NHÀ QUÊ BỊ OM Ơ TINH

Ta đã dặn dò đủ điều, người chẳng chịu nghe theo. Thế là người bị ốm! Có phải ta đã dặn chớ nên uống nước suối ban và trước khi ăn cơm, phải nên rửa tay rồi không. Đã trót bị ốm như thế, thì chớ nên lại lấy thuốc ở hiệu bào chế khách hay nam, cứ đến ngay nhà thương, hỏi nhà trọ người ta chỉ bảo cho biết nhà thương ở ngả nào hay hỏi ngay người linh cảnh-sát nào đó.

Bất cứ giờ nào cũng có thể vào nhà thương được, ban ngày ban đêm cũng thế. Vẫn đành rằng thế nếu bệnh tình chẳng quan-trọng chi, thì đêm hôm chẳng nên phiền mọi người khán-hộ ở nhà thương làm gì. Người ta cũng như mọi người khác, cần phải nghỉ ngơi để hôm sau mà làm việc.

Tuy nhiên, khi bệnh nguy-ngập thì chớ ngần-ngại điều đó.

Gặp người khán-hộ, vào giờ thăm bệnh thì nói vắn tắt ngay bệnh tình thế nào, nếu bệnh nguy cấp quá thì người khán-hộ sẽ mời ông y-sĩ sét bệnh ngay cho. Nếu bệnh chẳng nguy ngập lắm thì cứ đợi đó đến lượt mình.

Ông y-sĩ sét bệnh mình, hỏi-han mình thì mình cứ thực tình mà nói, nói cho gẫy gọn. Chớ nên giấu-giếm gì. Vì chẳng chóng thì chầy, rồi người ta cũng biết rõ cả.

Mình giấu-giếm làm mất thì giờ vô ích.

Mình ốm chẳng nặng lắm, thì ông y sĩ sẽ kê đơn. Người ta sẽ đi làm thuốc cho. Lúc được đơn phải kiếm lấy một cái chai được chai chẳng thì hay nhưng phải lấy nước nóng rửa cho sạch đem đến nhà thương xin thuốc, vậy người ta bảo sao thì cứ thế mà nghe. Phải biết rằng người ta bảo là bảo cái hay cho mình đấy.

Người không phải trả tiền chi cả. Đó là làm phúc cả. Xem vậy thì người đủ biết rằng nếu người không chịu nộp thuế thì thật hư lắm : ấy cái tiền thuế ấy dùng để làm mọi việc ở nhà thương đó.

https://tieulun.hopto.org

Bệnh hơi nặng, ông y-sĩ xét ra nên cho nằm nhà thương. Vậy nên nghe lời người ta bảo. Nằm nhà thương người ta sẽ chữa chạy cho chẳng phải mất tiền chi cả. Người ta lại nuôi cơm nữa. Khi ấy viết tin về báo cho người nhà biết, hay nhờ người khán-hộ ở nhà thương viết cho, để cho người nhà ở nhà quê biết mình thế nào. Khi người nhà đến thăm, có đem quà-bánh gì cho, phải nên hỏi ông thầy-thuốc có cho ăn hãy ăn. Vẫn hay vì lòng tử-tế mà người ta đem quà-bánh cho mình, nhưng mình ăn vào có khi ngộ độc sinh bệnh.

Cũng chớ nên uống thuốc bắc, vì uống thế thì có hại, mà làm cho ông thầy thuốc giữ bệnh cho mình không biết đằng nào mà dò.

Ở nhà thương từ sự trông coi săn sóc cho chí thuốc-thang, đều không phải trả tiền cả. Chỉ người nào muốn trả và có thể trả được tiền nhà thương, tiền khám bệnh, tiền thuốc-thang thì trả « Nghị định ngày 18 septembre 1918 và 23 novembre 1918 ».

THƯ VIỆN QUỐC GIA VIỆT NAM
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DU VIỆT NAM
NATIONAL LIBRARY OF VIETNAM

https://tieulun.hopto.org

NGƯỜI NHÀ QUÊ ĐỆ ĐƠN VÀO TÒA SỨ

Người muốn kêu về việc người láng diềng tranh chiếm ruộng của người trong vụ cầy cấy vừa rồi. Nhưng người không muốn kiện cáo lôi thôi. Thế là phải. Vậy người trình cho các chức-dịch về đẳng cai-trị biết.

Trước hết, hãy tường việc ấy cùng viên chánh-hương-hội làng mình đã. Muốn yêu-cầu thế nào thì nói ra. Nếu làng là làng có nền nếp tề-chỉnh, nếu việc cải-lương trong làng đã thực-hành một cách thành-thực, việc họa-đồ ruộng đất ra từng mảnh đã làm xong, thì chẳng có khó gì, đến tận nơi chiếu địa-bạ mà xét việc mình kêu có phải không.

Nếu kẻ tranh chiếm ruộng của mình là chỗ bà con với chánh-hương-hội, chánh-hội xử thiên-tư, bênh vực nó, người bất phục tình, thì nên trình đến Quan Huyện sở-tại. Quan Huyện cũng có sổ địa-bạ, có thể chiếu đó mà xét-xử được. Nếu cần thì Quan Huyện có thể thân-hành đến tận nơi mà phân xử.

Người xem ra Quan Huyện phân xử vẫn còn thiệt cho người, vậy người đã theo thứ tự mà trình thưa thế rồi, thì bấy giờ người sẽ lên tỉnh-lỵ vào tòa sứ mà kêu.

Chớ có kể-lể công chuyện của mình ở các nơi quán-trọ hàng cơm. Những bọn ở các nơi ấy chẳng biết gì đâu. Họ thường chỉ vào hùa với mình để khoét tiền mình đấy thôi.

Chớ nên tin những cậu học trò gặp ở đường mà nhờ làm đơn bằng chữ pháp cho. Cậu ấy chẳng biết quoái gì về công chuyện của mình đâu, cậu ấy, làm đơn chỉ dùng những tiếng tầy trời, làm lúng túng cho công việc và làm sai lạc cả nguyên-ủy công việc của mình đi. Rồi khi người ta xét đến đơn mình thì chẳng hiểu ra sao cả Ngay chính mình cũng không có thể hiểu được.

Nếu chính mình không thể làm đơn bằng chữ pháp, chữ quốc ngữ hay chữ nho được, thì bất đắc dĩ có thể nhờ người làm đơn có môn-bài làm cho. Người làm đơn ấy vẫn có cái biển treo ở cửa để nghề-nghiệp của họ, đã có người kiểm soát

https://tieulun.hopto.org

nghề họ làm, họ làm đơn xong thì ký tên và đóng dấu của họ vào. Đơn làm xong, bảo người ta đọc lại mà nghe xem đơn viết những gì, chớ nên để nói những điều sai-suyễn.

Chớ để cho người làm đơn thuê khoét tiền quá của mình. Đành rằng họ phải nộp thuế môn-bài, thì họ kiếm ăn về nghề ấy, nhưng họ cũng không được hạch giá quá đáng. Họ chỉ tốn một tờ giấy : giá đáng một xu. Bấy giờ người gián cái tem theo khổ giấy vào : có 3 thứ giấy tín chỉ : tờ giấy đơn một chiều 25 phân, một chiều 17 phân tây 6, giá 12 xu, tờ giấy kép nhỏ một chiều 25 phân một chiều 32 phân tây 2, giá 24 xu. Tờ giấy kép lớn một chiều 30 phân, một chiều 40 phân, giá 36 xu.

Đơn của mình, tùy theo chiều giấy lớn nhỏ mà gián tem. Phải giả công người làm đơn độ 0$10 hay 0$20 là nhiều lắm rồi.

Nếu kẻ làm đơn thuê kể lể những rằng hắn có vai có vế với người thông ngôn tòa sứ hay có thân có thế chính với quan Công-Sứ nữa, thì chớ có nghe. Họ nói láo đấy. Và, khi người vào tòa thì người sẽ biết tòa đối với ai cũng như ai, chẳng phân biệt gì cả.

Nếu kẻ làm đơn hạch tiền nhiều quá, thì thấy kệ họ cứ ngồi đó mà cắn bút. Cứ đến thẳng ngay tòa sứ. Muốn kêu gì thì cứ thực nói rõ ra, người ta sẽ biên lấy. Người ta sẽ xét thẻ thuế thoán của mình, ấy thế là người ta sẽ xét-xử đến công việc của mình, cũng như khi mình trình tại quan phủ, huyện sở-tại vậy.

Đừng có ngày ngày đến tòa sứ, nào hỏi người tùy-phái, nào hỏi người thông-ngôn, hay quan-sứ, để giục-giã xét-xử công việc cho mình. Khốn nỗi trong hàng tỉnh không phải chỉ có một mình người và cũng không phải chỉ có một việc của người mà thôi.

Khi quan công-sứ đã xét xong việc mình, xử đoán thế nào, sẽ có lời sức cho mình biết. Nếu sử đoán như thế, mà mình vẫn chưa được thoả lòng : nếu mình hãy còn muốn nại ra những lẽ-chứng dịch-đáng chưa xét đến, thì bấy giờ mới nên lại đến kêu.

Người cũng có thể lên phủ thống-sứ ở Hà-nội mà kêu nữa. Nhưng định kêu cầu gì nguyên-bộ phải cho thế hẳn chắn mới được.

https://tieulun.hopto.org

Thế là việc của người đã xét tới ba từng, ấy may mà người không có sai lạc điều gì đấy ; bấy giờ người lại phải tốn tiền để lên kinh đô Hà-nội.

Chớ nên như nhiều kẻ, cứ làm đơn thưa nặc danh, có khi lại vu oan giá họa cho người ta nữa, nếu vậy khi tra xét ra sẽ bị đem vào tòa án đệ nhị cấp xử về tội vu-cáo.

THƯ VIỆN QUỐC GIA VIỆT NAM
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DU VIỆT NAM
NATIONAL LIBRARY OF VIET NAM

https://tieulun.hopto.org

NGƯỜI NHÀ QUÊ ĐẾN KIỆN TẠI TÒA ÁN SƠ CẤP

Nếu người láng diềng người thả trâu chặy rong, vào đất của người, lấy đá ném trâu của người bị thương, cho trâu xéo sạt cả bờ ruộng, lại đánh mình bị thương, mà mình muốn thưa, thì trước hết hãy nên hòa giải với nhau đã. Nếu hòa giải không xong, thì bấy giờ sẽ lên tòa án ở phủ hay huyện, châu sở-tại mà thưa.

Đơn kiện.

Làm đơn đưa cho người lục-sự ở đấy. Đơn ấy sẽ vào sổ. Quan sẽ hỏi. Nếu quan không thể bảo mình hòa giải được thì sẽ hoặc cho trát, cho sức đòi bên bị đến định phiên phân-xử. Nhưng dù lý mình có phải mười mươi nữa, cũng không nên tỏ dáng bướng-bỉnh quá.

Đầu đơn.

Những chánh phó tổng, chánh phó lý đều có tư cách được xét hỏi một việc về vi-cảnh, vậy những người ấy điều được nhận các giấy má tố cáo thưa kiện về việc vi-cảnh.

Họ sẽ làm biên Lản biên rõ việc vi-cảnh ấy xảy ra thế nào, vào lúc nào, ở đâu, tang-chứng thế nào, lời cung khai thế nào. Quan chánh tòa án sơ-cấp sẽ nhận lấy biên-bản mà xét.

Chống án.

Nếu mình là bên bị, mà tòa đệ nhất cấp xử phải phạt bạc xoàng, thì bất tất phải chống lên tòa án đệ nhị cấp làm gì vô ích. Phàm những việc vi-cảnh, không phải đến phạt tù thì quan chánh án đệ nhất cấp có quyền chung-thẩm được.

https://tieulun.hopto.org

Phàm những người can việc vi-cảnh cái án khép phải tù chưa tuyên ra hay cái hạn chống án chưa hết, thì không ai có quyền được bắt người ta vội. Thật thế, những án về vi-cảnh khép phạt tù ở đấy mới là sơ-thẩm thôi. Người ta có thể chống án trong hạn năm ngày kể từ sau ngày tuyên án trước mặt cả lưỡng tạo, hay nếu không tuyên ở trước mặt cả lưỡng tạo hoặc là khiếm diện, thì kể từ khi đã báo án cho người ta hay sức về chỗ ở cho người ta Trong cái hạn chống án và trong khi chống án, thì cái án khép trước ấy chưa thể thi-hành được. Chống án thì tòa án lại xét-xử lại cả việc cũng như khi bắt đầu xử ở tòa án đệ-nhất cấp vậy.

Muốn chống án thì phải khai cho *quan án hay viên lục-sự ở tòa án đã tuyên xử án trước*. Lời khai ấy hoặc khai miệng hay khai bằng giấy cũng có thể đánh giây thép xin chống án được. Lời chống án sẽ biên vào sổ của lục-sự, là một quyển sổ riêng. Vào sổ ấy ngày nào tức là xin chống án ngày ấy.

Bấy giờ việc sẽ do quan chánh án tòa đệ-nhị-cấp chung thẩm.

Nộp tiền phạt vi-cảnh.

1° — Trước khi tuyên án. — Phàm các việc phạt về vi-cảnh thường muốn tránh khỏi sự đòi hỏi về sau, thì trong 24 giờ, có thể nộp ngay tiền phạt cho viên cầm cảnh-sát hay người đại-biểu của viên ấy cũng được. Thế nhưng hễ việc là việc tái phạm, hay cái việc vi-cảnh ấy có thể đến phạt giam, thì viên cầm có thể không nhận xin nộp phạt, mà phải làm biên-bản.

Người nào nộp phạt như thế thì sẽ có cái giấy biên-lai do viên cầm ký tên, hay người đại-biểu viên cầm ấy ký tên, rồi giao cho; biên-lại ấy xé ở quyển sổ răng cưa do người đứng thu tiền phạt đã đánh dấu giáp-lai cả, ở tỉnh nào không có phòng trước-bạ, và thu án phí thì do quan cai-trị kiêm việc ấy nhận.

Phàm những việc vi-cảnh vào hạng kể trên này đều có thể chờ có giấy của quan biện-lý sức nộp phạt rồi sẽ nộp cũng được.

Nhưng khi ấy thì cái số tiền phải nộp ở sở cầm lại phải tính thêm, số tiền lệ-phí nữa (biên-bản và giấy sức) ấy là không kể số tiền sẽ phải phạt nữa.

https://tieulun.hopto.org

2° — Sau khi tuyên án. — Những việc vi-cảnh do giấy sức của quan biện-lý mà không có kiện bồi-thường về việc hộ, thì có thể nộp ngay số tiền phạt và số lệ-phí được.

Số tiền nộp ấy nộp cho viên lục-sự tòa án vi-cảnh.

Kiện bồi thường về việc hộ.

Khi người phải phạt đã nộp phạt và lệ-phí như cách trên đã nói nếu sau lại có đơn kiện bồi-thường tại tòa án thì sẽ đem ra tòa án vi-cảnh để đòi bồi-thường về việc hộ thì lại theo như luật hộ mà xử án, nhưng trong án ấy tòa phải có biên rằng, người bị phạt đã nộp tiền phạt và lệ-phí trước khi, hay trong khi quan biện-lý truy-vấn rồi.

Quyền xét sử của quan toà án sơ cấp về việc hộ.

Về dân-sự và thương-sự thì quan chánh án tòa án đệ-nhất-cấp có quyền được sơ thẩm và chung thẩm về những việc tự ba mươi đồng trở xuống :

a) — Việc kiện dân-sự, thương-sự về việc động sản và đối với người ;

b) — Việc kiện đòi tiền thuê hay là đòi phần rẽ hoa-lợi, và các tạp tụng khác của người cho thuê và người đứng thuê ;

c) — Việc xin tiêu tờ hợp-đồng về sự thuê mướn hay là thuê rẽ, vì tại không giả tiền thuê, phần rẽ, hoặc là tại không đủ ngưu-súc, khí-cụ cần dùng, hoặc là tại vật hạng cho thuê đã bị phá hoại mất tất cả hay là một phần ;

d) — Việc kiện thuộc về khế-ước của chủ đứng thuê và người làm thuê công ngày, công tháng, công năm ;

e) — Việc kiện xin bồi-tổn hại về vườn ruộng, hoa quả và nông-vụ tại người hay là súc-vật làm ra, nhưng trong sự tổn-hại hoặc có phạm đến luật hình thì cũng không can-ngại đến việc kiện về hình-sự ;

f) — Việc kiện của khách đi đường với chủ hàng cơm hay là với người bảo lĩnh vận-tải đường thủy đường bộ.

https://tieulun.hopto.org

Về quyền sét sử này có một điều, ta tưởng nên cho người biết, là như khi người có việc gì thưa kiện một người quốc tịch Âu-châu, quốc tịch Pháp, hay ngoại quốc hay một người Nam-kỳ, người sinh ở Hanoï, Haiphòng, hay Tourane, thì phải thưa tại tòa án tây.

Khi ấy chắc các quan phủ, huyện cũng sẽ bảo cho người biết là các ông ấy, không có quyền xử về những việc đó.

THƯ VIỆN QUỐC GIA VIỆT NAM
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DU VIỆT NAM
NATIONAL LIBRARY OF VIET NAM

https://tieulun.hopto.org

NGƯỜI NHÀ QUÊ CÓ VIỆC KIỆN TẠI TÒA ÁN ĐỆ NHỊ CẤP

Việc hộ

Người muốn thưa một người láng diềng cầm một ngôi nhà cho người hết hạn rồi, mà không giao nhà.

Trước hết hãy nên điều-đình với nhau cho thỏa-thuận đã. Kiện cáo tất tốn tiền mà nhiều khi sinh phiền lắm.

Nhưng vì người láng diềng người là người lật-lọng thật không muốn điều-đình cho xong, vậy ta chỉ bảo cho người biết người phải làm thế nào.

Đệ đơn lên quan chánh án tòa án đệ-nhị-cấp, hay đưa cho viên lục-sự. Đệ đơn cho quan chánh án thì quan chánh án sẽ bảo ban mấy câu rồi đưa ngay cho viên lục-sự.

Trên đơn bao giờ cũng phải dán tem 0$12, 0$24, 0$36 như trên kia ta đã bảo.

Trên đơn phải nói rõ tên, họ, tuổi, nghề-nghiệp, chỗ đẻ, chỗ ở của mình, nguyên-uỷ việc thế nào, yêu-cầu thế nào, kết luận làm sao. Kể rõ những giấy-má gì làm tang-chứng. Nói tên và chỗ ở của bên bị nữa. Nếu người muốn kiện vợ mình về tội thất-tiết hay muốn xin ly-dị thì phải đính thêm vào đơn một cái trích-lục giá thú, chứng rằng người đàn bà mình kiện là mình đã lấy làm vợ theo luật hẳn hoi.

Điểm chỉ; người làm đơn thuê.

Phải ký tên vào đơn, nếu không biết ký thì điểm chỉ vào hay in đầu ngón tay vào, nhưng điểm chỉ thì phải có lý-trưởng ký thị thực rồi áp chiện xuống dưới. Nếu nhờ người làm đơn thuê làm hộ thì phải nhớ bảo người ta ký tên và đề chỗ ở của người ta vào, phải xét cho kỹ người ta có biên thêm hơn những điều mình bảo người ta làm không, và làm có đúng không. Phải nhớ kỹ những điều mình nói, những điều mình thỉnh-cầu cả số tiền xin bồi-thường nữa. Đính vào đơn của

https://tieulun.hopto.org

minh những giấy-má có gián tem và trước bạ làm tang chứng cho cái lý của minh.

Án-phí ; Biên lai.

Nộp 5$00 tiền án-phí. Đó lá khoản tiền án phí thứ nhất, gọi lá « tiền lục-sự » khi nộp phải xin biên lai nhớ mà xin lấy ; khi việc kiện xét xử xong, còn thừa bao nhiêu, viên lục-sự sẽ tính hoàn lại ; khi nộp năm đồng bạc án phí-ấy, thì người lục sự sẽ giao cho cái biên-lai.

Hòa giải ; đòi không đến hầu.

Bấy giờ quan sở tại sẽ đòi lưỡng tạo đến để hòa giải. Nên thực tình mà dàn sếp cho xong. Nhưng khi quan sở-tại đòi thì đừng có không ứng-hậu, vì như vậy thì sẽ phải phạt bạc ba đồng không thể chống cãi được mà nếu bên bị nó có đến ứng-hậu cũng sẽ không xét hỏi. Khi ấy mình phải nộp phạt đã rồi mới theo kiện lại được. Nếu lần sau, mình lại khiếm diện hay không có người đại-diện đến ứng-hậu, thì việc kiện của mình sẽ phải đình cứu, mà mình không kiện được nữa. Bấy giờ mình lại có thể phải phạt đến phi-tổn nữa.

Theo lệ thì phàm muốn thưa kiện gì trước hết người phải đệ đơn các giấy-má ta đã kể trên kia đến quan sở-tại đã. Như vậy thì đỡ mất thì giờ giao đi giao lại, vô ích vì bao giờ thì quan chánh tòa-án đệ nhị cấp cũng giao việc về cho quan sở-tại hoà-giải và xét hỏi đã.

Nếu quan chánh án tòa đệ-nhất-cấp hòa-giải, xong thì sẽ làm biên-bản về việc hòa-giải ; nếu không hòa-giải xong thì quan phủ, huyện cũng phải làm biên-bản.

Đòi lên hầu kiện.

Nếu hòa-giải không xong, bấy giờ sẽ đòi lên tòa án đệ-nhị-cấp. Cứ đợi khi nào tòa án có giấy đòi sẽ đến. Đừng có đến luôn dò xem việc thế nào, vô ích. Nhưng hễ khi tòa án đòi, thì phải đến.

https://tieulun.hopto.org

Ủy-quyền

Mình có thể ủy cho người thích thuộc hay người họ hàng sa, cho tới hàng chú, hàng cháu, hay một người cùng đứng nguyên đơn với mình thay mặt mình đến ứng-hầu quan tòa hòa-giải hay quan chánh án tòa ấn đệ-nhị-cấp được. Nhưng phải giao cho người đại-diện ấy một tờ chứng chỉ mình ủy-quyền mà phải có lý-trưởng hay phó-trưởng nhận thực mới được.

Sơ-thẩm hay chung-thẩm, chống-án hay kháng-án sử khuyết diện.

Nếu mình được kiện thì phải cho cẩn thận xem khi sử án xong, quan chánh án bảo là còn được *15 ngày* để chống án nữa hay là việc sử thế là chung-thẩm rồi; điều đó cũng là tùy việc quan trọng nhiều hay ít. Quan chánh án sẽ chiếu theo luật mà tuyên-bố cho biết. Về việc dân-sự và thương-sự thì hạn chống án được là 15 ngày, nếu quá hạn thì không được chống nữa. Hạn ấy:

Thuộc về án đương-tịch mà khi kết án có mặt người đương-sự, thì kể bắt đầu từ ngày kết án.

Thuộc về án đương-tịch mà khi kết án vắng mặt người đương-sự thì kể từ ngày tống-đạt.

Thuộc về án khuyết-tịch sử đối với một người hay nhiều người bị cáo vắng mặt, thì kể bắt đầu từ ngày mãn hạn kháng-cáo.

Khi chống án, nếu không được có tự-pháp bổ trợ, thì phải ký vào án quỹ một số tiền là năm đồng bạc.

Hạn kháng án sử khuyến diện là được 20 ngày kể từ ngày có giấy báo tri cho bên bị khiếm diện biết.

Thi hành văn án.

Khi hết hạn chống án rồi, thì đến viên lục-sự mà xin lấy bản trích-lục đem mà thi-hành. Đem bản trích-lục trình những viên-chức người ta sẽ liệu thi-hành cho mình.

https://tieulun.hopto.org

Nếu chỗ đất thưa kiện có cấy-hái mà vụ thu-hoạch đã chi kỳ thì xin phép cho quyền-trữ..

Nếu án xử mình thua, mà mình xét ra cái lý của mình là phải, điều ấy cũng có lẽ, thì xin quan án tòa thượng-thẩm xét lại ; phải thân hành đến viên lục-sự tòa án đệ-nhị-cấp mà xin chống án trong cái thời hạn mà quan chánh án đã bảo, nghĩa là 15 ngày. Làm một cái đơn, trong đơn nói rõ cái lợi quyền của mình có những thế nào, biện lý cái án xử trước thế phải chái thế nào. Phải nộp tiền án phí cho viên lục-sự. Số tiền ấy phải bao nhiêu thì viên lục-sự sẽ bảo. Nếu khi lục-sự đòi mà mình không nộp tiền án-phí thì việc kiện của mình sẽ đình cứu. Tòa không nhận việc chống án ấy.

Bị kiện nợ.

Người có vay của một người trong lòng một số tiền từ năm ngoái, hạn đến tháng năm này gặt xong thì trả, mà người không trả, nay người ta thưa.

Vậy ta thử xét việc ra làm sao nào. Khi đi vay, phải nghĩ đến lúc về sau mới được. Thế nào rồi sau cũng phải đến lúc trả. Chớ có viết văn-tự gấp đôi số tiền mình vay. Vậy bao nhiêu, viết bấy nhiêu, tiền lãi bao nhiêu thì viết vào đừng có nhẹ dạ viết liều, rồi về sau dù cãi rằng quả mình không được nhận đủ số tiền như số viết trong văn-tự cũng không được. Văn-tự có chữ ký hẳn hoi. Ai làm chứng cho mình lúc ấy. Thế là mình mắc hợm rồi, là phải nghĩ xử trả nợ người ta.

Lợi tức theo quốc lệ.

Theo luật thì số tiền lợi tức cho vay thi-hành cho các người Âu, người bản xứ, và người ngoại quốc theo luật pháp bản xứ thì cứ mỗi năm mỗi trăm lãi tám phân 8 %. Về việc hộ thì lợi tức định là 12 % trong một năm. Còn về thương-sự thì số lợi tức được tùy tiện. Cho vay về thương-sự nghiã là tiền ấy đem làm việc buôn bán gì. Cho vay về việc hộ là khi nào tiền ấy không phải làm vào việc buôn bán. Về việc hộ lợi tức cực điểm là 12 % một năm kể xét-ty cho một người không

https://tieulun.hopto.org

buôn bán vay không phải là cho vay về thương-sự, dù kẻ cho vay ấy là kẻ buôn bán mặc lòng. Số lợi tức chỉ đến 12 % một năm là cùng. Văn-tự vay nợ những kẻ xét-ty nói rằng mỗi tháng phải trả bao nhiêu, thường không phải là tính riêng số tiền vay mà thôi, mà là gồm cả số tiền lợi tức đôi bên tính với nhau cho tới kỳ trả cuối cùng nữa. Vậy thì khi người vay tới kỳ trả góp nào mà không trả, tòa án sử, thì chỉ cho người cho vay được tính lãi số tiền còn nợ từ kỳ trả cuối cùng trở đi mà thôi. Tòa án « Saigon. 13 décembre 1915 quan báo 1917 trang 59 ».

Khi đóng tiền tháng phải đòi biên-lai.

Người nói người đã trả người *xét-tỵ* nhiều hạn rồi, phải trăng? — Nhưng người có biên-lai không chứ? — Không đời nào kẻ cho vay giao biên-lai cho rồi. — Thế có ai làm chứng cho không? — Không rồi. — Thôi thế là phải gánh lấy cái tai vạ về sự khờ dại của mình.

Nếu khi mình trả nợ mà kẻ cho vay không chịu giao biên-lai cho thì phải có người làm chứng cho hãy trả, phải bảo những người làm chứng và chức-dịch trong làng chứng thực cho mới được; mua *măng-đa* nhà điện-báo mà trả, thì đã có chân *măng-đa* làm biên-lai. Trình Quan Chánh án đệ-nhất-cấp đòi người cho vay đến trước mặt Quan án mà trả.

Nếu không thế thì không sao chứng cáo sự mình trả nợ được, thế là mình đành phải chịu thiệt; người cho vay còn có văn-tự vay trong tay là đủ chứng-minh rằng người vay chưa trả.

Vậy trả nợ thì phải nhớ bảo người ta giao biên-lai. Đàn bà an-nam nếu chồng không cho phép, thì không được viết văn-tự đứng vay, dù văn-tự viết thế nào mặc lòng.

Trình mất trộm.

Đêm qua người mất trộm. Quân trộm đã lẻn vào nhà người mà đạo thủ các đồ vật.

Cốt phải trình các chức-dịch trong làng đến khám đã. Mọi tang-tích hãy cứ để y nguyên để người ta khám xét có thể đò xem đường lối quân trộm đi thế nào; theo vết bước chân của

https://tieulun.hopto.org

nó, cái dụng-cụ gì của nó bỏ quên có thể truy-xét ra căn-nguyên cũng nên. Đến Quan cai-trị hay tòa án đệ-nhị-cấp mà thưa hoặc thưa miệng hay làm giấy mà thưa. Thưa trộm thì không cần phải gián tem theo khổ giấy. Trong đơn viết rõ tên, họ, tuổi, nghề-nghiệp, chỗ đẻ, chỗ ở của mình vào, thưa thế nào thì nói rõ ràng ra, mất những đồ-đạc gì thì khai ra, các vật ấy có dấu hiệu riêng gì cũng nói ra nữa. Nếu các vật mất trộm không thể nhớ mà khai cả một lúc được thì trong khi dự thẩm có thể tục khai được. Có ai mình muốn viện làm chứng, thì khai rõ tên và chỗ ở của người ta vào.

Bổn phận các chức-dịch.

Các người có trách-nhiệm tuần cảnh trong tỉnh và trong làng, các chánh phó-tổng chánh phó-lý, hoặc vì người đương sự có tường, hoặc vì bất cứ cách gì khác khiến đã trông thấy, nghe thấy, v. v. mà biết một việc trọng-tội một việc khinh-tội sảy ra ở trong địa-hạt mình cai-quản phải lập tức trình bẩy cùng quan chánh án phủ huyện biết, phải truy nã kẻ phạm và phải thảu-thủ lấy cái chứng-cớ về trọng-tội hay khinh-tội ấy.

Phải làm biên-bản về mọi việc người ta tường mình rồi đệ biên-bản ấy cùng tất cả các điều chứng-cớ mành-mối lên quan chánh án.

Lại phải giải những người bắt được quả tang phạm một trọng-tội hay khinh-tội hay bị tố cáo là người thủ phạm đến quan chánh án nữa.

Người nào thấy một việc trọng-tội hay một việc khinh-tội nào phải ngăn kẻ phạm không cho phạm vào việc ấy và phó cứu cho bên bị, phải đem việc ấy mà báo cho các chức-dịch sở-tại biết.

Bấy giờ quan chánh án sẽ xét hỏi về việc ấy, vậy cóp nhặt được tin tức gì thì trình cho quan án biết, nhưng chớ có nhân việc ấy mà vu oan giá hoạ cho người vô tội để báo thù những chuyện nhỏ nhặt của mình không khéo mình lại phải chiếu luật mà sử.

https://tieulun.hopto.org

Chống-án

Việc chống án tòa đệ-nhị-cấp sử về *việc hình* thì hạn trong *mười ngày* kể từ hôm sau ngày tuyên án có cả lưỡng tạo, hay nếu án tuyên không có mặt luỡng tạo hay khiếm diện thì kể từ ngày báo-tri cho người đương-sự hay báo về chỗ ở của người ấy. Gặp hai trường hộp ấy, thì hạn lại có thể chiếu tự nơi tòa án đến nơi báo-tri cứ cách 30 km. lại được tăng lên một ngày.

Chống án tòa án đệ-nhị-cấp thì đem lên tòa án đệ-tam-cấp xử.

Muốn chống án thì phải thân-hành đến quan chánh-án hay viên lục-sự tòa án đã tuyên án trước. Phải nhớ kẻo quá hạn. Cũng có thể đánh giây thép xin chống án được. Đừng có đưa đơn nói phàn nàn việc xử án trước thế nào, vân vân. Thế không phải là lời khai xin chống án. Phải nói rõ ràng rằng: « tôi xin chống cái án xử ngày..... ».

Thưa nặc danh.

Chớ nên bao giờ đầu đơn thưa nặc danh. Trước hết, làm thế là một việc hèn mạt lắm. Nếu có tin tức gì muốn nói, thì đến ngay quan ta hay quan Sứ mà trình bày. Chứ thưa nặc danh thì người ta sẽ xé bỏ đi thôi. Nếu người ta cho xét ra mà truy ra được người thủ phạm việc nặc danh đầu thư ấy thì tất người thủ phạm sẽ bị đem ra toà án xử, có khi phải phạt tiền và phạt tù nữa, nếu đòi đến hầu mà không đến.

Người làm chứng.

Nếu người ta viện mình làm chứng thì khi toà đòi phải đến ứng-hầu, nếu không thì sẽ phải phạt, có khi phải phạt tù nữa cũng nên.

Ở toà án thì kẻ vị-thành-đinh phải do người đỡ đầu mình đại-biểu cho, chứ không được lấy người tộc-biểu hay người gia-trưởng làm đại-biểu.

Việc kiện quan hệ với thôn xã.

Nếu người muốn kiện một làng nào thời làng ấy phải được phép cử riêng những người đại-biểu ra hầu kiện mới được.

https://tieulun.hopto.org

Người làm một cái giấy thuyết-minh trình với Quan Công-sứ nói sự thỉnh cầu của mình. Quan Công-sứ nhận giấy ấy sẽ cấp giấy biên-nhận cho. Sự trình giấy thuyết-minh có hiệu làm cho đình chỉ được sự tiêu-diệt-thời-hiệu và sự thất quyền. Sau khi Quan Công-sứ đã nhận giấy thuyết-minh rồi, nếu không thể giải hoà được hoặc không thể điều-đình được thì sẽ cho phép đoàn thể sã-thôn được ra trước toà án để kháng-kiện. Nếu sau hạn sáu mươi ngày mà người không thấy tống đạt rằng làng đã được phép đi đầu kiện thì người có thể đầu đơn khởi tố lên quan thẩm pháp và đính giấy biên nhận của Quan Công-sứ vào đơn. Bấy giờ việc thưa kiện cho là đúng phép mà kế tiếp tiến hành dẫu sã-thôn không được chuẩn luận Quan-Công-sứ cũng thế.

Phàm các làng đứng làm nguyên cáo trước nhà-môn tư pháp hoặc nhà-môn hành chánh của Đại-pháp hoặc Annam thì trước hết phải xin phép quan Công-sứ nếu muốn thưa kiện ở trước toà sơ-cấp hay đệ-nhị-cấp hay toà sơ-thẩm. Nếu muốn kiện ở trước toà đệ-tam-cấp hay là toà án Hành-Chánh thì trước hết phải xin phép quan Thống-sứ.

Nếu sã-thôn không phục định-lệnh thì lý-trưởng sẽ chiếu thoe đồng lý, của hương hội mà kháng cáo lên quan Thống-sứ; cái đình-lệnh của quan Thống-sứ là chung thẩm. Một người Nam để ở Hanoi, hay Hai-phong, hay Tourane, thì về dân-sự, thương sự, hình-sự, dù người ấy ở Nam-định cũng đều phải đem đến toà án tây xét xử.

Một người Nam để ở Kiến-an mà trú cư ở Hanoi, thì về dân-sự, thương-sự, hình-sự, khi việc xảy ra ở Hanoi cũng do toà án tây xử.

Một người Nam chỉ *trú cư ở Hanoi* thôi mà làm điều phạm pháp ở Ninh-bình thì do toà án đệ-nhị-cấp Ninh-bình xét xử, nhưng nếu người ấy *sinh ở Hanoi*, thì sẽ do toà án Nam-định xử.

https://tieulun.hopto.org

PHAI TRƯỚC BẠ VĂN-TỰ, VĂN-KHẾ

Khi người tậu ngôi nhà, chòm đất, khi người cho người ta vay tiền có bắt viết văn-tự, chẳng hạn, thì chớ có trễ lười không chịu đem các văn-tự ấy đến phòng trước bạ ở toà-sứ để trước bạ. Trước bạ không phải là chứng sự thực hư ở văn-tự, mà là để chứng về niên hiệu cho đúng.

Đại để như người tậu một thửa ruộng vào ngày mồng năm tháng năm năm nay, muốn hà tiện mấy xu, người không đem trước bạ văn-tự ấy. Kẻ bán ruộng ấy, thông đồng với lý-trưởng là chỗ bà-con với nó, lại đem ruộng ấy bán một lần nữa cho người khác vào ngày mồng mười tháng sáu. Kẻ tậu sau trăm hơn người đem văn-tự trước bạ. Bấy giờ người đi kiện thì kẻ bán và lý-trưởng đều phải tội, nhưng người không lấy lại được ruộng; mà nếu kẻ bán là người cùng-kiết không thể bồi tiền lại được, thì người lại mất tai số tiền đã tậu ruộng. Vì là người tậu sau chứng được ngày tháng tậu ruộng của nó, chứ người thì không.

Một người đàn-bà Nam có chồng rồi, nếu chồng không cho phép, thì đứng bán cái gì cũng vô hiệu cả, dù là của riêng của mình mặc lòng. Một người đàn-bà Nam muốn đứng bán gia sản cuả mình, đều bắt phải có chồng cho phép mới được.

Văn-tự bán đất thì dùng giấy gián tem tùy theo chiều giấy. Ở Bắc-kỳ việc bán các bất-động-sản của người bản xứ thì văn-tự viết với nhau ở nhà cũng đủ có giá-trị.

Văn-tự nợ thì dùng giấy tín-chỉ riêng, tem gián theo số tiền nhiều ít Khổ giấy không giống nhau.

Tem theo số tiền là: từ số 100 bạc trở xuống gián tem năm xu; từ 100 trở lên tới 200 bạc gián tem một hào; từ 200 trở lên tới 300 bạc gián tem mười lăm su; từ 1000 trở lên tới 2000 bạc gián tem một đồng bạc.

Nếu văn-tự mình không đem trước bạ, thì về sau khi mình muốn đem ra toà-sứ hay toà-án mà đòi các quyền lợi của mình

https://tieulun.hopto.org

ở trong văn-tự, tất trước hết phải đem trước bạ đã mới được, khi ấy mình sẽ phải phạt là phải nộp gấp đôi số tiền trước bạ, Vả nếu trước không đem trước bạ văn-tự, ngộ văn-tự thất lạc mất, hay ngộ người tạ ăn trộm mất văn-tự của mình, thì mình làm thế nào để chứng cái sự thực về sự yêu-cầu của mình được. Nhược bằng mình có đem trước bạ văn-tự văn-khế của mình, một bản còn lưu ở toà-sứ, thì khi ấy mình có thể xin bản sao lại được. Một cách đảm-bảo như thế chẳng đáng một số tiền con con du.

Điểm chỉ.

Điểm chỉ hay là điểm dấu đốt ngón tay trỏ, không phải là ký tên ; điểm-chỉ vào một bức văn-tự, nếu khi người điểm-chỉ chối cãi đi, thì cái điểm-chỉ ấy cũng là vô giá-trị. Điểm-chỉ không thể lẫn với chữ ký được, mà mới là cái tang-chứng sơ-sài về chữ ký thôi. Tuy nhiên, đối với luật An-nam thì cái điểm-chỉ ở văn-tự nợ mà người điểm-chỉ ấy dù chối không nhận mặc lòng, nhưng nếu viện đủ chứng cớ thì cũng có thể xét hỏi được. Nhưng chứng ấy phải cho phân minh đích-sác, Hễ khi nào điểm-chỉ mà có các chức-dịch trong làng chứng thực đích-sác thì điểm-chỉ ấy mới có giá-trị cũng như chữ ký vậy.

Giấy tín-chỉ và tem.

CÁC HẠNG — THỨ CƯỚC

Giấy tín chỉ và tem — Tem theo khổ giấy { 0$12 / 0 24 / 0 36 }

Tem theo khổ giấy dùng để gián vào những giấy-má của tư nhân với nhau, có chữ ký riêng của từng người, như chúc thư, đơn từ bẩm báo theo khổ giấy như sau này :

KHỔ GIẤY	BỀ CAO	BỀ NGANG	GIÁ TIỀN
Hạng lớn	0m.30	0m 42	0$36
Hạng trung	0 25	0 352	0 24
Hạng nhỏ	0 25	0 176	0 12

https://tieulun.hopto.org

	Giá tiền
Tem theo giá tiền; có các hạng giá tiền như bên này.	0$10 0 20 0 30 0 40 0 50 0 60 0 70 0 80 0 90 1 00 2 00 3 00 4 00 5 00

Tem theo giá tiền dùng gián vào những giấy-má buôn bán, văn-tự văn-khế, ngân phiếu có hạn hạ luân chuyển.

	Giá tem
Tem theo giá tiền cứ 10 °/° . . .	100$ Từ 100$ đến 200$ 200 - 300$ 300 - 400 400 - 500 500 - 600 600 - 700 700 - 800 800 - 900 900 - 1000
	0$10 0 20 0 30 0 40 0 50 0 60 0 70 0 80 0 90 1 00

Rồi cứ mỗi trăm bạc lại tính lên 0$10 tính mãi đi.

THƯ VIỆN QUỐC GIA VIỆT NAM
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DU VIỆT NAM
NATIONAL LIBRARY OF VIETNAM

https://tieulun.hopto.org

NGƯỜI NHÀ QUÊ BỊ BẮT RƯỢU LẬU

Người bị bắt rượu lậu. Người ta bắt được ở ruộng nhà người có chôn nào nồi, nào cơm bã, nào vò rượu lậu.

Người bảo rằng những của ấy không phải của nhà người.

Ta cũng muốn tin lời người nói ; nhưng ta ngại lắm. Luật pháp là luật pháp. Người phải chịu trách nhiệm về việc ấy.

Thôi thì nhận tội đi cho xong.

Điều-đình trước khi có án.

Viên-chức sở Thương-chính đã làm biên-bản người về việc ấy. Người không thể tránh phạt được rồi, thà rằng điều-đình với nhà nước đi thì hơn. Người làm thiệt đến công quỹ nhà nước, vậy người phải nộp tiền để đền bù lại.

Điều-đình cho thanh-thoả đi. Nộp tiền đi. Sự điều-đình ấy sẽ trình lên quan trên định liệu. Sự điều-đình tạm không phải là số tiền mình xin nộp đã xong mà công việc đã thanh-thoả cả đâu.

Nếu mình không chịu điều đình nộp tiền cho thanh-thoả, thì việc sẽ đem ra toà án xử; mình sẽ phải phạt giam, phạt tiền và bồi phí-tổn mà mình phải ngồi tù để thế vào nữa, hay tịch biên gia-sản.

Sau khi có án.

Về việc bồi phí-tổn thì mình có thể điều-đình được chứ về việc phạt giam thì không thể điều-đình được.

Có án xử kia mà, hay là mình đã nghĩ ra, thì phải chống án trong hạn đã định và điều-đình trước khi toà án trên xử. May ra toà án Hanoï rộng lượng khoan xử cho.

Xem thế, thì bất nhược đừng nấu rượu lậu là hơn. Nếu người liều quá đỗi để phạm phải việc phi-pháp ấy thì ta

https://tieulun.hopto.org

khuyên người nên điều-đình ngay đi, trang-trải ngay với quan sở thương-chính cho xong việc.

Vợ người đứng bán lẻ rượu ty, thì nên treo môn-bài ở cửa hàng. Vợ người ty đừng nên mở ngỏ luôn một lúc hai chai rượu. Bán chai nào cho hết chai ấy đã. Mỗi cái môn-bài là 6 $, nhưng nếu bán lẻ ít mỗi tháng có tự 500 chai trở xuống, thì không phải nộp tiền môn-bài.

Khi mình đem chai không đến ty đổi, thì người ta sẽ tính hoàn tiền lại. Phải cẩn thận đừng có đánh vỡ đánh rập chai. Về phần mình khi người mua rượu, trả chai, còn nguyên lành thì mình cũng phải hoàn tiền lại.

Trong quyển sổ tay ty giao cho mình bán được bao nhiêu rượu, phải biên cẩn thận vào. Chớ có pha nước lã vào rượu mà bán, vì bán « rượu pha » là một điều làm giả dối, tòa-án trừng-trị cũng phạt đấy.

THƯ VIỆN QUỐC GIA VIỆT NAM
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DU VIỆT NAM
NATIONAL LIBRARY OF VIET NAM

https://tieulun.hopto.org

NGƯỜI NHÀ QUÊ NỘP THUẾ THÂN VÀ THUẾ ĐIỀN THỔ, THUẾ ĐÒ, THUYỀN Ở SÔNG

Ta rất lấy làm ngạc nhiên về mọi điều kêu ca của các người về việc đóng thuế thân. Tuy nhiên điều ấy tầm thường lắm. Thôi ta bất tất phải giảng giải cho người nghe về cái cơ-quan hành-động của thuế khoá ra thế nào, ta hãy chỉ nói riêng về nhà ngươi thôi nhé. Nhà ngươi phải nộp thuế ở tòa sứ. Nhà ngươi phải đóng góp ở làng.

Thuế thân

Việc đóng góp trong làng thì ngươi đã biết tùy tục-lệ định. Còn thuế thân thì mỗi năm là 2$50. Nếu mình là lính trừ-bị, thì suốt trong cái hạn trừ-bị của mình, mình đều không phải đóng thuế thân. Sau đây ta sẽ giảng cho nghe về việc ấy. Các người lính bị thương trong khi trận-mạc mà phải thải, thì cũng không phải đóng thuế. Đó là cái cách tỏ sự nhớ ơn của nhà-nước đối với người ta.

Vả lại theo chỉ-dụ bản triều ngày 21 Octobre 1919 thì những lính trừ-bị thuộc vào chính ngạch binh được trừ thuế thân. Những hạng lính trừ-bị thuộc vào hạng được hưởng đạo chỉ dụ trên này, thì kể cả lính nhà-thương, linh-thợ, làm giấy các sở quan binh, lính tự nguyện về ngạch ô-tô.

Còn những thợ chuyên môn hay không chuyên môn về nghề gì, lính thông ngôn, không có chách-nhiệm gì về việc binh đao khi về lính thì không được hưởng quyền trừ sưu (tờ thông sức của quan Thống-sứ ngày 11 Septembre 1926).

Vậy còn mọi người cứ tự 18 cho chí 60 tuổi « tuổi Nam » lý ưng đều phải đóng thuế thân ở nơi nguyên quán mình cả. Mình có tên trong sổ đinh, mình sẽ được lĩnh một cái thẻ tùy thân và một cái biên-lai về sự đóng thuế. Chớ có kiếm cách

https://tieulun.hopto.org

man trá nói dối tuổi để chiếm nhận lấy khẩu phần công điền. Việc man trá ấy sẽ bị mang lên tòa án đệ-nhị-cấp xét xử.

Nếu mình di cư hẳn đến làng khác, thì nên đến khai ở quan Công-sứ tỉnh mình mới định đến ở. Rồi quan trên sẽ liệu cách phải làm thế nào thì làm.

Nếu ví dụ mình đi Nam-kỳ vắng, thì nếu mình không muốn đóng thuế thân nữa cũng được. Nhưng phải đóng số tiền tạp dịch ở làng là từ 1$00 cho chí 1$50, số tiền ấy phải nộp vào công quỹ của làng. Mình có đóng số tạp dịch ấy thì mới còn được hưởng mọi quyền lợi ở làng. Tiền tạp dịch ấy là số tiền gánh gộp trong làng, thu vào công quỹ cho làng.

Thẻ 5 năm.

Nếu mình là người có vị-vọng, thì nên lĩnh lấy cái thẻ 5 năm, trên thẻ ấy gián ảnh của mình vào. Chẳng phải đóng thuế nặng hơn, mà thành ra có một cái giấy căn-cước nữa, khi mình có việc khai báo gì, lĩnh ngân phiếu, lĩnh cái thư có tiền của người em ở bên Tân-Đảo (Nouvelle Calédonie) gửi về, thì tiện việc biết nhường nào. Người em người tuy không phải đóng thuế thân ở tòa sứ nữa, vì hiện nó ở Tân-Đảo nhưng vẫn gánh góp ở làng, vì hẳn còn ruộng nương nhà cửa ở đó.

Thuế ruộng đất.

Bởi mình có đất, có ruộng, vậy vì cái bất động sản ấy, mình phải đóng thuế điền thổ, thuế ấy tùy cái giá-trị tài-sản của mình, tùy cái đẳng hạng điền thổ, tùy diện-tích của nó mà nộp thuế. Người xem ra lý-trưởng đòi thuế thặng hơn cái số ruộng mình, cái điều ấy cực dễ xét: Người ta đã cho họa đồ từng mảnh ở làng người rồi. Vậy trước khi kêu ca, hãy nên xét trong bản đồ cho kỹ đã. Vả chăng hễ khi người bán, thì vẫn chẳng bao giờ ruộng đất thành ra thiếu cả. Nên xem kỹ bản đồ họa từng mảnh.

Điều chia ra làm tam đẳng. Đồng niên về mỗi mẫu về mỗi đẳng phải nộp thuế như sau này:

https://tieulun.hopto.org

Nhất đẳng điền	1$90
Nhị đẳng điền	1 50
Tam đẳng điền	1 00

Việc phân các đẳng điền thì cứ chiếu theo số thu-hoạch trung bình mỗi mẫu tây nhiều ít thế nào mà phân định.

Các ruộng cấy cả hai mùa thì cứ cộng số thu-hoạch cả hai vụ mà tính lấy số trung bình rồi phân đẳng hạng như sau này :

Đặc biệt đẳng là những ruộng số thu-hoạch trung bình đồng-niên một mẫu tây được trên 4.000 ki-lô.

Nhất đẳng điền là những ruộng số thu-hoạch trung bình đồng niên một mẫu tây được từ 2.500 cho đến 4.000 ki-lô.

Nhị đẳng điền là những ruộng số thu-hoạch trung bình đồng niên một mẫu tây được từ 1.000 đến 2.500 ki-lô.

Tam đẳng điền là những ruộng số thu-hoạch trung bình đồng niên một mẫu tây được dưới 1.000 ki-lô.

Thổ thì phân ra làm 5 hạng như sau này :

Đồng niên mỗi mẫu về mỗi hạng phải nộp thuế như sau này :

Nhất hạng thổ.	2$30
Nhị hạng thổ.	1 00
Tam hạng thổ	0 50
Tứ hạng thổ	0 17
Ngũ hạng thổ.	0 02

Việc phân các hạng thổ thì theo cách như sau này :

Nhất hạng thổ là những đất trồng thuốc, trồng trầu, trồng cau, dừa, mía.

Nhị hạng thổ là những đất trồng dâu, trồng bông, cói, sắn, thầu dầu.

Tam hạng thổ là những đất trồng cánh-kiến, cà-phê, chè, ngô, vừng, khoai lang, khoai sọ, đậu, các thứ rau, các thứ cây ăn quả, lạc, các đất ở.

Tứ hạng thổ là những đất không cày cấy gì được, đất sa lầy, ao.

Ngũ hạng thổ lá những đất hoang xem ra không có thể dồng cây làm rừng được.

https://tieulun.hopto.org

Người kêu rằng, lý-trưởng làng bên cạnh hạch người nộp thuế tạp-dịch ở làng ấy nữa. Thế là người làm rồi. Thuế tạp-dịch phải nộp : 1er ở làng mình đóng thuế thân, 2e ở làng mà mình có cái bất-động-sản ở đấy, để đóng thuế và tạp-dịch về phần các bất-động-sản của mình. Vậy thì người có tài-sản trong làng, thì người phải nộp thuế tài-sản ấy.

Thuế Thuyền.

Mỗi năm tự trước ngày 1er tháng hai tây Lý-trưởng phải làm sổ khai các thuyền đi bể, đi sông đệ lên quan Sứ duyệt y, rồi Quan Sứ sẽ trình quan Thống-sứ cho thi hành, người hãy xem các thể lệ thuế thuyền mới kể sau này :

CÁC THUYỀN VÀ TẦU BỂ	CÁCH THU	THUYỀN CỦA NGƯỜI BẢN SỨ	THUYỀN CỦA NGƯỜI NGOẠI QUỐC
Thuyền và tầu bè chở kém 2 tạ tây.	một cái	0 $ 40	0 $ 80
Từ 2 đến 4 tạ tây	»	1 00	2 00
Từ 4 đến 6 tạ tây . . .	»	2 00	4 00
Từ 6 đến 10 tạ tây . . .	»	8 00	16 00
Từ 10 đến 20 tạ tây. . . .	»	20 00	40 00
Từ quá 20 đến kém 160 tạ tây.	cứ mỗi 1 tạ	1 00	2 00

Có thuyền đi chở nên lười không khai. Thuế thuyền c... một lần thôi. Nếu mình không khai thì sẽ phải phạt ... tiền ngang với số tiền thuế, không kể số tiền thuế phải ...

Nếu không nộp thuế ấy thì người không thể cho thuyền ... này sang tỉnh khác được cũng không thể ra khỏi Bắc-kỳ được.

Nếu trái lệ ấy, thì lần thứ hai lại phải phạt một đồng bạc, mà nếu ở thuộc-địa đi đâu thì phải phạt năm đồng.

Nếu muốn đi tỉnh khác, thì phải xin cấp cho cái chứng chỉ chứng thực rằng mình đã nộp thuế rồi, rồi đem trình chứng chỉ

https://tieulun.hopto.org

ấy để biên nơi mình ở mới vào, Quan Sứ tỉnh ấy sẽ báo trước cho Quan Sứ tỉnh kia biết.

Như vậy thuyền người sẽ có hai số viết ở đằng trước, số thứ nhất là số tỉnh, số thứ hai là số thuyền biên trong sổ. Thế là vừa tiện cho việc soát thuế và việc kiểm soát về cảnh sát nữa.

Chớ có làm mạo cái số ấy, vì làm giả-mạo số ấy sẽ phải phạt một số tiền là mười đồng.

Thẻ hoành then.

Người ta sẽ giao cho mỗi thuyền một cái thẻ có biên đủ mọi điều chỉ dẫn, hễ khi nộp thuế thì sẽ có chữ phê duyệt vào.

Chớ quên không giao thẻ ấy cho người ở thuyền..

Khi bán thuyền, thì sẽ lại làm một cái thẻ khác cho người chủ thuyền mới.

Xin giảm thuế thân.

Cha người mất, người muốn xin khấu trừ xuất thuế thân của cha người đi, thì làm giấy đính theo cái giấy khai tử vào, rồi nhờ lý-trưởng đệ trình lên toà-sứ mà xin.

Mang thẻ tùy thân.

Đừng có quên không đeo thẻ thuế thân của mình, thẻ ấy cốt chứng thực rằng mình đã đóng thuế thân rồi. Chỉ có ngạch binh lính, lính khố sanh, lính cơ là không có thẻ tùy thân thôi. Còn hết thảy mọi người Nam, mỗi người đều có một cái thẻ: thẻ thường, thẻ đặc biệt, thẻ miễn trừ.

Con người đi học được nhà nước cấp lương, được miễn thuế thân. Nhân tiện ta nói cho người biết những người nào được miễn thuế thân như sau này : các lính trẻ con, các lính tại ngũ, lính khố-xanh, lính cơ, lính trạm, lính cảnh-sát, lính trừ-bị, các người tàn-tật, các người được nhiêu-nam, các học-trò được cấp học bổng, lính được giấy hồi-hưu, các lính thải số một có được lương trợ-cấp vì bị bệnh trong khi tại-ngũ hay vì bị thương trong khi chiến trận.

https://tieulun.hopto.org

Thẻ căn-cước.

Ta lại khuyên người nên có một cái thẻ căn-cước nữa. Lấy thẻ căn cước chỉ mất có 5 hào chỉ và tiền chụp ảnh của mình thôi. Thẻ ấy lĩnh ở tòa-sứ. Có thẻ ấy thì có thể lĩnh ngân-phiếu hay đi thông hành khắp trong xứ Đông-pháp được. Nhưng chớ lẫn thẻ căn-cước với thẻ tùy thân.

Ta nói rõ cho người biết rằng: thẻ căn-cước mục đích để chứng cái căn cước của người, mà thẻ tùy thân thì chứng rằng người đã theo lệ đóng thuế thân rồi.

THƯ VIỆN QUỐC GIA VIỆT NAM
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DU VIỆT NAM
NATIONAL LIBRARY OF VIET NAM

https://tieulun.hopto.org

NGƯỜI NHÀ QUÊ TRƯỚC BẠ ĐIỀN THỔ

Mục đích sự trước bạ.

Người có ít ruộng tư. Người đã biết địa-bạ Gia-long không phải là địa-bạ ngày nay nữa. Thực ra thì người ta có thể tìm trong địa-bạ ấy những thửa ruộng đã phân định rất phân minh nhưng từ bấy đến nay mua đi bán lại biết bao lần ; vậy muốn tỏ chắc là ruộng đất của mình thì phải có văn tự mới được..... mà phần nhiều thì văn tự đã thất lạc cả. Vậy nên mới sinh ra mọi sự khiếu nại kiện cáo.

Khai điền thổ để trước bạ.

Ấy vì vậy nên nhà-nước mới định lệ bắt trước bạ điền thổ. Trong bạ ấy, nếu ruộng đất chuyển mãi đi thì lại biên vào. Người nên khai điền thổ của người cho chức dịch biết, đính cả văn-tự. Nói rõ giới-hạn chỗ điền thổ ấy.

Bấy giờ người ta sẽ biên chỗ ruộng đất của người vào sổ, biên rõ giới-hạn người ta lại đính cả bản-đồ vào nữa.

Ấy vì thế mà phải họa đồ từng mảnh.

Người ta sẽ xét lời khai yết-thị và tra xét, Nếu có sự khó khăn thì đem lên toà án đệ nhị cấp xử.

Việc đăng địa-bạ.

Quyển địa-bạ sẽ thành ra như cái giấy khai-sinh của miếng đất. Bao nhiêu những sự thiên chuyển mãi mãi vân vân đều biên vào những tờ giấy lưu không đính theo đấy.

Sau này sẽ có một sổ nhất định về việc ấy, người có thể xin bản trích-lục được.

Khi người muốn tậu một thửa ruộng mới, thì người chỉ phải xin lĩnh bản trích-lục trong địa-bạ về thửa ruộng ấy thôi.

https://tieulun.hopto.org

Người không còn ngại gì sự bán man-muội nữa, người có thể chắc không mua phải ruộng thực khế hư điền nữa vì thường có nhiều kẻ man muội cứ bán ruộng thực khế hư điền.

Việc trước bạ tạm thì không mất tiền nong gì cả.

Xin bản trích-lục thì phải trả một ít tiền thu vào công quĩ hàng xã.

Người thủ-bạ sẽ cấp bản trích lục ấy và chứng thực cho.

THƯ VIỆN QUỐC GIA VIỆT NAM
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DU VIỆT NAM
NATIONAL LIBRARY OF VIET NAM

https://tieulun.hopto.org

NGƯỜI NHÀ QUÊ BUÔN BÁN

Môn-bài.

Thuế môn-bài là một thứ thuế đánh vào cái lợi-tức của công việc mình làm, phàm người nào buôn bán làm một kỹ-nghệ hay là nghề-nghiệp gì một cách vĩnh-viễn và lấy lợi cho mình thì đều phải đóng thuế môn-bài cả.

Như người làm nghề bán hàng lẻ, thì người phải đóng môn-bài, môn-bài ấy tùy hàng bán to hay nhỏ mà định theo như các hạng đã phân ở bảng các môn-bài.

Phải treo môn-bài.

Khi có các chức-dịch đi khám môn-bài hoặc là lý-trưởng, quan sở-tại, viên-chức tại tòa sứ hỏi, thì phải đưa trình môn-bài, nếu không, sẽ phải phạt.

Các ngạch thuế môn-bài.

Người bán hai thứ hàng trong một nơi, thì người chỉ phải nộp môn-bài một thứ hàng nào to hơn thôi.

Thuế môn-bài thì nộp nguyên cả năm, vì mỗi năm buôn bán bắt đầu từ ngày 1er janvier trở đi. Nếu nửa chừng thôi không buôn bán nữa, thì phải khai cho tòa-sứ biết và phải làm một cái đơn xin rút thuế môn-bài nửa năm về sau đi.

Nếu buôn bán nhỏ thì chỉ được nộp thuế môn-bài một lần thôi.

Nếu đổi hàng buôn, thì phải khai trước đi kẻo một môn-bài lại phải đóng hai lần thuế.

Mình đóng thuế cho lý-trưởng, thì lý-trưởng sẽ giao môn-bài cho mình. Như vậy mình khỏi phải lên tỉnh lĩnh môn-bài. Nếu mình lên tỉnh lĩnh môn-bài lấy thì nên báo cho lý-trưởng biết rằng mình đã nộp thuế môn-bài rồi.

Nếu mình xem ra môn-bài mình nặng quá, thì đừng đợi đến khi đóng thuế mới kêu xin giảm. Ngay trong tháng sau khi yết-thị bạ môn-bài, mình làm ngay đơn kêu cùng Quan-Sứ bản tỉnh đi.

https://tieulun.hopto.org

Tiền phạt.

Nếu mình khai lĩnh môn-bài cửa hàng mình không đúng hạng, hay mình không khai để lĩnh môn-bài, thì sẽ phải phạt gấp đôi, hay gấp ba số thuế phải đóng và người làm phải nộp môn-bài cả năm.

Vậy trong suốt một năm, ai mở cửa hàng buôn-bán, chớ lười biếng không khai lĩnh môn-bài. Khai lĩnh môn-bài thì chỉ phải nộp thuế về những tháng từ lúc khai cho chí tháng cuối năm, theo như một sổ tăng tục.

Thuế xe.

Theo như nghị-định ngày 24 avril 1926 bắt đầu từ ngày 1er janvier 1927 trở đi sẽ thi hành bắt nộp một thứ thuế đồng niên, thu vào công quỹ Bắc-kỳ, về các hạng xe tay, xe đạp, xe bò, người kéo hay ngựa kéo, trâu kéo cũng hết thảy các thứ xe khác chạy trong địa hạt Bắc-kỳ, không phải là xe ô-tô đã phải nộp một thứ thuế riêng rồi.

Giá thuế xe kê trong bảng sau này là thi hành ở các tỉnh Bắc-giang, Bắc-ninh, Hà-đông, Hải-dương, Hưng-yên, Hanoi, Kiến-an, Nam-định, Ninh-bình, Phú-thọ, Phúc-yên, Quảng-yên, Sơn-tây, Thái-bình, Thái-nguyên và Vĩnh-yên.

Còn trong các tỉnh khác như tỉnh Bắc-kạn, Tuyên-quang, Hòa-bình thì vẫn theo thể lệ cũ, mà thu các thứ thuế xe.

Thuế xe về năm 1927 thì phải khai tại tòa-sứ tự trước ngày 1er décembre 1926 này, còn các năm về sau, thì chậm lắm đến ngày 15 janvier mỗi năm là phải khai rồi. Nếu mình đổi chỗ ở hay nếu xe mình hỏng, v. v. thì phải khai báo trước đi.

Nếu mình không tự khai đi, thì các chức-dịch về việc ấy cũng sẽ hỏi mà cứ điều vào sổ thuế.

Nộp thuế xe.

Thuế xe ấy phải nộp mỗi năm một lần mà phải nộp trước, duy có xe tay cho thuê thì phải nộp mỗi tháng một lần. Người chủ cho thuê xe tay, nếu khi không cho xe chạy nữa thì phải

https://tieulun.hopto.org

khai trước và làm đơn xin rút thuế những tháng còn về sau đi, nhưng những xe cho thuê mà nghỉ để chữa chạy lại thì cũng vẫn phải đóng thuế. Việc xin giảm thuế xe tính theo từ tháng sau khi có đơn xin giảm.

Nếu mình có cái xe từ ngày 1.er janvier buộc phải nộp thuế, thì mình phải nộp thuế tính từ ngày 1er janvier cho mãi hết cả năm.

Bảng liệt kê các hạng thuế xe.

CÁC HẠNG XE	THUÊ MỖI XE TRONG MỘT NĂM	
	Xe nhà	Xe cho thuê
Xe cao su	2 $ 00	24 $ 00
Xe sắt	1 50	6 00
Xe đạp.	1 00	2 50
Xe cao su 4 bánh người đi . . .	6 00	12 00
Xe sắt 4 bánh — — . . .	3 00	6 00
Xe cao su 2 bánh — — . . .	4 00	8 00
Xe sắt — — . . .	1 50	3 00
Xe ngựa chở hàng.	1 25	3 00
Xe bò trâu kéo.	1 00	1 00
Xe bò người kéo	0 50	0 50
Xe cao su cho thuê.	mỗi tháng	2 00
Xe sắt cho thuê	mỗi tháng	2 50

Phàm người nào, trong năm mà có xe phải đóng thuế theo như nghị-định nói trên này, thì sau khi có xe 15 ngày phải khai tại quan đầu tỉnh. Bấy giờ phải đóng thuế kể từ ngày mồng một tháng có xe, trừ ra xe ấy của người chủ trước mà người chủ đã đóng thuế rồi thì người chủ sau mới không phải đóng thuế ấy nữa.

Phàm những người có xe phải đóng thuế theo như nghị-định nói trên này, ở nơi khác, trong năm đến ở trong địa-hạt Bắc-kỳ, thì sau khi đến Bắc-kỳ 15 ngày, cũng phải khai như thế. Số thuế phải nộp tính từ ngày mồng một tháng đến ở trong địa-hạt Bắc-kỳ.

https://tieulun.hopto.org

Nếu không khai theo như trong hạn nói trên đó, hay nếu khai mà không đúng không đủ, thì các quan sứ chủ tỉnh coi việc lập sổ cho sổ đóng thuế sẽ cứ cho biên vào sổ, khi ấy thì số thuế phải nộp gấp đôi lên.

Các người có xe để nhà-nước phải tư vào sổ thuế như thế, thì nhà-nước sẽ có giấy báo cho biết trước. Hạn trong 10 ngày kể từ ngày có giấy báo-tư ấy, để cho người phải đóng thuế muốn kêu gì chẳng rồi mới vào sổ.

Nếu mình là người bán hàng xe hay làm nghề đóng xe-bò, xe-tay, xe-đạp chẳng hạn, thì để những xe để bán đó không phải nộp thuế; chỉ xe nào cho chạy mới phải nộp thuế thôi. Còn bán hàng xe thì phải nộp thuế môn-bài.

Các thẻ xe.

Về xe-đạp, xe-tay, xe-bò người kéo, hay trâu bò kéo, khi nộp thuế nhà nước sẽ phát không cho cái thẻ đánh thuế xe, để khi khám người ta biết.

Các thẻ thuế xe ấy khi nào xét nên thay đổi thì sẽ có nghị-định quan Thống-Sứ Bắc-Kỳ định ngày thay đổi. Thẻ ấy, xe-đạp phải đóng ở tước trụ tay lái, xe-tay phải đóng ở trước hòm xe, xe-bò phải đóng ở càng xe.

Hạn trong ba tháng sau khi bắt đầu đánh thuế. Phàm các xe kể trên này nếu không có thẻ đóng thuế, điều không được chạy.

Chái lệ

Các người làm về sở thu thuế xe và nói tóm lại là các lính tuần-cảnh điều có quyền khám xét các xe trái lệ đóng thuế này.

Sự khám-soát ấy có thể khám-soát ở giữa đường, ở các nơi công-chúng nào được và tất cả các nơi mà các lính tuần-cảnh có quyền vào được.

Xe nào khám ra trái lệ thì phải đem xét tại sở cảnh-sát, khi ấy sẽ phải nộp thuế đã định mà ta vừa kể trên kia, và phải nộp thêm số tiền phạt nữa gấp đôi số tiền thuế phải đóng.

Vậy từ năm 1927 này trở đi, chớ có quên theo lệ đóng thuế xe ấy.

https://tieulun.hopto.org

NGƯỜI NHÀ QUÊ LÀM HÀNG THỊT
LÒ LỢN — VIỆC KHÁM-XÉT

Lò lợn.

Phàm các vật làm thịt để bán, đều phải giết thịt tại lò lợn.

Người muốn làm hàng thịt, ở làng người có một cái lò lợn. Mua châu, bò, lợn, để thịt phải cẩn thận, chọn con khỏe mạnh. Chớ mua rẻ những con vật ốm. Viên thú-y sẽ không cho người bán thịt đâu. Dù người giết con chó bán thịt, cũng phải mang đến lò sát-sinh, thịt cũng phải khám ngay và đóng dấu riêng của lò sát-sinh.

Việc khám thịt.

Không được giết thịt các loài vật cái. Tuy nhiên nếu có con bò cái què thì trình viên thú-y xét cho giết thịt cũng được.

Bán thịt thì phải có cái lồng sắt che ruồi mới được.

Chớ để cho những người mua mân mó tay vào mà chọn thịt.

Bàn để thịt bày bán phải cạo rửa cho sạch. Những thịt mắc vào khe gỗ ở bàn làm thối đi, làm cho thịt tươi cũng phải ươn.

Cân bán thịt phải cho sạch và phải cho đúng. Chớ làm giả-giối.

Phải trình các chức-dịch mà lấy môn-bài.

Phải biết rằng không phải cứ có môn bài mà người có quyền giết thịt trâu bò ở nhà vì không có lò sát-sinh gần đấy.

Một cửa hàng thịt phải cho sạch-sẽ thế thì khách mới đến. Người hàng thịt phải có chân thật mới giữ được khách.

Sổ phải giữ tại lò sát-sinh.

Tại mỗi lò sát-sinh, người quản-lý hoặc người chủ thầu phải giữ một quyển sổ, kiểu mẫu theo như nghị-định đã định. Người có thể hỏi xin viên thú-y quyển sổ ấy.

https://tieulun.hopto.org

Trên sổ ấy hàng ngày phải biên số súc-vật đem giết thịt tại lò sát-sinh, và nhờ biên khám của viên thú-y khám.

Mỗi lần khám viên thanh-tra thú-y, chánh-đạo thú-y, xét xem sổ sách có giữ đúng lệ không, nếu có điều gì đáng biên ghi vào thì biên, rồi ký tên.

Sổ ấy mỗi cuối tháng đưa trình quan công-sứ duyệt.

THƯ VIỆN QUỐC GIA VIỆT NAM
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DU VIỆT NAM
NATIONAL LIBRARY OF VIET NAM

https://tieulun.hopto.org

NGƯỜI NHÀ QUÊ MỞ HÀNG CƠM

Sự sạch sẽ ở hàng cơm.

Người muốn mở một ngôi hàng cơm nhỏ, cho khách ngủ trọ thì sự cần nhất để chiều khách và giữ lấy khách là sự phải làm cho cửa hàng được vui mắt, sạch-sẽ; thoáng khí, sáng-sủa, quét vôi cho trắng. Những sự ấy chẳng tốn kém là bao. Bát đĩa lành sạch, bàn ghế tinh khiết. Bếp núc và nhà tiêu cũng thế. Trong cửa hàng chớ có mở sòng chơi cờ-bạc. Chớ có chứa những kẻ bất lương.

Việc giữ sổ sách.

Người phải có một quyển sổ nhà hàng, trong sổ ấy phải biên tên, chỗ ở, số thẻ thuế thân hay số thẻ căn cước của khách trọ. Phải giữ sao cho khách có lòng tin cậy ở mình được, trọ ở nhà mình khách không phải lo ngại gì cả.

Phải giữ cho có phép-tắc, cho nhã-nhặn. Khách đến nhà mình, là đem cái lợi cho mình. Nhưng đồng tiền cũng phải tính cho phải chẳng. Chớ có bắt bí bóp khách quá. Chính người ta sẽ làm mối chiêu hàng cho mình.

Phải hỏi cho biết rõ những ngày phiên chợ, ở các miền xung quanh, xem ở các chợ ấy có bán những gì, không có những gì, để mà mách bảo cùng khách.

Như vậy chắc khách sẽ ưa đến hàng người vì hàng người lại có thể biết đường mưu-mô mọi công việc được.

Sổ hàng của mình nên trình cho các hương chức biết. Chớ có quên không nộp môn-bài. Phải khai mà lĩnh môn bài mới được. Ở hàng cơm lại có thể xin đứng làm tiều ti bán rượu được nữa.

Chớ để bàn đèn hút thuốc phiện trong hàng, vì những khách không nghiện người ta không muốn vào cái nơi có bàn đèn rất khó chịu.

https://tieulun.hopto.org

NGƯỜI NHÀ QUÊ KHẨN MỘT ÍT ĐẤT CÔNG CỦA LÀNG

Làng người có hai thứ công điền thổ khác nhau :

1o Công điền công thổ nhất định.
2o Tư điền tư thổ của làng.

Nói về tư điền tư thổ của làng.

Tư điền tư thổ của làng có thể cho thuê đấu giá để lấy tiền vào công-quĩ.

Ruộng đất ấy có thể đặc cách cho mãi mại được. Nhưng mà giấy hợp-đồng mãi mại phải do quan sứ chủ tỉnh chuẩn y mới được, và nếu giá tiền tới 500 $ trở lên thì phải do quan Thống-sứ chuẩn y. Vậy nếu người muốn tậu một mảnh đất tư nào của làng, tới giá 50 $ thì chớ quên rằng một hội đồng hương-chính đứng bán chưa đủ, phải có chữ quan sứ chuẩn y vào giấy giao-ước mới được.

Nói về công điền công thổ

Người không thể chiếm phần công điền được vì đất ấy không thể mãi mại được. Nhưng nếu người đã chiếm của làng đã lâu năm, thì người có thể xin hưởng quyền được tiêu-duyệt-thời-hiệu đi vì phần đất tư của làng mà người ta đã canh-tác lâu một cách thành thực thì có thể xin hưởng quyền ấy được. Chứ như những công điền công thổ không phải là của riêng của làng, thì không thể xin tiêu-duyệt-thời-hạn đi được, tuy nhiên cũng có khi đặc cách cho theo như chỉ dụ Bản-Triều cái chỉ-dụ cuối cùng về việc chiêm-hữu vào ngày 4 juin 1923.

Việc quân phân điền thổ.

Lệ cứ ba năm một thì các công điền thổ lại đem rút thăm mà quân phân một lần, chia cho những dân trong làng đã đến tuổi

https://tieulun.hopto.org

đóng thuế thân hay đóng các tiền hương lệ cho những người đi vắng.

Tại các nơi thành-phố hay ngoại châu thành muốn có đất thì người phải mất tiền tậu. Lệ bán đất ở các nơi ấy thì cứ bán đấu giá theo như thể-lệ trong sổ điều-lệ của quan thống sứ định ra : nhà phải làm thế nào, cửa hàng, cống, rãnh, hè, bề cao nhà, hiên, bề rộng, bề cao các phòng, vân-vân.

Việc nhận được các đất công.

Người hẳn đã biết rằng luật cũ nước nam phạt các hương-chức bỏ đất hoang trong làng một cách rất nặng.

Nếu người khẩn một chỗ đất vẫn bỏ hoang xưa nay, rồi người nộp thuế thì người sẽ được quyền nhập chỗ đất ấy làm của sở-hữu của mình. Nếu người bỏ không cầy cấy nữa, không nộp thuế nữa thì mất quyền sở-hữu ấy.

Chiếu như luật nước Nam người không có thể chiếm nhận những chỗ đất đã cầy cấy rồi, hay những đất hiện đương khẩn, nghĩa là đất đã chịu thuế và các khoản đóng góp khác nhưng vì chưa đủ tài lực khai thác ra được.

Trái lại thế, người có thể chiếm nhận những đất không cầy cấy, không đóng thuế, không liệt vào đất khai hoang để khai khẩn và đóng thuế.

Nhưng người phải trình với các quan-chức biết. Như vậy nếu người muốn khẩn chỗ đất nào theo như thể lệ ấy thì chớ có quên không trình.

https://tieulun.hopto.org

NGƯỜI NHÀ QUÊ XIN KHAN MỘT CHỖ ĐẤT CHỪNG 15 MAU

Muốn cho dễ việc di-dân khai khẩn trên các miền thượng-du và trung-du Bắc-kỳ, thì quan Thống-sứ đã ký nghị-định chỉnh-đốn lại việc cứ cho khai khẩn từng chòm. Tức cũng như nước Nam thủa xưa đã từng làm như thế.

Hiện làng người dân đông đúc quá nên người muốn đi khai đồn điền, khẩn các nơi đất hoang, thế thì người can đảm lắm.

Đơn xin khẩn.

Vậy người phải làm thế này. Người phải làm một cái đơn xin khẩn vào giấy tín chỉ gửi đến quan Sứ hay quan coi đạo binh nơi có đất mà người muốn khẩn. Đơn một mình đứng xin thì không được xin khẩn quá 15 mẫu, nhiều nhất chỉ làm được 10 mẫu thục điền thôi. Phải chọn khu đất mà xin, vì một mình không thể xin khẩn quá một chỗ trong một tỉnh được. Đơn phải viết tên, chỗ ở, tên làng có chỗ đất xin khẩn hay gần làng đấy, Nói cho đúng chỗ đất ấy thế nào, rộng bao nhiêu, giới-hạn thế nào. Nếu có thể họa được bản đồ chỗ ấy thì đính bản đồ vào, hay rồi quan Sứ sẽ bảo họa cho. Đặt giới-hạn chỗ đất mình xin khẩn.

Quan Công-sứ sẽ yết thị ở chỗ đất xin khẩn, ở đình làng đó, ở tòa sứ, ở nha-môn sở-tại. Hết một tháng sẽ có một hội-đồng đến xét chỗ đất xin khẩn ấy, nếu có người phản kháng điều gì thì hội-đồng sẽ thâu nhận lấy. Các người ở điền phận ấy sẽ bảo cho biết hay đòi ra bảo cho biết.

Khẩn tạm.

Người đã được y cho khẩn rồi. Bấy giờ người cứ đến đấy làm một cái nhà để gia-quyến ở rồi người khai tên vào đinh-bạ làng đó, người được hạn trong sáu năm để khẩn chỗ

https://tieulun.hopto.org

đất ấy: Nếu người muốn đem người làm rẽ đến đó thì báo trước cho quan Sứ biết. Nếu người không khai khẩn chi cả thì đất ấy sẽ lại lấy về giao cho người khác can đảm hơn người. Nhưng người vốn là người hay lam hay làm kia mà. Đến năm thứ tư trở đi, người có thể xin đứng khẩn vĩnh-viễn được. Bấy giờ sẽ có một hội-đồng đến xét về công việc của người làm. Nếu trong hạn 6 năm, chỗ đất vẫn chưa khẩn được hết mà $^2/_3$ chỗ đất ấy đã khẩn được rồi; thì người có thể xin thêm hạn 3 năm nữa.

Khẩn vĩnh-viễn.

Khi đã được khẩn vĩnh-viễn rồi thì quan sứ giao văn-tự (titre de propriété) cho, bấy giờ người có thể đem đất ấy mà bán, mà cầm, mà nhượng đi đều được cả chứ trước kia thì người không thể làm thế được.

Nếu chưa được phép khai-khẩn vĩnh-viễn mà bất hạnh người mệnh một thì người kế tự của người, nếu muốn đứng khẩn thay người, thì được hạn trong ba tháng trình cùng quan Công-sứ xin đứng khẩn theo. Nếu người kế tự người không làm giấy xin như thế, thì quan Sứ sẽ ra nghị-định đem đất ấy sung công.

Nhưng nói vậy người đã chết thế nào được?

Những điều lánh trừ.

Phàm những đường cái, những mồ mả, những đường cống để tát nước, những quý-vật đào thấy ở nơi đất khẩn, các hầm đá ở nơi ấy mà nhà nước muốn để dành để lấy đá đều phải lánh trừ, không được quyền người đứng khẩn chỗ đất ấy; nhưng quyền cho những người đi tìm mỏ khai mỏ, hay quyền để đi giao thông qua chỗ đất khẩn ấy đều được tự-do cả.

Tóm lại là những điều lánh trừ ấy hết thảy các nơi đồn-điền đều phải theo như thế cả. Ta khuyên người nên đến tòa sứ mà xem biên để những tỉnh có chỗ đất bỏ không. Mọi nơi đất ấy đã có khai rõ cả. Vả người sẽ tiếp được giấy chỉ bảo mọi điều về việc ấy.

Đơn xin khẩn chỉ mất có cái tem theo khổ giấy mà thôi.

https://tieulun.hopto.org

Định xin khẩn thì đừng có chưa trông qua chỗ đất đã xin, chưa nghĩ cho chín-chắn đã xin.

Trước hết hãy đem thằng con cả cùng đi đến tận chỗ đất ấy mà hỏi han xem xét cho biết kỹ lưỡng đã. Xem xem cần phải đem đồ ăn thức đựng cùng các dụng-cụ những gì.

Phải giữ-gìn vệ-sinh. Chớ có uống nước không đun sôi. Khi khai đất nên uống ký-ninh trừ bệnh sốt rét trước, vì công việc ấy chẳng ít thì nhiều, thế nào cũng phải có sốt rét.

Chớ nói rằng : nước độc. Phải nói rằng tại mình không biết giữ mình.

Phải cho can đảm. Chớ thấy mới nhọc mình một chút, mới khó chịu một chút, đã vội chịu thoái ngay.

Ấy chỉ có thế mà người ta đã khai khẩn biết bao miền xưa kia bỏ hoang mà ngày nay đã thành ra nơi màu-mỡ tốt và đất nước lành.

Vả nếu nhiều người ngày nay đã thành ra tay đại phú thì người phải tự biết rằng ấy vì người ta đã chăm-chỉ làm-lụng mà được thế.

THƯ VIỆN QUỐC GIA VIỆT NAM
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DU VIỆT NAM
NATIONAL LIBRARY OF VIET NAM

https://tieulun.hopto.org

NGƯỜI NHÀ QUÊ KHAI HẦM ĐÁ

Đơn xin.

Người muốn khai cái hầm đá thuộc về địa phận trong một sứ. Vậy phải làm một cái đơn vào giấy tin-chỉ, gửi đến Quan Công-sứ mà xin. Trong đơn phải nói rõ :

1° — Tên mình và quốc-tịch của mình (là người Nam).

2° — Cái tình thế ở chỗ hầm đá ấy thế nào và giáp giới những đâu.

3° — Định khai chất gì ra.

4° — Mỗi năm định khai chừng mấy thước đứng.

5° — Định khai trong bao lâu và khai cách thế nào. Hạn khai không được quá 3 năm.

6° — Chỗ ở mình tại đâu. Nếu mình không có chỗ ở tại tỉnh nơi hầm đá, thì mình phải chọn định lấy một nơi ở tại tỉnh ấy mới được.

Bản đồ.

Phải đính theo hai cái bản-đồ nơi khai hầm đá vào đơn nữa, hễ diện-tích dưới 10 hectares (chừng 25 mẫu ta) thì bản-đồ họa bằng 1/1000.

Từ 10 đến 50 hectares thì bản-đồ phải họa bằng 1/5000.

Ngoài 50 hectares thì bản-đồ phải họa bằng 1/25000.

Đường trắc diện. — (profil).

Nếu hầm đá trước kia hoặc người, hoặc người khác đã khai dở ; thì người phải đính theo cái đồ-bản hình trắc-diện (profil), để biết đúng trước đã khai đến đâu rồi, và khai được bao nhiêu thước rồi.

Việc điều khám.

Quan Công-sứ sẽ cho yết-thị về việc xin khai hầm đá ấy và báo cho người biết đã chấp đơn rồi, rồi trong hạn 20 ngày sét rồi quan Sứ sẽ chuyển đơn ấy ra sở Lục-lộ ở Hanoï.

https://tieulun.hopto.org

Khi đơn đã y cho, thì người ta sẽ định số tiền ít nhất là bao nhiêu mà người phải nộp.

Số thuế ấy cứ chiếu số toàn khối đá khai được mà đánh. Nhưng không thể được dưới số ít nhất định trong nghị-định cho phép khai hầm đá ấy.

Giấy phép.

Giấy phép thì do quan Thống-sứ làm nghị-định cho.

Người phải nộp một số tiền ký-quĩ tạm. Giấy phép cho phải nộp tiền.

Giấy phép ấy khi nào nhà-nước muốn bãi đi lúc nào thì bãi, không phải đền tiền chi cả.

Hạn khai hầm đá.

Hạn khai hầm đá thì không được quá 3 năm, nhưng nếu lại xin gia hạn, thì quan Thống-sứ có thể chiếu ý-kiến hội-đồng Bảo-hộ mà cho thêm được.

Tiền phải nộp hàng năm.

Việc khai hầm đá của người thì do nhà-nước quản-cố. Mỗi năm người phải đem nộp cái bản-đồ trắc-điện (profil) về công việc làm để nộp số tiền phải nộp hàng năm. Năm cứ bắt đầu tính từ ngày người nhận được nghị cho phép khai hầm đá ấy.

Dùng những chất nổ.

Nếu người muốn dùng những chất nổ để khai hầm đá, thì phải làm đơn vào giấy tín chỉ gửi đến quan Công-sứ mà xin.

Trên đơn viết rõ :

1° — Tên, họ, nghệ-nghiệp và chỗ ở ;
2° — Dùng chất nổ gì và mỗi tháng dùng hết độ bao nhiêu.
3° — Các việc làm thế nào mà phải dùng đến chất nổ ấy.
4° — Cách thức minh định chứa cái chất nổ ấy thế nào.

Bấy giờ quan Công-sứ sẽ cho điều khám về việc ấy.

https://tieulun.hopto.org

Nơi chứa các chất nổ.

Nơi chứa các chất nổ chia ra làm hai hạng.

Về hạng nhì do quan Công-sứ cho phép thì không được chứa quá 50 kilogrammes thuốc nổ. Ngòi phải để riêng. Thuốc nổ ấy phải đóng thùng chắc chắn, có nắp không bịt sắt, để trong cái hòm, để khi ngộ xảy có cháy thì chạy ngay được.

Về hạng nhất thì quan trọng hơn là chỗ chứa cả những tạc-đạn nữa, tất phải làm ở những nơi xa hẳn các nhà ở. Đơn xin phải có đính theo cái địa-đồ. Về những việc đi khảo cứu, thì quan Công-sứ có thể cho phép làm nơi chứa tạc-đạn tạm được, nhưng không được chứa quá 35 kilogrammes tạc-đạn.

Thể lệ về việc làm các nơi chứa tạc-đạn.

Các nơi chứa tạc-đạn về hạng thứ nhất, sau khi cho điều-khám rồi, thì do quan Thống-sứ cho phép. Cấm không được mở các hòm đựng tạc-đạn và châm ngòi nó ở trong nơi chứa tạc-đạn. Cấm không được hút thuốc, không được châm lửa ở trong ấy cùng ở các nơi xung quanh. Muốn làm gì ở đấy thì phải làm ban ngày. Khẩn thiết lắm thì có thể dùng đèn điện được, nhưng không dùng là hơn.

Mua các chất nổ.

Muốn mua các chất nổ thì phải làm đơn vào giấy tín chỉ xin phép quan Công-sứ.

Trên đơn phải nói:

1° — Tên và họ, nghề-nghiệp và chỗ ở ;
2° — Tên và chỗ ở người bán các chất ấy ;
3° — Định mua chất nổ gì và mua ở đâu ;
4° — Cách dùng và chỗ dùng các chất nổ ấy ;
5° — Tải chất nổ đi đường nào ;
6° — Cách vận-tải thế nào ;
7° — Tên người đứng tải ;
8° — Giấy phép cho dùng (hoặc của quan Công-sứ hay quan Thống-sứ).

https://tieulun.hopto.org

Nếu chỗ mua cũng ở trong tỉnh, thì quan Công-sứ cho phép mua ngay.

Nếu chỗ mua ở về tỉnh khác, hay xa quá 70 kilomètres thì quan Công-sứ sẽ chuyển đơn xin ấy lên quan Thống-sứ. Xe tải đi phải có cắm một lá cờ đỏ làm hiệu.

Giấy thông-hành tải các chất nổ khi tới nơi khai hầm phải đem trình duyệt cùng quan Công-sứ hay quan đại-biểu của quan Sứ.

Sổ biên việc dùng các chất nổ và sổ biên số đá khai được.

Phải giữ đúng hạng ngày quyển sổ biên việc dùng các chất nổ.

Lại phải có quyển sổ để biên số đá hàng ngày khai được bao nhiêu. Một cái bản đồ đường trắc-diện chỉ rõ cái tình-hình công việc tiến hành được thế nào.

Quyển sổ biên các số xuất nhập các chất nổ, do quan Công-sứ duyệt không mất tiền, phải làm theo kiểu sau này:

NHẬP						XUẤT					
		cát túi					cát túi				
Ngày xuất nhập các chất nổ	Số giấy thông hành	Số bao nhiêu	Bao nhiêu cân	Chất nổ	Ngòi	Số thứ tự về việc xuất	Số Bao nhiêu	Bao nhiêu cân	Chất nổ	Ngòi	Lưu không

Nạn bất kỳ xảy ra.

Như khi bất kỳ xảy ra có tai-biến gì tại nơi hầm đá, tại nơi khảo-cứu, tại nơi khai mỏ, mà có người chết hay bị thương, thì người đứng khai mỏ đó phải *lập tức* trình ngay quan Sứ hay quan Đại-biểu của ngài biết.

https://tieulun.hopto.org

NGƯỜI NHÀ QUÊ CƯỚI VỢ

Ông bà thân sinh ra anh có người bạn già ở làng bên cạnh. Người bạn ấy có một cô con gái xinh xinh. Hai nhà vẫn định gả bán cho nhau từ đã lâu, cho anh lấy cô ta làm vợ, cô thiếu nữ ấy nhanh-nhẹn, sạch-sẽ, quen việc bếp-nước, biết khâu vá lại biết đọc và viết chữ quốc-ngữ nữa, cô ta vẫn dệt cửi, cái khung cửi bằng gỗ, ông thân sinh cô ta mới mua ở Hà-đông đem về. Việc giá-thú ấy cả hai họ đều ưng mà cả anh cũng ưng lắm.

Về tục lệ cưới-xin thì hẳn anh cũng biết như ta vậy những việc lo-lắng về sự giạm hỏi, lễ cưới, đón dâu, ta để dành phần cho ông bà thân sinh ra anh. Những lề-lối trong tục-lệ cưới-xin, ta mặc anh.

Làm chứng-thư và khai giá-thú.

Đây ta chỉ đứng về phương-diện pháp-luật mà bảo cho anh biết anh phải làm thế nào cho về sau anh khỏi phiền về mọi lẽ tỏ sự cưới-xin của anh.

Theo cái lễ-tục, anh đã cưới xin xong rồi. Vậy, anh nghe ta đây, anh cùng vợ anh, bố mẹ vợ, bố mẹ đẻ hay hai người làm chứng đến khai vào sổ giá-thú tại làng vợ anh ở. Rồi hoặc ngày hôm ấy hoặc một tháng, một năm về sau, anh sẽ đem sang vào sổ giá-thú ở nguyên-quán vợ anh cũng được.

Bấy giờ người thủ-bạ sẽ vào sổ tên anh, chỗ ở của anh và cái thứ biểu của vợ anh, (ta biết anh chỉ lấy một vợ thôi), tên, tuổi, chỗ ở của ông bà thân sinh ra anh, Nếu các cụ ấy đã khuất núi rồi, thì người ta cũng biên vào, và nếu ông bà thân sinh anh không đến đấy, thì sẽ biên tên tuổi, chỗ ở của các người làm chứng vào.

Hạn khai.

Chớ nên để chậm không khai, lệ khai hạn trong 8 ngày; nhưng ngộ anh bất hạnh bị ốm, thì lại phải nên mời người

https://tieulun.hopto.org

thủ-bạ đến nhà mà khai. Ta nhắc lại cho anh nhớ rằng người thủ-bạ đây là người thủ-bạ ở làng vợ anh ở trong khi cưới ấy mà chỉ có người thủ-bạ ấy mới có quyền nhận khai được thôi.

Đừng nên ngần ngại không mời người ta, vì không phải phí-tổn gì đâu. Người thủ-bạ vào sổ rồi sẽ giao cho anh một bản giấy ở sổ khai giá-thú. Phải giữ lấy bản giấy ấy. Sau này thường khi phải dùng đến. Sau nữa, anh lại có thể xin một bản sao giấy giá-thú ấy nữa, chỉ phải nộp độ một hào, lấy vào công quỹ cho làng đấy thôi.

Chớ có bỏ đẳng thẳng không khai giá-thú. Ngộ bất hạnh thình lình mà anh mệnh một đi, thì thật rầy. Kia trông người bạn anh trót bỏ chậm không khai giá-thú, cho đúng hạn, rồi về sau phải làm giấy kêu tại tòa án đệ nhị cấp. Quan hạ lệnh cho xét. Phải có bản án xét, lôi thôi quá mà tổn tiền.

Nếu anh theo đạo gia-tô thì đem bản sao giấy giá-thú trình cùng cụ đạo. Vì sự cưới xin về pháp luật phải có trước rồi mới làm lễ cưới về đạo-giáo sau.

Ta bất tất phải khuyên anh về đạo làm chồng; thế nào, anh là người tử-tế vậy nên chịu khó làm lụng, chớ rượu chè, chớ cờ bạc, chớ hát xướng.

....Ta chỉ vắn tắt rủ cùng anh rằng : nên để cho nhiều con, cứ sung sướng, vợ chồng cứ việc mà sung sướng.

THƯ VIỆN QUỐC GIA VIỆT NAM
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DU VIETNAM
NATIONAL LIBRARY OF VIETNAM

https://tieulun.hopto.org

NGƯỜI NHÀ QUÊ ĐẺ CON

Anh mới sinh hạ được thằng cháu giai! Vinh hạnh nhỉ? ta chúc mừng cho anh nhé. Anh phải chịu giữ-gìn mọi phương pháp vệ sinh người ta đã bảo. Nói với bà đỡ đến trông nom cho vợ anh, xem sét con mắt cho con anh, bảo chủng đậu cho nó ngay đi, để giữ bệnh đậu mùa. Trẻ con mới đẻ, phải chủng đậu ngay đi. Những việc lặt vặt ấy thường sinh ngại lắm. Nhưng anh có thể cho chị ấy vào nhà thương ở cữ được. Ở nhà thương thì người ta trông cho được cẩn thận, sạch sẽ. Anh đã biết nhà vợ chú tuần-phiên chết vì chứng sốt. — Ấy chỉ vì ở cữ xong không giữ được sạch sẽ đấy thôi. Vào nhà thượng anh chẳng phải già tiền chi cả. Làm phúc đấy thôi. Ấy vẫn là cái tiền thuế anh đóng dùng mà chi vào đấy cả anh ạ.

Khai sinh — Hạn khai.

Sinh hạ được đứa cháu anh mừng rỡ quá. Nhưng mà này, phải cẩn thận, phải đến người hộ-lại làng cháu sinh ra ấy mà khai sinh cho nó đi, hạn khai sinh được một tháng là 30 ngày, ngày sinh không kể; người hộ-lại sẽ biên ngày mình đến khai, ngày sinh đứa cháu, là con giai hay là con gái, tên cháu đặt là gì, tên họ và chỗ ở của anh và tên mẹ đứa cháu nữa. Người ta lại chua cả việc giá thú của anh với chị ấy có hợp lệ không nữa. Rồi anh ký tên vào giấy khai sinh. Nếu anh không biết ký thì phải chua vào rằng không biết ký.

Bấy giờ người hộ-lại sẽ giao cho anh một bản khai sinh, không phải mất tiền chi cả. Nếu không khai đúng hạn thì sau phải có án cho phép mới khai được.

Trích-lục.

Về sau, nếu anh muốn lấy trích lục giấy khai sinh ấy thì nói với người hộ-lại mà anh đã khai sinh đó cấp cho. Anh chỉ mất độ một hào chỉ thuế thôi, thu vào công quĩ chợ làng.

https://tieulun.hopto.org

Tên đặt chữ huý.

Tên thằng cháu anh lại phạm phải tên huý, vậy làm một cái giấy đệ lên tòa-sứ mà xin đổi tên. Quan Thống-sứ sẽ cho phép đổi tên. Tên mới đổi ấy sẽ chua vào cạnh giấy khai sinh.

Trẻ để vô thừa nhận.

Anh thấy một thằng bé bỏ bơ-vơ ở đường. Bế lấy nó cho tử-tế, đưa lại tường người hộ-lại chỗ mà anh đã thấy thằng bé ấy. Quần áo nó mặc thế nào, cứ để nguyên vậy mà tường, cả các vật cụ gì thấy để ở gần nó nữa. Bấy giờ người hộ-lại sẽ biên lấy cả mọi điều mà anh tường.

Nhận con.

Người láng riềng anh, sinh đứa cháu từ cữ trước, mà quên lúc ấy chưa khai nhận, giờ đang lo ngại, hỏi anh xem có thể làm thế nào được. Anh bảo hắn cứ việc lại khai với người hộ-lại làng hắn rằng đứa bé đó chính là con hắn đẻ ra. Bấy giờ người hộ-lại biên lời khai ấy, gửi đến cho người hộ-lại nơi đẻ đứa bé, để người hộ-lại này chua nhận vào giấy khai sinh ấy cho. Việc giản-dị có thế thôi. Anh bảo cho hắn biết.

Nuôi con nuôi.

Anh không có con giai muốn nuôi một thằng bé làm con nuôi.

Vậy người bố đẻ đứa bé phải làm một cái giấy ưng nhận cho đứa bé làm con nuôi anh, cả mẹ đứa bé ký vào nữa. Trong giấy ấy anh cũng cam đoan nuôi nấng đứa bé cũng như con đẻ của anh. Giấy ấy đem tường các chức-dịch trong làng biết. Chữ ký của mình, của cha mẹ đứa bé, của các hương-chức ấy đem trình quan-sứ bản tỉnh nhận thực. Giấy ấy viết làm hai bản. Một bản mình giữ, còn một bản mình gửi cho người hộ-lại nơi đẻ đứa bé. Bấy giờ người hộ-lại ấy sẽ chua vào giấy khai sinh của nó. Thế là xong.

Giấy nuôi con nuôi để kế tự về sau thì phải làm cho đúng lề-lối đích xác. Không bao giờ chỉ viện người chứng cớ mà làm bằng chắc được.

https://tieulun.hopto.org

NGƯỜI NHÀ QUÊ BẤT HẠNH CÓ CHA TẠ THẾ

Khai tử.

Thương hại thay cho người, ông thân-sinh người mới từ-trần. Vậy trong khi họ-hàng thân-thích sắm sửa mọi sự tang-nghi, thì người nên đến nhà người hộ-lại mà khai đi, phải hạn trong ba ngày và phải trình trước khi mai-táng. Người hộ-lại thân hành đến khám song sẽ cho phép chôn.

Làm chứng-thư khai tử.

Người hộ-lại sẽ làm cái giấy chứng-thư khai tử, trong giấy ấy biên tên, họ, nghề-nghiệp, của ông thân-sinh nhà người, chết ngày nào, ngày sinh và chỗ ở của ông ấy, tên phụ-mẫu người chết, có cưới rồi thì biên vào và có bao nhiêu con, cũng biên cả.

Người nên yên-ủy lòng bà thân-mẫu người và cư-sử cho ra người con tốt.

Nhân tiện ta-lại mách cho nhà người biết rằng nếu khi người đi đường sực thấy một người chết đường hay bị tai-nạn gì mà chết, thì *lập tức* người nên báo ngay cho các chức-dịch làng sở-tại đó biết, nhất là báo cho người hộ-lại ở đó. Người hộ-lại ấy sẽ thân hành đến khám xét hợp lệ, rồi sẽ sức trình lên quan cai-trị biết.

Nếu khai tử không đúng hạn 3 ngày đã định như ta đã nói trên kia, thì phải làm đơn xin tại tòa án đệ-nhị-cấp ở tỉnh mà khai hay chữa lại.

Nhưng giờ người đã thạo rồi, ta mong rằng người sẽ làm mọi việc ấy cho đúng lệ.

https://tieulun.hopto.org

Ta khuyên người nên an-táng ông thân-sinh người lại nơi nghĩa-địa làng, hơn rằng an-táng tại góc ruộng. Vì nơi nghĩa-địa giữ-gìn tử-tế lại ra cách tỏ tình kính trọng người đi-vãng hơn. Mà chôn thế lại không ngại độc nữa, vì dù sao mặc lòng, người chết đã vậy lại còn nghĩ đến người sống nữa.

Còn những người bất hạnh mang-một về những bệnh thời-khí thì phải đào huyệt thật sâu mà chôn, đổ rõ nhiều vôi bột vào để giết chết những vi-trùng truyền bệnh.

THƯ VIỆN QUỐC GIA VIỆT NAM
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DU VIỆT NAM
NATIONAL LIBRARY OF VIET NAM

https://tieulun.hopto.org

NGƯỜI NHÀ QUÊ CHO CON ĐI HỌC

Sự học cưỡng bách.

Tại Cao-mên có chỉ-dụ nhà vua bắt hết thảy các người Cao-mên, hễ có con trai đến 10 tuổi, thì ở các nơi thành-thị đã có trường Pháp-mên và ở ngoài thành-thị cứ mỗi khu đường kính từ 1.500 m. đến 2 km. lại có một trường, đều phải cho con đến cái trường ấy học.

Phàm các cha mẹ trẻ con hễ ai không tuân dụ-chỉ ấy thì đều phải chiều luật trị tội.

Ấy là làm cha mẹ phải có bổn phận đối với con. Cha mẹ phải lo cho con cái khí-giới thiết-yếu để về sau mà sinh-tồn ở đời, giữ được cái hạnh-phúc cho mình và cho gia-quyến. Sự học-thức là cái khí-giới cốt-tử ấy đấy.

Nay chính người, người cũng minh mẫn mà người cũng nhiều khi phải đau đớn về nỗi trót đã chẳng được học cho đủ dùng. Ấy vì vậy mà người không được làm chánh-hương-hội.

Người không muốn cho con người cũng phải chịu nỗi đau đớn về sự vô học.

Người là người cha tốt nên chi người sẽ không khiến con ở nhà giúp đỡ việc chăn trâu, mà sẽ cho con đến trường tổng để học. Ấy biết đâu việc về sau người có còn người chẳng làm thế.

Đơn xin học.

Khi ấy người làm một cái giấy xin học, nói với ông trưởng-giáo nhà học mà xin đính bản trích-lục khai sinh của con người vào giấy ấy. Tên, tuổi nó thế nào, thì cứ thực mà khai, chớ có khai man về sau có hại. Trẻ từ 7 tuổi thì được vào lớp đồng-ấu, đến 15 tuổi trở lên thì được vào những lớp trường sơ học, đến lớp nhất hạn tuổi 15 là cùng.

https://tieulun.hopto.org

Xin học cho con thì chính người phải thân hành đưa con đến ông trưởng-giáo mà xin. Hôm đưa con đi xin học người nên ăn vận cho lịch-sự, thằng cháu cũng phải sạch-sẽ, và từ khi đi học là phải sạch-sẽ mãi. Phải dạn cháu đối với thầy phải cho có phép và đối với bạn phải cho tử-tế, phải chăm-chỉ, chịu khó. Người phải săn-sóc đến việc học của con. Phải trông nom sao cho con khi ở trường về, nghỉ-ngơi chơi-bời một lúc rồi lại phải đem bài mà làm mà học đi. Đừng để cho con lên mặt kiêu-ngạo với thằng bé con nhà bác lòa kia nó không được đi học. Bảo con nên nói cho nó nghe những điều học ở trường chứ đừng làm phách hay là dậy cho nó học với. Khi con người học hết lớp nhất, ngộ chưa đến 13 tuổi mà nếu nó được miễn lệ tuổi thì sẽ đi thi bằng Sơ-học pháp-việt được. Phàm học-trò đi thi bằng Sơ-học pháp-việt điều bắt buộc phải có bằng Sơ-học-yếu-lược đã. Nếu con người muốn theo học lên bậc thành-chung pháp-việt thì nó có thể thi xin cả suất học bổng hay nửa suất được. Vào trường thành-chung thì hạn tuổi ngày 1er janvier năm sau năm vào học không được quá 16 tuổi. Giấy xin thi vào học trường ấy phải đính theo:

1° bản chứng-chỉ chứng nhận rằng đã đỗ bằng Sơ-học yếu-lược;

2° bản khai-sinh;

3° giấy cam-kết của người tinh nguyện rằng nếu sau này người không có cớ gì chính-đáng mà bỏ học thì người phải bồi thường số tiền con người đã được hưởng trong khi đi học; nhưng thằng cháu nhà người nó đứng-đắn, chắc nó sẽ khó học-hành cho nó được vẻ-vang, họ-hàng gia-quyến được vẻ-vang. Chắc về sau nó sẽ đỗ.

Vui sướng biết bao!

https://tieulun.hopto.org

TRẺ CON ĐI THI

Thằng cháu nhà người đã vừa đúng 13 tuổi tây và nó muốn đi thi bằng Sơ-đẳng yếu-lược. Nó học hơn cả lớp. Ông trưởng-giáo trưởng bảo nó làm một cái đơn, viết tên họ nó, ngày sinh và chỗ sinh của nó, tên họ và nghề-nghiệp của cha mẹ, tên trường công hay trường tư mà nó theo học, nó xin thi ở đâu. Nó có muốn thi thêm kỳ thi chữ Pháp nữa thì biên vào. Đơn làm bằng chữ Pháp hay chữ quốc-ngữ. Làm song ký tên nó vào.

Người nói với người hộ-lại cho một bản trích-lục giấy khai sinh của thằng cháu đính vào đơn ấy hay là một bản thay giấy khai sinh đính vào. Trên cái thẻ căn-cước phải gián ảnh vào. Phải có ảnh để xét thực là người học-trò xin ứng-thí có đi ứng-thí thật. Vậy khi nào có ra tỉnh thì người cho cháu đi chụp ảnh luôn thể.

Thằng cháu học ở trường tổng, thì đơn và giấy-má ấy nó đưa nộp ngay cho ông trưởng-giáo trường nó học. Bấy giờ ông trưởng-giáo sẽ kê tên nó vào sổ những học-trò đi thi rồi đệ bẩm. — Nếu thằng cháu học ở một trường tư nào thì cũng làm như thế: Còn những thí-sinh không học trường nào thì đơn đưa nộp cho lý-trưởng hay phố-trưởng để người ta đệ nộp cho.

Thi ngày nào thì ở trường học sẽ báo cho biết.

Mẫu đơn xin thi.

Gián tem
theo khổ giấy
0$12

Nên chú ý.

Đơn này làm bằng quốc-ngữ hay chữ Pháp phải do tay thí-sinh viết lấy và gián tem vào.

https://tieulun.hopto.org

Tên tôi là (1) . . . . . sinh ở (2) . . . . . ngày (3) . . . . . học trường công hay tư (4) . . . . . là tự do thí-sinh, con (5) . . . . . và (6) . . . . . ở (7) . . . . . .

Kính xin quan cai-trị (8) . . . . . ở (9) . . . . . làm ơn cho biên tên tôi vào sổ các thí-sinh thi bằng Sơ-học-yếu-lược bản sứ vào ngày (10) . . . . . ở (11) . . . . . tôi muốn (hay không muốn) (12) thi ký tình-nguyện chữ Pháp.

Đây xin đính (13) . . . . . .

Ở. . . . . , ngày . . . . . .

(thí-sinh ký tên),

Chớ có nói dối tuổi, phải biên tên cho cẩn thận. Nếu không thế, về sau đỗ rồi xin bổ sinh khó khăn ra. Vì cháu nó chắc thế nào cũng đỗ. Ta mong nó đỗ lắm ! Thằng cháu phải cho sạch-sẽ. Đừng việc gì mà bối rối. Người ta hỏi câu gì thì phải nghĩ đã rồi hãy đáp. Chớ có chẳng nghĩ ngợi gì mà trả lời liều.

Chớ có viết theo bài người ngồi bên cạnh, vì như thế sẽ bị đuổi và bị cấm bất đắc ứng-thí, bị chiếu tội viết trùng kiểu bài của người mà trị tội ; chớ có ký tên xuống cuối bài. Vì bài mà ký tên vào thì người ta sẽ loại không chấm. Mọi điều ấy khi thi người ta sẽ bảo.

---

(1) Tên và họ thí-sinh ;
(2) Làng, huyện, châu, phủ, tỉnh hay phố, số nhà, tỉnh ở ;
(3) Ngày, tháng, năm ;
(4) Viết chỗ học. Chữ nào không hợp thì bỏ đi ;
(5) Tên họ người cha ;
(6) Tên họ người mẹ ;
(7) Làng, huyện, tỉnh hay phố, số nhà, tùy nơi ;
(8) quan Công-sứ hay quan Đốc-lý ;
(9) tỉnh hay thành-phố ;
(10) ngày thi ;
(11) chỗ thi ;
(12) tùy thí hay không thì biên vào ;
(13) giấy khai-sinh hay giấy thay giấy khai-sinh.

https://tieulun.hopto.org

Người hẳn còn nhớ cậu thí-sinh kia vì thi gian, đã phải đem lên tòa án đệ-nhị-cấp xét sử. Xấu hổ lắm !

Thằng cháu nhà người nó đứng-đắn, nó học-hành chăm chỉ. . . . . đó, nó trúng kỳ thi viết, rồi trúng kỳ vấn đáp. Thế là nó đỗ hẳn. Thầy giáo nó lấy làm sung-sướng lắm.

Cả nhà lấy làm vui-vẻ thay !

Ta tưởng thằng cháu đỗ người hẳn lấy làm sung-sướng lắm, chẳng khác gì chính người được đỗ vậy, hỡi người nhà quê can-đảm ngoan-ngoãn kia ơi !

Quan Công-sứ sẽ cấp bằng cho.

Nếu thằng cháu nó thi kỳ chữ Pháp thì nó xin vào lớp trung-đẳng sẽ được miễn thi.

Cháu nó có thể thi kỳ thi tình nguyện cùng với kỳ thi các bài bắt buộc hay đến năm sau sẽ thi cũng được. Nếu nó trúng tuyển kỳ thi tình nguyện ấy thì tại văn-bằng nó sẽ có biên chữ có thi kỳ chữ Pháp vào.

BAN SƯ-PHẠM

Ban Sư-phạm cứ mỗi một năm tại trường Sư-phạm Hà-nội sẽ mở kỳ thi tuyển học trò vào học ban Sư-phạm (Cours de préparation pédagogique) để luyện tập ngạch giáo-học thí-sai.

Hội-đồng chấm thi do ông Đốc trường ấy làm hội-viên.

Học-sinh tính đến ngày 31 décembre năm thi phải ít nhất là 16 tuổi, nhiều nhất là 20 tuổi.

Trong khi tòng học mỗi học-sinh mỗi tháng được 6 $ lương.

Đơn xin thi phải viết vào giấy tín-chỉ do thí-sinh viết và ký tên. Đơn ấy phải gửi đến ông Đốc trường Sư-phạm Hà-nội trước ngày 1er septembre. Phải đính theo các giấy-má sau này :

1° — Giấy khai-sinh ;

2° — Giấy của quan cai-trị nhận thực thí-sinh là con nhà tử-tế;

3° — Bằng Sơ-học-pháp-việt, nếu bằng ấy chưa lĩnh, thì phải có giấy của quan thủ-hiến học-chính chứng nhận là thí-sinh đã đỗ rồi ;

https://tieulun.hopto.org

4° — Một bản do thí-sinh viết và ký tên cam đoan rằng xin tòng sự với ngạch học-chính nhà-nước ít nhất là 5 năm kể từ ngày được bổ làm giáo-học thí-sai phụ-biện, nếu không thì :

1° — Phải bồi lại số tiền đã được ăn học ;

2° — Nếu được miễn đi lính thì lại phải đi.

Bản ấy phải đính theo giấy của người cha hay người đỡ đầu học-sinh nhận rằng, nếu học-sinh tự ý thôi học hay phải đuổi, hay không tòng sự với nhà-nước hết hạn 5 năm, thì xin bồi lại,

BAN SƯ-PHẠM MIỀN THƯỢNG-DU

Ở trong ban Sư-phạm Hà-nội có đặt một lớp gọi là ban Sư-phạm miền thượng-du, những thí-sinh phải là người thường hạn tuổi, đến ngày 1er octobre, năm thi phải ít là 16 tuổi, nhiều là 22 tuổi.

Đơn xin thi phải viết vào giấy tín-chỉ, gửi đến ông Đốc trường Sư-phạm Hà-nội trước ngày 1er Septembre 1926 ; phải đính theo các giấy sau này :

1° — Giấy khai-sinh ;

2° — Giấy của quan cai-trị nhận thực thí-sinh là con nhà tử-tế ;

3° — Giấy nhận thực là có sức khỏe ;

4° — Bằng Sơ-học-pháp-việt ; nếu bằng ấy chưa lĩnh thì phải có giấy của quan thủ hiến học-chính chứng thực rằng thí-sinh đã đỗ bằng ấy rồi ;

5° — Giấy của quan Công-sứ hay quan coi đạo binh nơi thí-sinh ở nhận thực rằng thí-sinh có biết một thứ tiếng bản-thổ, (tiếng thổ, mán, mèo, vân vân...) ;

6° — Giấy cam-đoan do người cha hay người đỡ đầu thí-sinh nhận rằng sau này thí-sinh không có cớ gì chính đáng bỏ học, hay phải đuổi, hay chưa làm việc với nhà-nước ở các miền thượng-du cho trọn 10 năm, thì phải hoàn lại số tiền đã được hưởng trong khi tòng học.

https://tieulun.hopto.org

BAN HÀNH-CHÍNH MIỀN THƯỢNG-DU

Ngày 24 juillet 1926. Quan Thống-sứ Bắc-kỳ đã ký đạo nghị-định mở ra ban hành-chính miền thượng-du (Section administrative de la haute région) như sau này : Nay mở một ban hành-chính cho miền thượng-du (Section administrative de la haute région) phụ vào trường Bảo-hộ Hà-nội mục-đích để đào tạo lấy các thơ-ký thí-sai cho cácạ miền thượng-du Bắc-kỳ.

Học-trò vào học trường ấy sẽ có mở kỳ thi để lựa chọn.

Mỗi năm quan Thống-sứ Bắc-kỳ chiều tờ-tư của quan Học-chính thủ hiến và định ngày thi và số học-trò định lấy là bao nhiêu. Gần đến cuối nghỉ hè thì thi, mà đến trước ngày, khai trường thì thi xong.

Kỳ thi ấy mở cho các thí-sinh quán ở thượng-du có bằng sơ-học-pháp-việt hạn tuổi cứ tính đến ngày 1er Octobre năm thi, thí-sinh phải ít nhất là 16 tuổi và nhiều nhất là 22 tuổi.

Đơn xin ứng thí phải viết vào giấy tín-chỉ do tay thí-sinh viết và ký tên. Đơn ấy hàng năm phải gửi đến ông đốc trường Bảo-hộ trước ngày 1er Septembre, và phải đính theo các giấy má sau này :

a) Một bản giấy khai-sinh ;

b) Một bản do quan cai-trị chứng nhận thí-sinh là con nhà tử-tế ;

c) Một bản giấy nhận thực có sức khỏe ;

d) Bằng sơ-học-pháp-việt của thí-sinh ; nếu bằng ấy chưa phát thì phải có giấy của quan Học-chính thủ hiến Bắc-kỳ chứng nhận rằng thí-sinh hiện đã trúng tuyển bằng ấy rồi ;

e) Một bản chứng-chỉ của quan Công-sứ hay quan coi đạo-binh miền thí-sinh ở cứứng thực rằng thí-sinh có biết một thứ tiếng (như tiếng thổ, mán, mèo, vân vân....) ;

f) Một tờ cam đoan do người cha hay người đỡ đầu thí-sinh nhận xin bồi lại số tiền thí-sinh đã được hưởng trong lúc ăn học trong trường về những khi :

https://tieulun.hopto.org

Hoặc thi-sinh tốt-nghiệp rồi mà không làm việc với nhà-nước tại các miền thượng-du cho trọn hạn 10 năm như nói sau này :

Hoặc thi-sinh bị trục vì tội trừng-trị.
Hoặc thí-sinh không do cớ gì chính đáng mà bỏ học.

Các thí-sinh lại phải do ông thầy thuốc trưởng Bảo-hộ khám bệnh ; chỉ thí-sinh nào xét ra không có bệnh thì mới được ghi tên vào số nhất định được vào học hay vào sổ phụ được vào học.

Thí-sinh nào được vào học, sẽ do quan Thống-sứ quyết định.

Các học-sinh về ban hành-chánh này đều được ăn ở tại trường không mất tiền.

Hạn học 2 năm, sự trừng-phạt về kỷ-luật ở học-đường do các thể-lệ định cho các học-sinh ở các trường bậc học đệ nhị cấp thì nay cũng đem thi hành đối với các học-sinh ở ban hành chính thượng-du này.

Chương-chỉnh học gồm có sự học phổ-thông, lấy chữ Pháp làm cốt-yếu, và sự học về nghề-nghiệp, có cái tính cách cốt tử là để thực hành chương-chỉnh ấy đinh theo nghị-định này.

Hết hạn học thì có kỳ thi tốt-nghiệp, chỉ học-sinh nào đã học hết năm thứ hai rồi mới được dự thí.

Học-trò nào không trúng tuyển kỳ thi tốt-nghiệp, nếu trước đã không phải học lại hai năm ở năm thứ nhất, thì có thể xin quan Thống-sứ cho học lại năm thứ hai lần nữa. Nếu không thế thì bị loại.

Các học-sinh đã đỗ tốt-nghiệp rồi sẽ tùy chỗ khuyết mà bổ dần làm thư-ký thí-sai tập sự tại các tỉnh hay các đạo quan binh miền thượng-du Bắc-kỳ.

https://tieulun.hopto.org

NGƯỜI NHÀ QUÊ MUỐN MỞ TRƯỜNG TƯ

Người đã nhận biết rằng công quỹ nhà-nước không thể chu cấp được cho mỗi làng một trường học và chi lương thầy giáo cho cả. Và cũng chắc rằng trường tổng thì xa, trẻ con tất cả các làng trong hàng tổng không thể đến trường đấy mà học được. Vậy ta tưởng người muốn lập một trường tư để dậy học, vì khốn nỗi trước kia người không được theo học cho đến chốn đến nơi, và người lại nhiều tuổi không vào các trường công được. Vậy, nếu người cứ giữ mực đúng-đắn, thì có thể ở làng mà giậy học tư, chắc vô số học-trò.

Vừa mới có một thể-lệ mới không ngặt lắm về việc mở trường tư dậy vào bực sơ-đẳng bản sứ. Phải:

Các văn-bằng phải có.

1° — Người trưởng-giáo từ 21 tuổi chở lên; và các giáo-học tự 18 tuổi chở lên;

2° — Phải có bằng sơ-học-yếu-lược hay nhất trường, bằng sư-phạm cũ hay bằng khóa-sinh.

Có mấy thể lệ phải theo, ta sẽ giảng cho người biết:

Đẳng nghĩa trường tư là thế nào.

Người ta gọi trường học tư là một trường học có từ 5 đứa trẻ khác họ (phải nhớ rõ là từ 5 đứa trẻ trở lên, và là khác họ nhau) *quen lệ* đến đó để cùng học hoặc cũng theo ít nhiều chương trình học của nhà-nước nữa.

Người em họ anh tự dậy lấy các con và mọi trẻ đem về nuôi nấng gây-dựng cho thì không phải là mở một trường tư, đó là một sự dậy-giỗ ở chốn gia-đình được tự-do dậy.

Còn như anh, muốn mở một trường tư thì phải:

Xin các giấy-má.

Làm một cái đơn bằng giấy tín-chỉ gửi *lối biên-lai* lên quan Sứ chủ tỉnh. Nếu anh thân hành đem thư đến xin được thì

https://tieulun.hopto.org

càng hay. Nếu có cái khuyết điểm gì, thì quan Sứ sẽ chỉ bảo ngay cho, khỏi mất thì giờ.

Trong đơn phải nói rõ :

1o — Tên, họ, tuổi, nghề-nghiệp, chỗ ở, đính theo một cái giấy khai-sinh ;

2o — Nói trong 5 năm lúc trước xin ấy mình làm nghề-nghiệp gì và ở đâu ;

3o — Nói mình không phải là người can án, xin bản tư-pháp lý-lịch ở lục sự tòa án đệ-nhị-cấp ở tỉnh mà đính luôn vào có bản khai hạnh-kiểm của hương-chức đính vào nữa cũng được, các người làm việc nhà-nước mà bị bãi, bị cách đều không có phép được mở trường dậy tư ;

4o — Bản họa đồ của trường học, nói rõ ở nơi nào và các chiều ở trong trường học nó là bao nhiêu (chiều dài, chiều ngang, chiều cao), các lớp học và nói định mở học-đường hay ký-túc-học-sá ; bản đồ ấy phải có quan cai-trị chứng thực ;

5o — Bản sao các văn-bằng của mình.

Tên tôi là . . . . . Mồ . . . . . tuổi . . . . . làm nghề . . . . . người giống . . . . . có những bằng cấp sau này . . . . . ở . . . . . tỉnh . . . . . xin phép mở một trường tư tại tỉnh . . . . . ; trường ấy sẽ mở theo thể thức như sau này . . . . . .

1o — Cấp đệ học hiệu ;
2o — Số trợ-giáo (kể cả ông đốc người trưởng giáo).
3o — Số lớp học.

Tôi xin cam đoan xin dậy theo chương-trình các lớp trường nhà-nước mà dậy, xin giữ đủ các sổ-sách theo thể lệ các trường nhà-nước, đến cuối năm xin làm một bản tờ trình về cái tình hình về đường hình-thức và giáo-hóa của nhà trường, xin lúc nào cùng để quan cai-trị đầu tỉnh, các quan Thanh-tra của nhà-nước và quan thầy thuốc đại biểu của sở vệ-sinh đến kiểm soát.

Ngày . . . . . năm . . . .

Ký tên.

https://tieulun.hopto.org

Quan Công-sứ sẽ chuyển đệ các giấy-má ấy lên quan Thống-sứ và nói ý-kiến ngài cùng ý-kiến của hội-đồng vệ-sinh sét về chốn lập học đường ấy thế nào nữa.

Mình phải quản trị lấy học-đường mình xin mở, nếu khi mình muốn để trường cho người khác, thì mình phải báo cho quan Sứ biết, và người quản-đốc mới ấy phải làm một cái đơn xin phép.

Nếu mình muốn có thầy giáo dạy giúp, thì mình cũng phải khai đủ giấy-má của thầy giáo ấy cũng như các giấy-má của mình.

Sự vệ-sinh.

Trường học phải giữ-gìn cho thật được sạch-sẽ; phải có nước trong đun sôi hay nước chè loãng cho học-trò uống. Phải giữ cho các buồng tiêu được sạch-sẽ; lớp học phải cho thoáng khí, phải bắt tưới nước rồi hãy quét, thường phải rẩy bằng nước sát-trùng.

Mỗi năm phải năng cho quét vôi vào những rịp nghỉ.

Các trẻ đi học phải bắt giữ cho sạch-sẽ; đó là bài học trước nhất.

Đó là cách giữ sự bình-an cho cả mọi người. Phải dậy vệ-sinh, cái tinh thần tốt chỉ ở trong cái thân thể tốt mà thôi.

Nếu có kẻ mắc bệnh chuyền-nhiễm thì phải báo ngay cho các chức-dịch trong làng biết phải tẩy-uế ngay.

Bệnh truyền nhiễm.

Phàm các học-trò các trường công hay tư mắc bệnh truyền nhiễm, phải cho nghỉ trong bao lâu và các thể-lệ có thể phải thi hành hoặc đối với kẻ ốm hay đối với các anh em chị em với kẻ ốm ấy trong cái thời hạn đó thế nào định như sau này.

A. — Các học-trò bị bệnh phải cho nghỉ

Bệnh sốt có màng trong cổ họng (Diphtérie). — Sau khi khỏi rồi có giấy thầy thuốc chứng nhận, phải cho nghỉ 40 ngày phải tẩy uế sách vở, các đồ chơi và các đồ-đạc có thể truyền bệnh được.

https://tieulun.hopto.org

Bệnh lên đậu (Variole). — Phải nghỉ 40 ngày từ khi bắt đầu mắc bệnh. Khi tới học, phải có giấy thày thuốc chứng nhận rằng người học-trò ấy không còn nọc bệnh nữa và đã tắm rồi. Phải tẩy uế tất cả, cả thầy trò đều phải chủng đậu lại.

Bệnh đậu lào (Scarlatine). — 40 ngày. Phải tẩy uế tất cả. Đã hết sức giữ-gìn mà trong mấy ngày ngộ sảy ra có nhiều người mắc phải thì phải bãi cho về.

Bệnh sởi (Rougeole), bệnh lên chân châu (Rubéole) và thủy đậu (Varicelle). — 16 ngày ; nếu cần thì phải cho những trẻ từ 6 tuổi trở xuống thôi học.

Bệnh sốt rét thương hàn (Fièvre typhoïde et paratyphoïde). Nghỉ một tháng sau khi đã khỏi có giấy của thầy thuốc chứng thực.

Quai bị (Oreillons). — 10 ngày.

Ho siễn (Coqueluche). — 3 tuần lễ.

Chốc (Teigne). — Cho nghỉ. Sau khi chữa thuốc rồi mới đi học.

Bệnh ghẻ cóc (Pian syphilis). — Cho nghỉ suốt trong khi bị bệnh.

Thổ tả (Choléra). — 3 tuần lễ. Tẩy uế suốt cả. Tẩy uế sách vở. Nếu trong mấy ngày mà mấy người phải luôn thì phải cho thôi.

Dịch hạch (Peste). — 1 tháng. Tẩy uế sách vở, tẩy uế tất cả nếu trong mấy ngày mà nhiều người mắc phải thì phải cho thôi học.

Đi lỵ (Dysenterie bacillaire) — 1 tháng. Sau khi chữa khỏi có giấy thày thuốc chứng nhận.

Sưng màng óc. (méningite cérébro-spinale). — 40 ngày, kể từ khi chữa khỏi có giấy thày thuốc chứng nhận ; chỉ khi nào đứa trẻ có giấy chứng thực rằng không còn có nọc khả rĩ lại phát bệnh nữa, thì mới lại được vào học.

THƯ VIỆN QUỐC GIA VIỆT NAM
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DU VIỆT NAM
NATIONAL LIBRARY OF VIETNAM

https://tieulun.hopto.org

Bệnh đau tủy (Poliomélite). — 30 ngày, kể từ khi mắc bệnh. Nếu sách vở mà tẩy uế mà nghe chừng cũng chưa đủ phòng bệnh, nghĩa là trong mấy bệnh truyền nhiễm nặng; thành ra như chứng thời-khí nhiễm độc, thì phải bắt hủy hẳn cả các sách vở đi.

Bệnh đau mắt truyền nhiễm và đau mắt hột. — *Conjonctivites aiguës contagieuses trachome en activité.* — Phải có giấy thầy thuốc chứng nhận rằng đã khỏi hẳn rồi mới lại được vào học.

B. — Cho các anh em chị em có bệnh nghỉ

a — Nếu kẻ ốm không để ở riêng hẳn ra, thì nếu các anh em chị em nổ mà trước kia chưa mắc bệnh bao giờ, thì khi ấy cũng phải cho nghỉ luôn ngay cùng với kẻ có bệnh.

b — Nếu kẻ ốm đã để ở riêng ra rồi thì các anh em chị em phải đợi hết cái hạn bệnh không thể truyền được nữa mà thêm hai ngày nữa, theo như thể-lệ sau này, thì mới được lại vào học.

Bệnh sốt có màng trong cổ họng (Diphtérie). — Nếu có giấy chứng thực thì phải trong 15 ngày sau khi để ở riêng ra.

Bệnh đậu (Variole). — 18 ngày.

Bệnh đậu lào (Scarlatine). — 8 ngày.

Bệnh sởi (Rougeole). — 18 ngày.

Bệnh lên chân châu (Rubéole). — 18 ngày.

Bệnh thủy đậu (Varicelle). — 18 ngày.

Bệnh sốt rét thương hàn (fièvre typhoïde et paratyphoïde). — 21 ngày.

Bệnh quai-bị (Oreillons). — 10 ngày.

Ho siễn (Coqueluche). — 20 ngày.

Bệnh ly (Dysenterie). — 20 ngày.

https://tieulun.hopto.org

Bệnh đau màng óc (Méningite cérébro-spinale). — 28 ngày, hễ có giấy chứng thực.

Bệnh đau tủy (Poliomyélite). — 23 ngày.

Bệnh chốc (Teigne) không nghỉ.

Toét mắt, đau mắt hột, đau mắt có lông quặm (conjonctivites aiguës, contagieuses et trachome en activité) — không nghỉ.

Phải xem xét giữ-gìn mắt cho học-trò. Phải giữ-gìn kẻo mắc bịnh ghẻ.

Chương-trình.

Dậy học thì phải theo như chương-trình nhà-nước. Mỗi cuối năm học, làm một tờ bẩm tùy câu nhà-nước hỏi mà trả lời. Các quan chức tại toà-sứ, các Nam-quan, các viên thầy thuốc sẽ đến khám học-đường. Phải làm cho mình được hơn người về sự dậy-dỗ, về cách ăn bận của học-trò, sự sạch-sẽ và sự lễ-phép của học-trò mới phải.

Rồi ra các học-trò của người, chịu khó học-hành, biết kính trọng thầy thì chắc được đậu, người thật hả lòng thay.

Người trở nên là một bậc lão-thành, tiên-sinh, lưng còng, sức yếu, tuổi tác già-nua, mà có một bậc quan to phải chào lạy, ấy là kẻ học-trò của người thuở trước một lòng mang ân nhớ nghĩa của người.

Người thật vẻ-vang về gã, mà gã cũng thật vẻ-vang về người.

TRƯỜNG CAO-ĐẲNG

Tuyển học-sinh vào các trường Cao-đẳng.

Các học-sinh muốn xin vào học các trường Cao-đẳng (Université Indochinoise) nên xem các thể-lệ sau này:

Tuyển bằng văn-bằng.

Các đơn xin vào học các trường Cao-đẳng, vào vụ khai trường này phải gửi đến quan Học-chánh-tổng-trưởng, hễ giaquyến người học-sinh ở xứ nào thì đơn phải do quan thủ-hiến ở xứ ấy chuyển đệ cho.

https://tieulun.hopto.org

Đơn xin học.

Các đơn xin học phải khai họ tên, các văn-bằng và chỗ ở của các học-sinh cùng là xin vào trường nào. Nếu xin mấy trường một lúc thì phải khai thứ tự các tên trường ấy, đơn xin phải đính theo các giấy sau này :

1° — Giấy khai-sinh hay là giấy nhận thực thay cho giấy khai-sinh ;

2° — Giấy tư-pháp lý-lịch ;

3° — Giấy hạnh-kiểm ;

4° — Giấy nhận thực của thầy thuốc xem bệnh và có gián ảnh của mình (trên ảnh phải có chữ ký của thầy thuốc) ;

5° — Bản sao các văn-bằng của mình ; nếu các bằng ấy chưa được lĩnh thì phải đính một tờ giấy của ông đốc trường học mình nhận thực là đã thi đỗ.

Giấy chứng-chỉ (certificat de scolarité) của ông đốc hay là các ông đốc trường mà người học-sinh đã theo học trong 3 năm sau cùng nhận thực rằng không bị trừng phạt gì nặng về kỷ luật.

Nếu muốn xin học-bổng thì lại phải đính thêm các giấy sau này :

a — Một tờ của quan tỉnh cấp cho và do quan cai-trị đàn tỉnh kiểm soát và ký tên nhận thực về hạnh-kiểm, về lòng trung thành, về gia-tư của học-sinh cùng của gia-quyến học-sinh ;

b — Một tờ giấy làm bằng tín-chỉ cam đoan rằng kể từ khi học tốt-nghiệp phải làm với nhà-nước ít ra là 10 năm, bằng không thì phải hoàn lại nhà-nước số tiền ăn học và khoản học-bổng mà mình sẽ được ; giấy cam-đoan ấy phải có chữ quan cai-trị ký nhận thực. Nếu người học-sinh là vị-thành-đinh thì giấy cam-đoan ấy lại phải đính thêm một tờ khai làm bằng tín-chỉ và cũng có chữ quan cai-trị ký nhận thực do người cha hay người thay quyền cha cho phép người học-sinh ký tờ cam-đoan ấy và chính người cha hay người thay quyền cha cũng phải đoan rằng nếu con mình không hoàn được tiền ấy thì mình phải hoàn lại (về ban thương-mại thì tờ giấy này không bắt buộc phải có). Những người đang tòng-sự nhà-nước thì phải có giấy phép của quan thủ-hiến sở mình cho mới được xin vào

https://tieulun.hopto.org

học trường Cao-đẳng. Học-sinh nào được nhận vào học thì sẽ có giấy báo tin cho biết và mỗi người được lĩnh một tờ giấy đi đường để về Hanoï. Trừ những người quán ở Bắc-kỳ không kể, còn thì ai cũng phải có một tờ giấy căn-cước (titre d'identité) theo như nghị-định ngày 9 novembre 1918,

Các văn-bằng phải có.

Các thi-sinh phải có một văn-bằng troug các văn-bằng sau này :

Bằng tú-tài tây, bằng trung-học bản xứ, bằng tiểu học Cao-đẳng tây.

Những người có văn-bằng ấy nếu gia-tư bần-bách thì không cần phải thi cũng có thể xin được học-bổng.

Tuyển bằng cách thi.

Các đơn xin ứng-thí kể sau này phải gửi đến quan Học-chánh tổng trưởng. Cách thức gửi đơn thi và các giấy đính theo cũng y như các học-sinh có các văn-bằng và phải gửi trước ngày 10 août.

Vì không đủ số những người có các văn-bằng cho nên sẽ đặt ra một kỳ thi mở cho những người An-nam xin học trường Thuốc, trường Thú-y, Sư-phạm, trường Canh-nông, Công-chính và Thương-mại. Những người ấy phải có bằng cao-đẳng-tiểu-học-pháp-việt và ít ra 20 tuổi. Kỳ thi ấy mở tại Hanoï, Huế, Saïgon và Pnom-penh cho những người muốn xin vào các trường kể trên ấy và chỉ có những bài thi viết mà thôi.

Các bài thi ấy sẽ lấy ở chương-trình bực Cao-đẳng tiểu-học-pháp-việt và có :

1o — Một bài luận pháp-văn (nhân với 4) hạn 3 giờ.

2o — Một bài toán-học có một bài tính đố (nhân với 3) hạn 3 giờ.

3o — Một bài học-trò được chọn lấy trong các vấn-đề sau này : luân-lý, địa-dư, vật-lý-học và vạn-vật-học (nhân với 3) hạn 2 giờ.

https://tieulun.hopto.org

Thí-sinh muốn chọn bài gì thì phải kể rõ ở trong đơn ứng-thí.

Những người thi đỗ kỳ thi chung ấy sẽ được vào học, tùy theo số thứ tự đỗ của mình và những người gia-tư bần-bách cũng được học-bổng theo như đã nói trên kia (trường Cao-đẳng sư-phạm chỉ nhận lưu học-sinh có học-bổng mà thôi).

Các kỳ thi riêng.

Ngoại những học-sinh tuyển bằng văn-bằng và bằng cách thi chung, thi trường Công-chính và trường Thương-mại lại lấy một số học-sinh bằng cách mở thi riêng, theo như nghị-định ngày 30 septembre 1922 (trường Thương-mại) và 2 avril 1925 (trường Công-chính).

Những thí-sinh hạng này không phải có văn-bằng gì cả; song chỉ những người đã tòng-sự ở ngạch bưu-điện và ngạch vô-tuyến mới được thi vào ban bưu-điện và ban vô-tuyến ở trường Thương-mại mà thôi.

Các kỳ thi ấy chỉ có bài viết thôi, kỳ thi vấn-đáp đã do nghị-định ngày 2 juillet 1926 bãi đi rồi.

Học-sinh trường Mỹ-nghệ vì chỉ có một cách tuyển là thi, thì học-sinh bất cứ là có văn-bằng gì cũng phải ứng-thí một kỳ thi riêng theo như nghị-định ngày 19 mars 1925.

Mỗi kỳ thi riêng trên ấy cũng thi một ngày tại Hà-nội, Huế, Sài-gòn và Pnom-penh (và tại Vientiane thì vào trường Mỹ-nghệ). Kỳ thi riêng ấy lại dùng làm thi lấy học-bổng nữa.

TRƯỜNG THƯƠNG-MẠI

Thi vào trường Thương-mại. — Tại Hanoi, Saigon và Phnom-penh sẽ mở kỳ thi tuyển học-sinh vào trường Thương-mại, (ban thương-mại, bưu-điện và vô-tuyến-điện).

Các thí-sinh không bắt buộc phải có văn-bằng gì cả. Song chỉ người nào muốn thi vào ban bưu-điện và ban vô-tuyến-điện thì phải là người đang tòng-sự tại ban bưu-điện và sở vô-tuyến-điện mới được thi.

Các đơn xin ứng-thí phải gửi đến nha Học-chánh (tòa nhất) do quan thủ-hiến xứ mà gia-quyến ở, chuyển đệ cho. Đơn phải

https://tieulun.hopto.org

để rõ tên họ người thí-sinh, con cái nhà ai, chỗ ở của cha mẹ và chỗ ở nhất định nào của thí-sinh để về sau đưa giấy gọi ra thi cho tiện. Đơn ấy phải nói rõ thí-sinh muốn thi vào ban thương-mại ban bưu-điện hay ban vô-tuyến-điện. Phải có đính theo các giấy-má sau này :

1o — Một bản giấy khai-sinh ;
2o — Một bản tư-pháp lý-lịch ;
3o — Một bản chứng-chỉ về hạnh-kiểm ;
4o — Một bản chứng-chỉ của thầy thuốc nhận thực rằng : thí-sinh có đủ sức khỏe mà theo học. Giấy ấy phải có dán ảnh và ảnh phải có chữ thầy thuốc xem bệnh ký tên vào ;
5o — Một bản chứng-chỉ của ông đốc trường (hay các ông đốc các trường) mà thí-sinh theo học trong 3 năm cuối cùng chứng nhận rằng : thí-sinh ấy trong khi theo học không có tội lỗi gì nặng cả ;
6o — Nếu thí-sinh, muốn xin học-bổng thì phải có một tờ của quan tỉnh cấp cho và do quan cai-trị đầu tỉnh kiểm soát và ký tên nhận thực về hạnh-kiểm, về lòng trung thành về gia-tư của học-sinh và gia-quyến học-sinh.

Các thí-sinh nguyên tòng-sự tại công-sở nào thì phải có giấy của ông chủ sở ấy ưng cho đi thi mới được.

Kỳ thi này chỉ có thi viết mà thôi.

Chương-trình các bài thi vào trường Thương-mại cũng như chương-trình thi bằng cao-đẳng-tiểu-học-pháp-việt.

Học-sinh nào trúng-tuyển thì về sau sẽ có thư riêng gọi ra học, tiền hành-phí không phải mất.

TRƯỜNG MỸ-THUẬT

Thi vào trường Mỹ-thuật. — Tại Hà-nội, Huế, Sai-gòn, Phnom-penh và Vientiane sẽ mở kỳ thi tuyển học-sinh vào trường Mỹ-thuật.

Các thí-sinh không bắt buộc phải có văn-bằng gì và không hạn tuổi là bao nhiêu cả.

Các đơn xin ứng-thi phải gửi đến nha Học-chánh (tòa nhất) do quan thủ-hiến xứ mà gia-quyến thí-sinh ở đệ cho.

https://tieulun.hopto.org

Đơn phải đề rõ tên họ thí-sinh, con cái nhà ai, chỗ ở cuả cha mẹ và chỗ ở nhất định nào cuả thí-sinh để về sau đưa giấy gọi ra thi cho tiện.

Đơn ấy phải đính theo các giấy-má sau này :

1o — Một bản khai-sinh ;
2o — Một bản tư-pháp-lý-lịch ;
3o — Một bản chứng-chỉ về hạnh-kiểm ;
4o — Một bản chứng-chỉ của thày thuốc chứng nhận rằng thí-sinh có đủ sức khỏe mà theo học. Giấy ấy phải có dán ảnh và ảnh phải có chữ thầy thuốc xem bệnh ký tên ;
5o — Một bản chứng-chỉ của ông đốc trường (hay các ông đốc các trường) mà thí-sinh theo học trong 3 năm cuối cùng chứng nhận rằng : thí-sinh trong khi theo học không có tội lỗi gì nặng cả ;
6o — Nếu thí-sinh muốn xin học-bổng thì phải có một tờ của quan tỉnh cấp cho và do quan cai-trị đầu tỉnh kiểm soát và ký tên nhận thực về hạnh-kiểm, lòng trung thành về gia-tư của học-sinh và gia-quyến học-sinh.

Các thí-sinh nguyên tòng-sự tại công-sở nào thì phải có giấy của quan chánh sở ấy ưng cho đi thi thì mới được.

Các bài thi như sau này :

1° — Un dessin de figure nue d'après modèle vivant ;
2° — Une composition décorative, rendue à l'aquarelle sur un programme donné ;
3° — Une épure de perspective élémentaire.

Thí-sinh nào trúng tuyển sẽ có giấy báo và được tiền hành-lý từ nhà tới Hanoi.

Hạn học tại trường Mỹ-thuật là 3 năm.

Chương-trình học như sau này :

Vẽ và chạm trổ.
Vẽ trang điểm.

Nghề kiến-trúc ở viễn-đông.

Các học-sinh tốt-nghiệp trường gấy ra sẽ bổ làm giáo-sư dậy vẽ ở các trường Cao-đẳng-tiểu-học-pháp-việt và ở trường Mỹ-nghệ.

https://tieulun.hopto.org

NGƯỜI NHÀ QUÊ CÓ CHÂN ĐI BAO CỬ

Hương-hội.

I — Người khiếu nại về người không được có tên trong sổ bảo cử hương-hội.

Nào xem nào : Phải đúng 18 tuổi mới được. — Người đúng 18 tuổi rồi.

Phải không can án mất quyen cong cử và quyền bàn trong hội-đồng gia-tộc. Đó chính là cái trường-hợp của người. Người không can án về trọng-tội, và khinh-tội thật, nhưng kẻ địch-thủ của người kêu rằng người có bị tội. Thì ra người có bị phạt tiền về tội vi-cảnh.

Nhưng phàm tội vi-cảnh không mất quyền bảo cử được. Người có quyền bảo cử. Để ta bảo điền tên người vào sổ bảo cử.

Lý-trưởng.

II — Người muốn dự bảo lý-trưởng làng người là làng đã cải-lương rồi.

Muốn được là chân dự bảo thì phải :

1o — Phải là chân *hiện đương* làm hương-hội ;

2o — hay là phải là chân nhân-dân-đại-biểu-viện, hay kỳ-mão-hội-viên *đương thứ*, hay là hội-viên cũ các hội-đồng ấy mà có đăng tên trong sổ làng ;

3o — hay phải là cựu tổng-lý hay là cựu tổng-lý có đăng tên trong sổ làng, không bị bãi, bị cách, vẫn còn văn-bằng.

4o — hay phải là trương-tuần đương thứ.

Người là cựu trương-tuần, người không làm việc nữa, người không đứng vào chân gì khác thì người không được quyền đi bầu lý-trưởng.

https://tieulun.hopto.org

Kỳ-hảo Hội-viên.

III — Về hội-viên, muốn có chân dự bảo, thì phải :

1° — là chánh phó-tổng ;
2° — là chánh-hương-hội ;
3° — là phó-hương-hội hay là phó-hội của hàng thôn có một hội-đồng-trị-sự riêng ;
4° — là lý-trưởng ;
5° — là cựu chánh phó-tổng thực-thụ, và không bao giờ phải tội gì có thể làm hại đến phẩm giá.

Nếu đủ các tư-cách như thế, thì phải xét kỹ xem tên mình có liệt vào sổ bảo cử ở huyện không. Nếu không thấy tên thì phải đến tòa Sứ mà khiếu nại tự trước ngày 1er janvier. Trong mỗi năm hội-đồng xét sổ bảo cử sẽ xét lời khiếu nại của người.

Nếu không được như ý, thì làm đơn trước ngày 20 janvier nhờ quan Công-sứ đệ lên quan Thống-sứ cho mà kêu, quan Công-sứ sẽ chuyển đi cho.

Nhân-dân đại-biểu.

IV — Người muốn biên tên vào sổ bảo cử nghị-viên tại nhân-dân-đại-biểu-viện.

Các người dự bảo cuộc bảo cử ấy phải đúng 21 tuổi trở lên, và phải :

là chánh phó-tổng ;
là quan-lại hưu-trí hay đương chức ngạch nam quan ;
là người có hàm chức gì bên ngạch học-chánh bản xứ, có bằng cao-đẳng-tiểu-học, bằng trung-học, cao-đẳng học Pháp, bằng thành-chung pháp-việt ;
là người có phẩm hàm.
là chánh-hương-hội hay phó-hương-hội ;
là hạ-sĩ-quan về thủy-quân, lục-quân, hay lính khố-xanh ;
là thư-ký thông-ngôn các công-sở.

A ! nhưng đó không phải là những trường-hợp của người rồi, người ơi !

https://tieulun.hopto.org

Đại-biểu môn-bài.

V — Người muốn bảo cử các đại-biểu môn-bài.
Người có thể dự bảo được, vì người có biên tên sổ môn-bài.

Phòng thương-mãi.

VI — Người hỏi ta xem người có thể được dự bầu hội-viên của tỉnh người tại phòng thương-mãi không. Ta nhắc cho người biết rằng cuộc bảo cử hội-viên Nam tại phòng canh-nông Bắc-kỳ thì cứ mỗi hội-đồng hương-chính được cử một người dự bảo. Người dự bảo ấy do hội-đồng hương-chính chọn một người có gia-tư điền-sản mà cử ra.

Mỗi năm cứ vào trong 15 ngày đầu tháng Janvier thì làm sổ cử các chân dự biểu ấy, do quan Công-sứ kiểm soát. Hạn đến ngày 15 février là cũng phải làm xong, rồi quan Công-sứ sẽ chuyển đệ ngay lên quan Thống-sứ để làm sổ bảo cử chung từng hạt trước ngày cuối tháng février.

THƯ VIỆN QUỐC GIA
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE
NATIONAL LIBRARY OF

https://tieulun.hopto.org

NGƯỜI NHÀ QUÊ MUỐN LÀM TỘC-BIỂU

Người muốn làm tộc-biểu. Người minh-mẫn, nết-na, chắc đại-biểu cho chi họ người ở chốn hương-hội được xứng đáng. Nhưng mà ta thử xét xem người có đủ tư-cách ứng cử làm tộc-biểu không.

Tư-cách làm tộc-biểu.

Phải ít nhất là 25 tuổi. Người đã nhiều tuổi hơn nhiều. Người đã cưới vợ, đã có nhiều con nhớn rồi.

Phải có tài-sản ở trong làng. Người có nhà có đất, lại có 6 sào tư điền ở làng nữa thế được lắm rồi.

Phải được hưởng đủ mọi công-quyền không có can án gì mới được.

Chính thế, người là người lương-thiện. Người có thể ứng-cử được.

Số tộc-biểu.

Trong làng người cả thảy có 450 người dự bảo. Họ người có 7 nhà thế là họ người có 46 người dự bảo. Vậy tất cả làng người có 20 người tộc-biểu, họ người được cử 2 người.

Nếu người không được trúng tuyển, thì chớ có sinh sự kiện-cáo rắc rối, phải cho hợp lẽ mới được. Dù lần này không được trúng tuyển cũng nên cứ săn-sóc việc làng. Đừng nên dở cách xấu bụng. Rồi ba năm hết hạn bầu lại, thì người sẽ lại ứng cử chứ gì.

À nhưng người trúng tuyển đấy kia mà, ta chúc mừng cho người nhé, ông tộc-biểu ạ ! Quan Chánh-sứ sẽ chuẩn y việc bảo cử ấy.

Sự hành-động của hương-hội.

Bấy giờ hương-hội mới họp lại để bầu lấy người chánh hương-hội, phó hương-hội, và người thủ-qũy. Lại chọn ngoài một viên thư-ký nữa.

https://tieulun.hopto.org

M. Qui là cựu giáo-học làm thư-ký, thì tốt lắm.

Người không nên ứng-cử làm chánh hương-hội. Để chân ấy cho M. Nguyên-văn-Phương là một viên quan hưu-trí cũng có ý muốn bận đến việc làng và rất thạo về mọi vấn-đề hành-chính. Ấy thật là vẻ-vang cho người nữa. Biết bao người sứng đáng chẳng chịu bận đến những việc làng để mưu việc công-ích cho dân, thật đáng tiếc thay!

Phải nên dự các kỳ hội-đồng hương-chính. Phải xét các vấn-đề. Phải nghĩ ngợi. Đừng có để điều dự định gì thành ra thiên vị đi.

Phải nghĩ đến điều công-ích. Lại cũng đừng có chỉ thiên về cái lợi của làng mình thôi, phải nhìn cho rộng.

Chớ có không thiết đến vấn-đề vệ-sinh ở trong làng.

Vì người đã trúng-tuyển làm tộc-biểu nên ta khuyên người nên đọc những bài của ta nói về việc quản-trị trong làng.

Xem đó người khực biết người có những việc gì, phải làm những việc gì và làm thế nào.

Người bảo người ta không nhận biên tên thằng con người vào chân dự bảo dư?

Nhưng người ta không biên là phải: thằng cháu nhà người mới có 17 tuổi mà. Người dự bảo phải ít nhất là 18 tuổi mà không có hạn đến bao nhiêu cả. Vậy là khiếu-nại của người không được chính đáng.

THƯ VIỆN QUỐC GIA VIỆT NAM
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DU VIETNAM
NATIONAL LIBRARY OF VIETNAM

https://tieulun.hopto.org

NGƯỜI NHÀ QUÊ MUỐN LÀM LÝ-TRƯỞNG

Cái hứng về đường chính-trị của người một ngày một bành-trướng mãi ra. Người muốn ra ứng cử làm lý-trưởng tại làng người vừa cải lương xong.

Ứng cử.

Vậy phải : ít nhất là 25 tuổi, nhiều nhất là 50 tuổi.

2o — Phải là người không có tai tiếng gì và bao giờ cũng một lòng trung thành đối với chính-phủ Pháp.

3o — Phải có gia-sản mà bảo lĩnh số tiền thuế của làng.

4o — Phải biết quốc-ngữ trước khi ứng cử phải dự kỳ sát hạch xem có biết chữ quốc-ngữ không.

5o — Không phải tòa Nam hay Tây án phạt về trọng-tội hay khinh-tội mà không được hưởng án treo.

Phải án treo thi có thể ứng cử được.

6o — Không phải là chức-dịch gì làm việc với nhà-nước. Trước kia có làm chức-dịch gì trong hàng tổng hay hàng xã mà không bị cách, không phải thu bằng sắc.

7o — Không phải mất quyền bảo cử. Tóm lại nghĩa là phải là người lương-thiện, tuổi tự 25 đến 50 phải biết quốc-ngữ, không phải là người đương làm việc nhà-nước.

Mọi tư-cách ấy người đúng cả, nhưng coi đấy, người phó-lý có quyền được xin thôi bổ kia, vì hắn đã làm việc được 6 năm rồi. Vậy phải xem xem hắn có xin đặc cách thôi bổ không. Như hắn quả không muốn ra xin thôi bổ làm lý-trưởng, hắn lại muốn từ phó-lý nữa kia vì còn mẹ già vậy người có thể đệ đơn đến quan sở tại mà xin ứng cử lý-trưởng được.

Chớ quên rằng làm chánh-tổng không thể đồng thời cha, con, anh, em, mỗi người một chức.

https://tieulun.hopto.org

Chớ có phí tiền để ứng-cử lấy được, phải nên là người ứng-cử đứng-đắn và lương-thiện.

Vẫn hay nghĩ việc ích lợi cho làng tận tâm với việc công ích là phải, nhưng chớ có đãi chè đãi chén phao phí mà mua lấy cái khổ cho nhà. Muốn ứng-cử thì phải đến chơi với các chỗ bạn-bè làm cho bạn-bè có lòng tin thực về những dự-định của mình về tính hạnh mình đứng-đắn về sự lương-thiện của mình là đủ. Người không phải mất tiền cho ai cả, không phải mất tiền cho hội-đồng, mà cũng không phải mất tiền cho quan phủ huyện quan tỉnh để lĩnh bằng và đồng triện.

Khi đóng triện nhận thực việc bán đất thì phải cẩn thận kẻo ngộ đất đã bán rồi lại đóng triện thì người sẽ bị đem xử tại toà án đệ-nhị-cấp về tội đồng-tình lừa đảo.

Phải người thủ-bạ phải xem kỹ sổ trước bạ điền thổ ; chớ có nhận thực vào những giấy bằng chữ tây mà mình không đọc được. Chớ có tin nhời giải nghĩa của kẻ có giấy ấy, phải nhờ ai chắc chắn giải nghĩa cho. Nếu nghi ngại thì đến hỏi ngay quan sở-tại hay quan Sứ chỉ bảo cho.

Phải thu thuế đúng lệ cho nhà-nước; nếu còn thể không phát được thì nên đem đến trình quan Sứ ngài sẽ xét từng việc cho. Chớ có ẩn lậu nhân đinh, phải xem người nào đúng tuổi thì đăng bạ. Chớ có làm giả dối để giữ phần công điền cho những chỗ bà con.

Phải giữ cho sự tuần-phòng trong làng được cẩn mật. Phải giữ sự sạch-sẽ trong làng, phải tuân hành lệnh quan nam, quan Sứ cho đắc lực.

Chớ nên kiêu ngạo phải giảng-giải mọi việc làm sao mà phải thi-hành như thế, vì người ta đã giảng nghĩa cho người nghe rồi.

Nếu có điều gì cần phải hỏi thì cứ đến các quan mà hỏi, chẳng ngại gì vì người không thể biết hết cả được, biết ngay cả mọi việc được.

Phải phòng giữ mọi bệnh truyền-nhiễm trong làng phải trông nom các hàng quán trong làng. Phải xét căn cước mọi người lạ.

Người phải làm nhiều việc lắm ; nhưng người được lợi cũng như một cái cây chịu khó trông nom săn sóc chắc được nhiều quả, mà nhiều quả tốt.

https://tieulun.hopto.org

GIẤY YẾT-THỊ

Người kêu rằng người không biết được mọi cách phòng bị về bệnh dịch-tả.

Thế sao người không đọc giấy yết-thị ở đình? Đi qua đó, người cứ mắn thình chẳng thiết xem. Vẫn hay việc gì đã có mõ rao, nhưng chắc cũng chẳng được chu-đáo cho lắm. Bởi vậy quan Công-sứ đã để ý bắt yết-thị những điều gì có lợi cho dân để nhân dân cùng biết. Yết-thị còn đó, người đọc xem hay bảo người đọc cho mà nghe, có điều gì đáng hỏi thì nhờ người ta giảng nghĩa cho. Về mọi phương pháp vệ-sinh để phòng cái bệnh-hoạn, thật chẳng thiếu chi.

Cái yết-thị kia báo tin về việc bầu cử yết số tên những người ra ứng cử, lại cái yết-thị kia về việc xin khai-khẩn ruộng ở một xứ kia.

Lại cái yết-thị kia nữa yết việc khai hàm đá kia.

Lại cái yết-thị kia nữa yết việc gọi các lính trừ-bị.

Hỡi bác nhà quê ơi! phải đọc các yết-thị mới được, để mà biết mọi điều có can thiệp đến làng mình. Nếu mình dửng dưng, có khi thiệt đến quyền-lợi của mình kia đấy.

Người phải hiểu rằng quan trên đã chịu khó nhọc làm ra cái yết-thị ấy, giao về các phủ, huyện, các làng, là vì lẽ các điều trong yết-thị có lợi và cần-thiết cho tất cả mọi người.

Còn cái yết-thị của các tư-nhân, ví dụ như các cửa hàng rao bán thứ hàng hóa vật liệu gì, thì đều phải gián tem cả.

Mẫu giấy yết-thị.

Chỉ những giấy yết-thị của nhà-nước mới không phải gián tem, và in vào giấy trắng thôi. Các tư-nhân không được dùng giấy trắng mà yết-thị.

Tem gián ở giấy yết-thị.

Tem gián ở giấy yết-thị thì tùy khổ giấy to nhỏ mà gián tem 1, 2, 3 hay 4 xu.

https://tieulun.hopto.org

NGƯỜI NHÀ QUÊ MUỐN XIN VIỆC LÀM

Người muốn xin làm một việc Nhà-nước. Trước hết phải sét xem người có thể đáng xin được không.

Hiện nay có nhiều việc để dành cho những người cựu-binh cùng các người đã đi trận-mạc. Nhưng phải thi qua loa một kỳ.

Người muốn làm chân tuỳ-phái ở toà sứ chăng. Ừ được, muốn thế thì trước hết phải có đi lính mới được.

À! trước người đã đi lính khố đỏ. Người cứ đến tòa sứ, người ta sẽ chỉ cho biết phòng giấy giữ về việc ấy.

Đem đủ các giấy-má về binh-dịch của mình đến. Xin hương-hội cấp cho một cái giấy hạnh-kiểm, một bản giấy khai-sinh. Đơn viết vào giấy tin-chỉ, để rõ tên tuổi, nghề-nghiệp, chỗ ở; trước mình làm gì. Xin quan thầy thuốc cấp cho một cái giấy chứng-chỉ sức khỏe.

Đơn người đã vào sổ rồi. Rồi người ta sẽ đòi người hỏi và có một hội-đồng lập lên để xét xem có thể bổ cho người việc gì được chăng. Người nên biết người có đủ tài lực mới làm nổi việc người xin. Công việc cũng nặng kia đấy.

Vậy trước khi đưa đơn xin, phải nên xét xem mình có làm nổi việc mình xin không đã.

Người muốn làm tá-dịch chăng? Để sau đây ta nói về việc các trạm nhà quê sẽ nói đến việc ấy.

https://tieulun.hopto.org

NGƯỜI NHÀ MUỐN ĐẦU QUÂN LÀM LÍNH KHỐ ĐỎ

Người muốn đầu quân làm lính khố đỏ; nhà người thì nhiều người, tư-điền thì ít, ruộng khẩu phân trong làng thì không đủ. Vả người lực-lưỡng khỏe mạnh, người lại muốn đi du-lịch chơi. Mà nhà người vốn vẫn phát võ nữa; kìa ông chú người chẳng đã đi trận mạc đó dư! Nay ông ấy đã về hưu rồi, được đóng quản, có vô số *mề đay*, cả *mề đay* chiến thứ bội-tinh nữa và lại được phẩm hàm cao. Các bạn người đi lính người hóa mạnh khỏe, ăn bận lành-lặn đầy-đà. Có kẻ sau khi thôi lính lại được bổ làm những chân để dành cho các nhà cựu-binh.

Ứng mộ nộp các giấy má.

Đầu quân thì hoặc người làm đầu lính của làng cử hoặc người đầu làm lính tình-nguyện hay lính tái đăng.

Hạn lính tại ngũ là 4 năm khi nào có tuyển lính thì sẽ có giấy yết-thị tại đình làng. Muốn đăng lính phải ít nhất là 20 tuổi và nhiều nhất là 30 tuổi (tuổi nam) Lấy một bản giấy khai-sinh và một cái giấy hạnh-kiểm của hương-chức cấp cho. Nếu có biết nghề-nghiệp gì thì khai lên giấy có chữ của chủ cũ mình nhận thực vào. Bấy giờ anh cùng các bạn-bè tới nơi tỉnh lỵ. Có lý-trưởng cùng đi với. Anh không phải cho tiền gì cho lý-trưởng cả, vì đó là bổn phận của hắn. Rồi có quan thầy thuốc binh khám bệnh cho anh. Nếu anh là người khỏe-mạnh thì sẽ được. Đừng có khai man tuổi, man tên. Vì về sau, khi anh được đóng *lon* mà tên tuổi trót khai man thì có khi hại cho anh đấy. Đó là một việc giả-dối, toà-án có lệ phạt. Hoặc nếu anh đi lính cho mãi đến lúc được về hưu, thì khi lĩnh tiền hưu-bổng lại sinh sự khó khăn ra. Đăng lính rồi, thì khi anh bước chân lên đường, được lĩnh ngay một số tiền thưởng là 10$ bạc, chính tay anh được lĩnh mà lĩnh luôn cả một lúc.

https://tieulun.hopto.org

Anh cũng có thể tình nguyện đăng lính trong 4, 5 hay 6 năm. Khi ấy thì anh lại được lĩnh một số tiền thưởng nữa mỗi năm là 7 $ tính từ cuối năm thứ ba trở đi. Thí dụ 4 năm thì được 14 $. 5 năm được 21 $, 6 năm được 28 $. Hễ anh ký giấy đầu quân là được lĩnh ngay số tiền ấy; số tiền thưởng đó, anh đừng giữ lấy để tiêu riêng, vì rồi anh lại còn được lĩnh số tiền lương nữa kia. Tiền ấy nên đưa cho vợ hay cho mẹ để tậu lấy một chòm ruộng, hay làm vốn mà buôn bán gì chẳng. Khi nào muốn đầu quân, thì cứ đến tại tòa sứ. Ông giám-binh sẽ chỉ bảo cho anh biết rõ mọi thể thức. Nếu muốn đợi đến có kỳ tuyển lính rồi đăng cũng được.

Nếu làng cắt đi lính, thì cũng có thể xin đổi làm giấy tình nguyện được. Khi ấy quan binh sẽ phát số tiền thưởng còn dư tính trừ số tiền thưởng của lính tình nguyện với số tiền thưởng của dân bắt đi.

Đã đăng làm lính tình nguyện thì phải đi ngoại quốc nữa, như sang Pháp chẳng hạn. Nhưng cứ bảo ngay chú anh kể cho nghe khi chú anh đi, được trông thấy những gì, xem chú anh có khát-khao muốn trở lại không.

Phụ cấp

Chớ lấy cớ rằng mình là lính của làng cắt mà đi, đòi ruộng lính của làng cấp cho. Từ ngày 30 juillet 1920 đã có nghị bãi số ruộng lính ấy đi kể từ ngày 1er janvier 1921 mà thay bằng số tiền phụ cấp (mỗi người mỗi năm 24 $ thông cả Bắc-kỳ như thế). Nhưng số tiền ấy không cấp nữa, những người đầu quân từ ngày 1er janvier 1923 ; tiền ấy chỉ cấp cho những người tái-đăng từ ngày 3 juin 1924 về sự tái-đăng từ đấy về trước.

Tái-đăng.

Anh tòng quân được tốt, thấm-thoát đã hết hạn ngay, anh được đóng cai và ý anh muốn lưu lại ngũ nữa. Bấy giờ anh lại làm giấy xin tục-đăng. Chắc sẽ được, vì anh là một người lính tốt.

Nhưng chớ đợi đến lúc hết hạn rồi, mới xin tục-đăng, vì như vậy thì lon cũ của mình người ta có làm ơn để cho mới còn, mà thành ra mình là con người không biết liệu việc của mình.

https://tieulun.hopto.org

Tiền thưởng.

Khi tái đăng thi lại được lĩnh một số tiền thưởng nữa cứ tính mỗi năm là 7 $ giao ngay một lúc. Ngoài số tiền lương ấy, lại được lĩnh số tiền phụ cấp về đồ ăn đắt đỏ nữa. Sau khi tại ngũ được 15 năm thi được lĩnh số tiền trợ cấp theo với số lương của mình.

Lương hưu-trí.

Sau khi tại ngũ được 25 năm, thi được lĩnh tiền hưu bổng, tuỳ mình được đóng chức cao thì hưu bổng càng được nhiều. Vậy phải nên giữ cho ra người lính tốt. Ay là lợi cho mình đấy.

Các chức vụ để dành cho lính.

Khi là cựu binh hoặc hết hạn đầu quân lần thứ nhất hoặc hết hạn tái đăng, thì anh có thể tuỳ tài lực mình xin vào làm các chân để dành riêng cho các nhà cựu binh tại các công sở.

Ngạch trừ-bị.

Khi thôi lính tại ngũ thì là lính trừ-bị. Nếu mình đã tòng ngũ trong 5 năm thi sẽ là lính trừ-bị trong 10 năm; nếu tại ngũ 6 năm thì sẽ là lính trừ bị trong 9 năm, rồi; cứ giảm giần đi như thế. Nếu tại ngũ trong 15 năm rồi về hưu thì phải làm lính trừ-bị trong 10 năm. Nếu tại ngũ trong 20 năm rồi về hưu thi phải làm lính trừ-bị trong 5 năm.

Miễn thuế đinh.

Trong khi làm lính trừ-bị thi không phải đóng thuế thân, được lĩnh thẻ lính trừ bị.

Chớ có quên rằng phàm làm lính thì phải theo luật pháp riêng của toà án binh.

Nhưng người là người lính tốt ngại gì.

Nếu bất hạnh mình mạnh-một, thì vợ, các con từ 18 tuổi trở xuống đều được lĩnh khoản tiền trợ-cấp. Mọi điều ấy, khi tại ngũ sẽ biết.

https://tieulun.hopto.org

hụ cấp cho con cái.

Phàm các lính bản xứ tòng quân tại Đông-pháp, bất cứ bậc nào, hoặc còn vợ hay hóa vợ, có các con phải nuôi, thi đều được lĩnh khoản tiền trợ-cấp, về gia-quyến (charges militaires) mỗi ngày là 0$04.

Số tiền trợ-cấp ấy do quan coi đạo binh chiếu giấy giá-thú và chiếu lời xét của các quan cai-trị, mà cấp giấy phát cho.

Số tiền trợ-cấp gia-quyến phàm những lính được lĩnh lương có mặt hay vắng mặt đều được lĩnh cả. Những lính phải phạt tù cũng được, cứ 15 ngày thì phát một lần cùng với kỳ phát lương.

ồ hành-lý và tiền phụ-cấp đi đường.

Khi các binh sỹ đã có vợ con rồi mà thuyên chuyển đi đâu thì gia-quyến cùng đi với người ấy được mang các đồ hành-lý tới 30 kg, không phải giả tiền, và về hàng chánh phó-quản và các hàng hạ sỹ quan khác gia-quyến đi theo mỗi người mỗi ngày được lĩnh tiền phụ-cấp đi đường là 5 su, về hàng cai linh khố-đỏ gia-quyến đi theo mỗi người mỗi ngày được lĩnh phụ cấp 3 su. Các chánh phó-quản đi riêng một mình thì được lĩnh khoản tiền phụ-cấp mỗi ngày 8 su và được mang 50 kg. đồ hành-lý, còn các hạ sỹ quan khác thì được lĩnh phụ-cấp mỗi ngày 3 su và mang 30 kg. đồ hành-lý. Các hạng cai và lính mỗi ngày được lĩnh 3 su và được mang đồ hành-lý là 30 kg.

iệc gọi lính trừ-bị.

Các lính trừ-bị có thể gọi ra đăng khóa hoặc để thay toán lính đương tại ngũ hoặc vào để luyện tập.

Lệnh gọi lính trừ-bị sẽ yết ở các làng hay các nơi trọng yếu, và do các quan chức tỉnh tư giấy gọi từng người.

Lệnh gọi lính trừ-bị hoặc thi-hành với một hay nhiều lớp lính một hoặc thi-hành với tất cả các lớp lính trừ bị.

Vậy phải để ý xem cái yết-thị về việc gọi lính, người là lính trừ-bị có nhiều quyền lợi được hưởng, nhưng người lại phải có bổn phận phải làm nữa.

https://tieulun.hopto.org

NGƯỜI NHÀ QUÊ MUỐN ĐẦU LÀM LÍNH KHỐ-XANH, LÍNH CƠ.

Lính khố-xanh là hạng lính giữ về việc tuần phòng bản xứ, riêng ở Đông-pháp có, thuộc quyền quan Toàn-quyền và các quan Khâm-sứ, Thống-sứ, trực tiếp thuộc quyền các quan Công-sứ hay các quan coi đạo quan binh, hay các viên thay quyền các quan chức ấy.

Các lính cơ, lính châu, vân vân, thuộc về ngạch lính tuần phòng riêng của Đông-pháp đều để tùy quyền các quan chức bản xứ tại các hạt.

Người muốn đầu làm lính khố xanh, muốn biết rõ mọi thể thức công việc thế nào thì xem sau đây.

Tuyển lính.

Tuyển lính khố-xanh thì hoặc do các quan cai-trị chủ tỉnh tùy tiện cho tuyển, hoặc mộ, hoặc do tỉnh nguyện đầu trong hạn năm năm, hoặc do các lính cũ tái đăng trong hạn một năm nữa là cùng.

Nếu người muốn đăng, thì tại đội lính khố-xanh tỉnh người có chân khuyết đấy, (nhưng mà người có thể đăng vào tỉnh khác cũng được), người phải đem một cái giấy căn-cước, một cái giấy hạnh-kiểm, giấy hạnh-kiểm thì không được dùng giấy cũ trước hai tháng, một cái giấy khai-sinh nữa. Phải có giấy thầy thuốc nhận thực về sức khỏe. Giấy ấy chỉ được dùng trong 15 ngày thôi.

Hạn tuổi phải từ 18 đến 30 tuổi.

Chức dịch và lương-bổng.

Thoạt kỳ thủy đăng làm lính. Rồi dần dần lên bếp, lên cai nhì, cai nhất, đội nhì, đội nhất, phó quản rồi chánh quản. Phải làm lụng tập tành cho nên người lính tốt, phải giữ lấy tư cách mình.

https://tieulun.hopto.org

Lính khố-xanh thì được lĩnh lương; được tiền « tăng » được tiền thưởng về việc tái đăng, được tiền phụ-cấp đi đường và được tiền hưu trí.

Số tiền « tăng » thì hết hạn năm thứ năm là được lĩnh. Nhưng phải làm giấy xin tái đăng ngay tự 6 tháng trước khi hết hạn tình nguyện 5 năm mới được. Vậy ta khuyên người trước khi hết hạn lính 5 năm thì làm giấy xin tái đăng ngay đi.

Tiền phụ cấp.

Trong những đất thuộc về nơi đồ ăn thức dùng đắt đỏ, thì lại được lĩnh khoản phụ-cấp về đồ ăn thức dùng đắt đỏ nữa.

Từ ngày 1er janvier 1926 trở đi, thì các binh-sĩ thuộc ngạch khố-xanh ở Bắc-kỳ, hoặc có vợ hay góa vợ mà có con phải nuôi thì mỗi người mỗi ngày lại được lĩnh thêm 4 xu là số tiền trợ-cấp về gia-quyến nữa (nghị-định quan Thống-sứ Bắc-kỳ ngày 7 septembre 1926). Vậy người muốn được hưởng quyền ấy thì chớ có lười không chịu lấy cái trích-lục về giấy khai gía-thú ở người hộ-lại nơi cưới nh, rồi đem ra tòa sứ xin chữ nhận thực vào.

Còn người bạn người, góa vợ, vậy người bảo hắn xin lấy bản trích-lục giấy khai-sinh của đứa con hắn đi.

Muốn được quyền hưởng khoản phụ-cấp ấy, thì sự cưới xin của mình phải có hợp luật mới được. Vì vợ cả người mất rồi (là không chúc cho người thế đâu), người lấy người vợ lẽ, không có con thì người không có quyền được hưởng khoản tiền phụ cấp ấy.

Khi hết hạn đầu quân hay hết hạn tái đăng, thì người lính được giấy mãn do viên trưởng-ngũ phát cho có chữ quan Công-sứ thị-thực. Lính khố-xanh thì không như lính khố-đỏ, không có quyền tép-dê *(livret)*.

Đại quân.

Trong khi tại ngũ thì lính khố-xanh không phải đóng thuế thân. Trong 5 năm sau khi mãn hạn, nếu gặp lúc khẩn cấp thì quan Thủ-hiến các xứ có thể ra lệnh cho gọi các lính ấy lại ngũ làm việc và lại giữ nguyên địa-vị và quyền-lợi như cũ. Nhưng mà lính khố-xanh sau khi đã mãn hạn rồi, thì bắt buộc lại phải đóng thuế thân, chứ không như lính khố-đỏ.

https://tieulun.hopto.org

Về hưu.

Các lính khố-xanh cũng được lĩnh các khoản tiền trợ-cấp riêng, gọi là tiền trợ-cấp nhà binh, vì những khi sau này :

1o — Sau khi đã tòng sự được 20 năm ;

2o — Khi đã tòng sự được ngoại 15 năm khám bệnh thấy sức yếu không thể tòng sự được nữa thì được lĩnh khoản tiền trợ-cấp theo với số tương tượng của số lương mình.

Bị thương tích tàn tật thì được lĩnh lương hưu-trí, bất cứ đã tòng sự được bao lâu, miễn là những thương tích ấy xét thực là nặng, thành cổ tật, và nói rõ vì việc gì mà bị thương.

Lương hưu-trí là cấp cho những lính khố-xanh thực-thụ trở lên.

Các vợ góa, con côi của các lính khố-xanh vì vâng lệnh trên mà bị giết, hay bị thương rồi chết, mà chưa đủ thể-lệ được lĩnh khoản tiền trợ quả tuất cô, thì được lĩnh khoản tiền cứu-trợ từng hạn (*secours renouvelable*).

Về việc tư-pháp.

Phàm các lính khố-xanh có việc gì can thiệp đến việc tư-pháp thì đều do các tòa Nam-án xét xử.

Khi việc có can thiệp với lính khố-đỏ, thì do tòa án binh xử.

Các lính cơ và các lính dõng khi gọi đi tuần phòng mà có việc can-thiệp đến việc tư-pháp thì cũng theo lệ như thế.

Lính cơ.

Lính cơ thì tuyển ngay ở tỉnh sở tại để thừa hành các công việc của các quan-chức ban xứ sai khiến.

Trong khi tòng sự thì lính cơ đều được miễn thuế thân. Lính cơ cũng như lính khố-xanh, cũng được lĩnh khoản lương hưu-trí, tiền phụ-cấp về đồ ăn thức dùng đắt đỏ, nhưng không được lĩnh khoản tiền trợ-cấp về gia quyến.

https://tieulun.hopto.org

NGƯỜI NHÀ QUÊ LÀ CỰU BINH LĨNH LƯƠNG HƯU TRÍ

Người cựu binh đã đi chiến trận.

Nước Pháp rất nhớ ơn những người đã có công bảo vệ tính mệnh cho mình, nên đã tuyên bố cái quyền đền ơn cho: 1° — những binh-sĩ về bộ-quân hay thủy-quân đã vì chiến trận mà phải tàn tật; 2° — những vợ hóa con côi và cha mẹ những người đã hi-sinh cho nước Pháp.

Lương hưu-trí.

Ta không thể nói hết các thể-lệ ra đây cho người nghe được. Vì khí phiền-toái quá.

Phàm trước khi người từ biệt chốn quân ngũ mà về chốn quê nhà, tất các quan coi đạo binh phải bảo trước cho người biết. Đây ta chỉ nhắc cho người rõ rằng 6 tháng sau khi người ở ngũ về mà người phải bệnh chứ không phải bất cứ là các bệnh gì như bệnh ho lao chẳng hạn vì tòng ngũ mà mắc hay vì tòng ngũ mà phát nặng lên thì người đều được nhà-nước chữa chạy săn sóc cũng như người bị thương trong khi chiến trận vậy.

Như người bất hạnh mệnh-một đi thì vợ hóa người được hưởng tiền trợ-quả, nhưng phải cưới trước khi được hưởng cái quyền ấy mới được, trước khi người bị thương bị bệnh.

Những vợ hóa lính đã tòng ngũ được 25 năm mà có lương hưu-trí thì được hưởng tiền quả-trợ kể từ ngày người chồng mất.

Được hưởng quyền ấy phải theo đủ 2 lệ: một là người vợ hóa phải cưới theo luật pháp, hai là phải lấy nhau hai năm trước khi thôi việc ở ngũ về. Lệ thứ nhì cũng không có bắt buộc lắm, nếu cưới xin đã có một vài mụn con rồi thì cũng được.

https://tieulun.hopto.org

Nếu người mẹ được tiền trợ-quả mà chết hay đi tái-giá thì những con vị thành đinh được thừa hưởng tiền ấy ; tiền ấy sẽ chia cho các con hễ bao giờ đứa bé nhất đã thành đinh thì thôi.

Nếu người lính chết có vợ kế hay con côi của người vợ kế và con của vợ cả trước thì tiền lương ấy sẽ chia đều cả các hàng con.

Như thế thì hễ các con do nhiều vợ mà sinh ra thì cũng phải chia đều cả.

Nhưng khi nào người lính chết còn nhiều vợ và để lại nhiều con được đủ tư cách lĩnh tiền trợ cứu, thì quan trên sẽ làm nghị-định để chia cho những người được hưởng tiền trợ-quả. Trường hợp ấy thì chia cho những người con của một vợ còn sống được hưởng chứ không phải chia cả cho các con.

Cứ số lương cấp cho người vợ hóa không có con vị thành đinh thì là một phần chia ba lương hưu-trí của người chồng, kể từ ngày người chồng chết.

Nếu người lính khi chết còn có :

a) hoặc vợ và một vài đứa con ;

b) hoặc nhiều con bồ-côi (con vợ trước) ;

c) hoặc vợ hóa không có con và một vài đứa con bồ-côi của các người vợ trước.

d) hoặc nhiều vợ hóa, thì cái số tiền trợ-cấp để chia định là một nửa số lương của người chồng, nhưng mà có thể giảm đến một phần chia ba khi người chồng chết đi chỉ để lại một người vợ hóa không có con vị thành đinh hay một đứa con bồ-côi của vợ trước.

Chỉ những người lính bản xứ ngạch binh thuộc-địa chết từ ngày 17 avril 1924 mới được hưởng các điều trên này.

Khi xin tiền trợ-quả thì người vợ hóa phải đệ một bản giấy khai-sinh, một bản giấy gia-thú hay bản thay các giấy ấy, một bản giấy nhận thực rằng vợ chồng không ly dị, rằng người vợ không tái-gia nữa, rằng người vợ không can phạt vì hình-tội gì. Nếu người vợ hóa đã mất quyền làm mẹ thì không được lương trợ-ấp. Cha người lính mà ngoại 60 tuổi, mẹ người lính mà ngoại

https://tieulun.hopto.org

55 tuổi hay có tàn-tật, hay mắc cố bệnh không thể chữa được, mà nghèo nàn thì diều có thể xin lương trợ cấp được. Lương ấy cứ phát trong hạn 2 năm hết hạn lại phải làm giấy xin lại.

Lương cứu trợ không thể đem cầm cố hay tịch biên được. Nợ nhà-nước.

Ta nói cho người biết rằng cái tiền cứu trợ hay tiền lương cấp cho cha mẹ lĩnh đó thì không thể để lại cho ai và không ai có quyền tịch bắt được. Người không thể đem cầm cái giấy ăn tiền trợ cứu của người được vì cầm thế là vô hiệu, người có tiền cầm không thể đem giấy ấy mà lĩnh tiền trợ cứu của người được. Người chủ nợ cũng không thể khấu lương cứu trợ của người được.

Đến nhà nước là người chủ nợ cũng không thể bắt lấy lương cứu trợ của người ta được.

Lĩnh tiền cứu-trợ.

Lĩnh tiền cứu-trợ thì quan hành chính nghĩa là tòa sứ sẽ phát cho người một cái giấy căn cước riêng có đề rõ ngày sinh tháng đẻ của mình, ảnh và điểm chỉ của mình. Trên đầu giấy đề bằng mực đỏ rằng giấy ấy là cấp theo nghị-định quan toàn-quyền ngày 26 décembre 1924.

Anh chụp thì mình phải chịu tiền Khi mình được cấp lương cứu trợ thì trên giấy có biên mình được lĩnh thế nào và lĩnh vào bao giờ.

Khi lĩnh tiền thì người đem giấy ấy đến kho bạc người ta sẽ phát không cho người một cái giấy chứng thực sau khi đã xét căn cước rồi phát tiền cho. Người phát tiền sẽ biên chữ « Đã hoàn tiền », và biên ngày tháng vào rồi giao trả lại giấy của mình.

Ta lại nhắc lại cho người nhớ rằng, người không thể đem cầm, đem để lại cái giấy ăn lương của người được. Cái giấy ấy cũng không thể bắt được. Khi bất hạnh mệnh một thì người kế-tự được quyền lĩnh số lương được hưởng tính đến ngày mệnh-một ấy. Khi ấy người thừa-tự đem cái giấy thừa-tự, bản sao giấy khai-tử đến trình rồi người phát tiền sẽ phát tiền cho.

https://tieulun.hopto.org

Phải khai tử rõ ràng cho người được giấy lĩnh lương trợ cấp về hạng gì (lương hưu trí, lương dưỡng bệnh, lương về chiến thứ bội tinh mới).

Khi mình được làm việc gì mà về sau có quyền được hưởng tiền trợ quả, tiền tuất cô, thì chớ nên lười không chịu đưa một bản sao giấy giá thú của mình, các bản sao giấy trích lục khai-sinh của các con và có điểm-chỉ cẩn thận vào.

Những giấy má phải để vào tập lý lịch được ăn lương trợ cấp các hạng để đệ về bên Pháp như sau này :

Về việc xin lương trợ quả :

1° — Cái đơn của người quả phụ ;
2° — Giấy khai-sinh ;
3° — Giấy giá thú ;
4° — Giấy chứng thực rằng mình không mất quyền là vợ góa người lính đã mệnh một.
5° — Giấy chứng thực về quốc tịch của người quả phụ ;
6° — Giấy khai sinh của người đã mệnh-một ;
7° — Giấy khai tử ;
8° — Trước người chồng làm việc gì ;
9° — Giấy chứng thực vì cớ sao mà mất ;
10° — Giấy chứng thực rằng sau khi cưới, có con vị-thành-đinh không, hay có con vị-thành-đinh mà mình công nhận và cha mẹ (những người sau này thì chỉ phải khai tên và tuổi thôi) ;
11° — Giấy khai-sinh (nếu có con thì phải khai).

Về việc xin lương tuất cô :

1° — Đơn của người đỡ đầu xin ;
2° — Giấy của Hội-đồng gia tộc chứng nhận ;
3° — Giấy khai sinh của đứa con côi ;
4° — Giấy chứng thực về tình trạng của nó ;
5° — Giấy chứng thực về quốc tịch ;
6° — Giấy khai tử hay giấy khai giá thú của người mẹ ;
7° — Giấy khai tử của người cha ;
8° — Công việc làm của người cha khi còn sống ;
9° — Giấy khai giá-thú của bố mẹ ;

https://tieulun.hopto.org

10° — Giấy chứng thực về sự khai tử vì cớ sao mà chết.

11o — Giấy chứng thực rằng sau khi cưới có con vị thành đinh không, hay có con vị thành đinh mà có công nhận và cha mẹ (những người sau này thì chỉ phải khai tên và tuổi thôi).

Giấy xin lương của cha mẹ:

1° — Đơn xin của cha mẹ;
2° — Giấy khai sinh;
3° — Giấy giá thú;
4° — Giấy chứng thực của người bố hay mẹ đã chết;
5° — Giấy chứng thực mình không mất quyền được hưởng;
6° — Giấy nhận thực về quốc-tịch của cha mẹ;
7° — Giấy khai sinh của người lính đã chết;
8° — Giấy khai tử của người lính đã chết;
9o — Công việc của người lính làm lúc trước;
10o — Giấy chứng thực về cớ sao mà chết;
11o — Giấy chứng thực về tình cảnh nghèo khốn của mình;
12o — Giấy chứng nhận rằng người lính có con người vợ góa con côi nào chăng (người vợ góa thì biên tên, ngày cưới hay mệnh một rồi thì khai ngày tử) (con côi thì biên tên tuổi);
13o — Giấy chứng nhận người lính đã mệnh một không còn có người thân nhân nào gần với người chết hơn mình nữa;
14o — Giấy chứng nhận về sự vô tàn tật của những thân nhân về đàn ông chưa hợp tuổi (thân nhân đàn ông phải 60 tuổi, thân nhân đàn bà phải 55 tuổi.) — Giấy chứng nhận này để xét về việc không cho lương;
15o — Giấy chứng nhận của thầy thuốc về sự tàn tật (có biên bách phần vào) của người thân nhân chưa đến tuổi mà muốn xin lương.

https://tieulun.hopto.org

NGƯỜI NHÀ QUÊ LÀM NHÀ GẠCH

Người đã để dành dụm được ít tiền, nay muốn làm một ngôi nhà gạch. Người nghĩ chi lý lắm ta rất biểu đồng tình với người : Nhà người làm chắc sẽ lịch sự lắm, nhưng cốt nhất là phải cho hợp vệ-sinh và phải làm thế nào cho dễ giữ sạch sẽ mới được. Nhà lợp mái ngói thì chẳng giống sâu bọ nào chui chấp vào được, tường gạch thì chuột không còn dễ leo được như ở dưới cái phên. Bếp gạch thì không ngại gì lửa củi nữa.

Hướng nhà.

Nhưng mà này, người định làm nhà gạch thì nên làm thế nào? Ta vẫn biết, làm nhà gạch thì tất sẽ xây tường, đặt rui mè rồi, lợp ngói chứ gì. Nhà an-nam làm giống nhau tất cả. Không. Trước hết phải nên trù nghĩ đã rồi hãy làm. Phải chọn cho được hướng nhà đã, phải liệu sao cho không-khí dễ lưu-thông vào trong nhà và các nhà phụ-thuộc m ới được, sân phải giữ cho sạch sẽ. Phải liệu làm cửa cho rộng, để cho không-khí và ánh sáng dễ chiếu vào ; ánh sáng mặt giời làm cho cứng gân cốt. Ấy sức khỏe của người trong nhà là ở đấy. Phàm các cây cối ở trong dợp không có khí giời thường xanh lướt và yếu ớt ; chứ những cây cối ở nơi có ánh sáng thì mọc được rườm rà, người thử xem như các cây ươm ở vườn rau giồng ở dưới bóng cây bàng thì biết. Ấy người ta cũng vậy.

Chớ có làm chuồng lợn gần nhà ở. Xây cái bể mà chứa nước mưa mái nhà xuống, trong bể phải giữ-gìn cho sạch sẽ luôn. Móng tường phải xây cho cẩn thận. Móng phải xây cho chắc chắn và để cho khô ráo đã rồi hãy xây tường lên. Phải đắp nền nhà cho cao, cho trong nhà được khô ráo và ở được lành.

https://tieulun.hopto.org

Làm theo đường thẳng.

Nếu nhà làm ở gần vệ đường, thì nên nói với quan-sứ cho ông lục-lộ về cắm đường cho. Người đã biết các đường cái hiện nay sẽ đi lại nhiều, điều chật hẹp lắm, sau này tất sẽ phải mở rộng nữa ra. Công việc mở-mang đường sá sau này đã có chương-trình định, phá cái nhà gạch đi để mở thêm đường không thể làm thiệt hại đến người chủ nhà được, vậy bất nhược nên phòng trước đi thì hơn.

Giếng nước.

Ta lại khuyên người liệu xem có thể đào được cái giếng mà dùng thì hay. Giếng ấy tất phải làm xa nơi chuồng lợn. Nếu gần chỗ đất bẩn thì nước bẩn thỉu lắm. Xung quanh giếng phải xây bờ cho cao, để cho những khi mưa, nước bẩn thỉu không trôi xuống được làm bẩn nước giếng đi được. Phải xây đáy giếng cho lá cây và bụi bậm khỏi đơi vào, đặt một cái rông-rọc, móc cái thùng, thùng chớ để xuống đất hay vào bùn và cái đáy thùng cho sạch sẽ để mà múc nước lên. Sau này nếu người khá giả lên thì đặt một cái bơm nước nữa ; tuy tốn tiền nhưng mà được sạch sẽ khỏe mạnh.

Phải giữ gìn giếng cho thật cẩn thận ; sự sạch-sẽ cũng như mình chông nom sức khỏe của con cái mình. Cả nhà được mạnh khỏe cũng do ở giếng ấy cả. Xung quanh giếng phải xây đá vôi xi-măng cho nước ngoài khỏi rỉ vào được.

Đào giếng thấy mạch nước thứ nhất chớ nên thôi mà khờ. Nên đào đến cái mạch thứ hai thì tốt hơn, cái mạch thứ hai ấy ở vào giữa hai từng đất không thấm nước, thường không bị những nước bẩn thấm vào. Ở dưới đáy giếng nên lấy đá xốp xây lên một cái như cái thùng để cho mạch nước thoát lên được, giếng đào sâu xuống dưới mặt nước chừng 1 thước tây. Còn thành giếng thì lấy đá hay gạch mà xây mãi cho lên đến tận bờ. Ta nhắc lại trên bờ giếng nên có tấm sắt hay tấm kẽm mà đặt kín lên, hoặc ghép ván gỗ thật khít lại mà đạy.

Tẩy uế.

Nếu nước giếng thối bẩn, thì lập tức phải tẩy uế đi đã rồi hãy dùng. Người ta tôi giếng thì thường dùng độ một bì vôi

https://tieulun.hopto.org

cho xuống giếng mà đánh đi. Để thế trong một ngày rồi tát cho kiệt nước đi, kỳ bao giờ cho nước thật trong đã rồi hãy dùng.

Người ta có thể dùng thứ thuốc tím (permanganate de potasse) hòa vào nước sôi cho thật tím rồi đổ xuống giếng. Để vậy mấy ngày rồi lại tát kiệt đi như trên. Hàng năm hay cứ sáu tháng một lần lại nên tôi giếng đi như thế thì tốt.

Này tại làng bên cạnh đây có một nhà nhiều người mắc bệnh dịch tả, sau quan thày thuốc xét ra thì ra nguyên do chỉ vì nhà ấy dùng nước ở một cái giếng bẩn mà ra đó.

Tại góc vườn, nên đào một cái hố, để đốt những rác rưởi bẩn thỉu trong nhà.

Sự vệ sinh trong nhà, ấy tức là cái hạnh phúc của cả nhà đấy, giữ được sức khỏe thì không thuốc nào bằng, không bổ nào bằng. Sống được sung sướng vui vẻ mà sống được lâu.

Làm nhà ở cạnh đệ đê.

Ta lại nhắc cho nhà người biết người nhớ rằng phàm bao nhiêu rặng rào và nhà cửa làm ở chân đê cách chân đê từ dưới 10 m. về mé bên trong sông thì đều phải phá đi cả, để tro khi nước lên dễ trông coi đê. Chỉ trừ ra khi nào, người xin sở lục-lộ cho đắp lùi vào bờ đê để làm nhà theo như giới-hạn của sở lục-lộ đã cắm cho thì không kể, thì chắc sở lục-lộ cho phép người.

https://tieulun.hopto.org

PHẢI GIỮ NHÀ CỬA CHO SẠCH SẼ
ĐỒ ĂN UỐNG PHẢI CHO CẨN THẬN

Về sự sạch sẽ, ta cần phải khuyên người mãi không thôi, vì sự vệ-sinh tức là một cái vấn-đề về sức khỏe.

Nhưng nếu mình mầy quần áo cần phải sạch sẽ thì nhà cửa cũng cần phải sạch sẽ nữa. Ta đã từng bảo người thế, ta lại nhắc lại cho người nhớ lấy luôn. Dù nghèo nàn, dù bần túng cũng không thể ở bẩn được !

Bẩn thỉu thì sinh ra tật-dịch. Bẩn thỉu thì dễ bị lây các chứng tật-dịch.

quét tước.

Phải quét nhà cho sạch, mà trước khi quét, nên vẩy qua nước cho bụi khỏi bay lên, rơi vào đồ ăn, vào bàn, lẫn vào khí mình hít vào, nó đem vi-trùng và các bệnh-tật vào mình.

Tường thì phải quét vôi, vừa lành mà lại vừa vui mắt nữa. Đừng có chỉ lấy vôi viết một chữ nho vào cái phên ở cửa hay vào trước cửa mà bảo là đã quét vôi rồi. Phải quét khắp nhà khắp tường mới được. Quét vôi thì nhà vừa sạch vừa lành.

rác-rưởi.

Đừng có để chất cả rác-rưởi vào một só. Phải đem mà chôn cho sâu, hoặc chôn, hoặc cho vào một cái hố mà đốt đi thì hơn. Mỗi làng phải nên có một cái hố to, làm xa làng, để mà đốt các rác-rưởi, cho gió khỏi đưa các mùi ô-uế vào chỗ dân cư.

Các chuồng tiêu.

Các chuồng tiêu phải giữ cho sạch sẽ. Chớ có dùng phân ấy làm đồ bón tưới, vì các bệnh truyền nhiễm thường truyền đi bởi đó. Phải làm chuồng tiêu cho xa nơi nhà ở. Trong

https://tieulun.hopto.org

thùng tiêu phải đổ vôi vào. Phải giữ cho ruồi nhặng ở chuồng tiêu không đậu vào các đồ ăn và đẻ vào đấy, hay là đậu vào chỗ mụn nhọt ở mặt, hay đậu vào mắt làm cho hoá đau mắt.

Phải rửa bằng nước thật trong.

Vo gạo, rửa rau, phải dùng nước thật sạch, chứ không phải nước ao mà người láng diềng người đã giặt-dịa quần áo bẩn-thỉu vào, bếp phải giữ cho sạch sẽ, đừng để cho khói đen ngòm cả lại, đồ ăn sinh bệnh ra. Nói thế khắc người đủ hiểu.

Nước uống thì phải đun sôi, như thế trẻ và thức uống được trong sạch.

Chớ có giặt quần áo ở ao nước tù-hãm.

Mâm bàn để dọn đồ ăn và để thái đồ ăn thì phải giữ cho sạch sẽ.

Phải giữ muỗi.

Chớ có để gần quanh nhà có những ống tre cũ, những mảnh bát, chén vỡ, những chân chai vỡ, vì nước tụ vào đấy thành tù hãm, thành thử muỗi có chỗ đẻ trứng mà sinh sôi nảy nở ra, thành ra nhà ở hoá độc. Nếu người đựng nước uống vào thùng vại, thì mỗi tháng nên quét vôi đặc một lần vào trong cho trắng, vì người ta đã xét nghiệm ra rằng phàm hễ thùng chứa nước có sắc trắng thì muỗi không nở được.

Khi có gió hiu hiu thoảng, thì nên mở rộng cửa ra cho thoáng khí và đuổi muỗi đi; tức là tránh được bệnh sốt rét. Phải cho thay đổi không khí luôn.

Phải giữ màn cho sạch sẽ và đừng thủng.

Phải rửa bát đĩa cho sạch.

Phải giữ bát đĩa cho sạch.

Một cái chén rửa không kỹ, để cặn bẩn, thì có biết bao vi-trùng trú ẩn vào.

Chớ có uống chung cùng chén với một người khách qua đường. Vì nếu người ta ốm, thì có thể truyền bệnh sang người được.

https://tieulun.hopto.org

Phải giữ điếu hút thuốc riêng một mình. Chớ có hút chung điếu với người khách qua đường, vì có thể truyền bệnh sang người được.

Muốn chừa những bọ chó cho chó, thì nên cho nó ăn đồ mặn.

Nếu có người khách qua đường muốn nghỉ nhờ một chút, vì đi đường đã nhọc mệt mà trời sắp nổi cơn dông bão, thì nên tiếp đãi người ta cho tử-tế.

THƯ VIỆN QUỐC GIA VIỆT NAM
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DU VIỆT NAM
NATIONAL LIBRARY OF VIET NAM

https://tieulun.hopto.org

ANH NHÀ QUÊ ƠI! PHẢI BỒ DƯỠNG THÂN THỂ NGƯỜI CHỨ

Người yếu lắm, gầy lắm. Lặng yên ta bảo cái yếu gầy ấy trách nhiệm cũng do ở người ít nhiều. Người không ăn uống cho đủ bồ. Mà ta bảo thật, người thật không biết sống ở đời.

Phải sạch sẽ

Phải giữ mình cho sạch sẽ. Dùng xà-phòng, nước sạch hay nước nóng mà tắm rửa. Quần áo phải giữ cho sạch sẽ. Sự sạch sẽ là một cái trợ-lực rất qui-báu cho sự bồ dưỡng.

Bếp núc phải giữ cho sạch sẽ, nồi niêu bát đĩa cũng phải giữ cho sạch sẽ.

Nước uống

Nước dùng phải giữ cho cẩn thận. Chớ dùng nước bẩn ở ao. Chớ có rửa rau-rưa ở nước mà trâu bò vẫn đến uống nhúng chân nó vào mà bẩn-thỉu ghê-gớm biết bao, ta há chẳng thấy biết bao người đem quần áo, bát đĩa ra mà rửa đó dư và họ tắm cả ở đấy nữa.

Phải giữ-gìn khỏi bụi ở các bàn bầy đồ ăn. Thôi thôi lau rửa tức khắc mọi cái ấy đi. Mọi đồ vật ấy phải cho sạch, cho trắng. Như vậy thì ăn uống cũng được ngon miệng. Chớ mó đất cát, làm bẩn bát đĩa, bẩn đồ-ăn. Trước khi ăn phải rửa tay cho sạch-sẽ đã.

Vả, người ăn không đủ nuôi thân. Đừng nói rằng mình chẳng đủ giầu, nên chẳng đủ ăn. Sao không trồng lấy vườn rau? Người thích ăn rau, ăn củ-cải, su-hào lắm kia mà.

https://tieulun.hopto.org

Chuồng gà-vịt.

Vả nuôi lấy chuồng gà vịt. Đừng bảo rằng nuôi gà vịt tốn tiền. Gà nó đi bới đất lật cỏ mà đi kiếm ăn lấy, chẳng tốn kém gì. Mà nuôi gà lại được trứng ăn. Sao không thử nuôi lấy đàn thỏ? Chỉ cốt giữ chuồng thỏ cho sạch sẽ, cho nó ăn cỏ khô và ít thóc, rồi nó sinh lợi ra vô số! thế chẳng thích sao? Người đã ăn thịt thỏ bao giờ chưa? Vả có thỏ rồi đem ra chợ mà bán. Được tiền, xem mình thiếu cái gì thì mua, tậu bò, mua lợn.

Người trông đó, có phải người anh họ người đi lính khố đỏ ở bên Pháp về mạnh khỏe biết bao! Người trông đó có phải người láng diềng người sang Nouvelle-Calédonie được về vạm-vỡ béo tốt biết bao! Lại trông người láng diềng kia đi lính thủy, trông người lực lưỡng y như tây.

Ngủ.

Sau nữa, đêm phải biết ngủ cho đúng giờ.

Ở nhà quê, chẳng phải tốn kém là bao, mà ăn ở một cách được sung sướng; miễn là phải biết vệ-sinh, phải giữ sạch sẽ, và phải cho có thứ tự.

Phải giữ mình cho tử tế; chớ cờ bạc chơi bời, chớ rượu chè, chớ thuốc sái, phải ăn uống cho đủ nuôi thân.

Như vậy con-cái mình sẽ được khỏe-mạnh sung-sướng.

https://tieulun.hopto.org

PHẢI ĂN BẬN QUẦN ÁO CHO TỬ TẾ

Cách y-phục.

Sao người ăn bận rách-rưới làm vậy ? Người không phải là tay giầu có, ta đã biết rồi. Nhưng mà người không có thứ-tự gì cả. Nào lại gần đây ta xem nào. Người hãy trông miếng rách tướng ở áo người kia. Nếu đưa ngay cho mẹ nó vá lại, thì can chi nó rách to ra thế. Bấy giờ thì tất phải vá miếng tướng. Sao không có bộ quần áo mặc riêng để làm công làm việc. Người bảo thế tốn tiền chăng. Lấy những quần áo cũ đã thải, chữa lại mà mặc là được chứ gì. Phải giặt-giũ quần áo đi chứ. Kia trông cái quần nước xuýt của người đất cát bẩn đã gớm chết chưa ! Người tắm rồi mà mặc quần áo vào ư ? Người-bảo quần áo ấy đã giặt rồi phải chăng ? Không, người mới nhúng nước đấy thôi. Người đập quần áo vào tảng đá để giặt, như vậy hại quần lắm, chóng rách lắm. Mà người giặt bằng nước thế nào được. Người trông đó, có phải lúc mới cái quần đó trắng thế nào, mà bây giờ thật lắm đất thó !

Tối đi ngủ thì chớ mặc áo quần đi làm ban ngày. Quần áo ban ngày đầm những mồ hôi, ngửi khó chịu lắm. Phải giặt đi hay là phơi nó ra trên cái thừng kia. Như vậy làm cho nó thoáng hơi đi. Đêm ngủ thì phải mặc quần áo nhẹ sạch và mát.

Chiếu phải giặt cho kỹ, giặt bằng nước sạch, lấy bàn chải, xà-phòng mà giặt.

Phải giữ quần áo cho sạch-sẽ. Ấy tức là hà-tiện tiền, mà được lưỡng lợi, ta đã bảo người rồi, nên mua thứ vải tốt mà may quần áo.

Phải giữ-gìn quần áo. Rách đâu, sứt chỉ đâu, thì lập tức bảo mẹ cháu khâu vá lại ngay cho, cũng như đê có chỗ thẩm lậu mà người thút lút lại ngay vậy. Ví không thế thì vỡ đê tai. Nếu áo rách mà không vá ngay lại, thì áo đi đời ngay, lẽ ra còn dùng được mà hóa không dùng được nữa.

https://tieulun.hopto.org

Khi người lên tỉnh, hoặc đề đệ lá đơn hoặc vào tòa án, thì nên ăn-bận sạch sẽ một chút. Như vậy tức là bước đến đâu đã thi lễ đến đấy. Vì sự sạch-sẽ cũng là một biểu hiệu của sự lễ phép vậy.

Mặc áo bẩn-thỉu thi dễ truyền bệnh biết bao!

Chớ có mặc lại quần áo của người khác, mà quần áo ấy trước khi mặc không giặt bằng nước sôi. Vì mặc thế, có khi lây bệnh hoặc nặng hoặc nhẹ, như bệnh ghẻ chẳng hạn. Những người cảnh nghèo, có khi thế phải mua lại quần áo, vậy trước khi mặc, nên nấu cho kỹ đi đã.

THƯ VIỆN QUỐC GIA VIỆT NAM
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DU VIỆT NAM
NATIONAL LIBRARY OF VIET NAM

https://tieulun.hopto.org

NGƯỜI NHÀ QUÊ VÀO MỘT CỬA HÀNG TO

Sao người lại lử thử đi qua trước cửa kính các cửa hàng ra dáng dụt-dè e-lệ như thế, như thể một người khốn nạn, chỉ thỉnh thoảng đưa mắt vào nhìn trộm cửa hàng thôi! Người không phải là kẻ cắp mà. Nhà hàng chỉ đợi người đến mua hàng sẽ tiếp đãi ngươi một cách rất lễ-phép. Người có tiền mua các hàng hóa như mọi người thì nhà hàng sẽ đưa hàng hóa cho người cũng như mọi khách khác.

Cứ bước vào hàng, can chi mà dụt-dè, ngần-ngại. Nhìn xem các hàng hóa.

Nhưng đừng có thấy cái gì cũng rình mua. Những đồ-đạc đẹp-đẽ kia, nào cái ô, nào cái mũ, đôi giầy, cái khăn mặt bông, vân vân. Cái gì trông cũng thèm mua cả. Mà lại rẻ hơn giá bán ở hàng biết bao! Mà thật, vì rằng người bán hàng ở nhà quê khi cất hàng đã phải trả tiền ngay mà lại phải đợi bán mãi mới nhặt được tiền lại. Tiền phải chịu lãi, lại phải mất công đài-đệ, tiền môn bài, tiền thuê cửa hàng, mất thì giờ, và còn trừ hao những hàng hóa thất lạc đi nữa. Vả ở nhà quê ít khi người mua trả tiền ngay, thường người cứ mua chịu mãi, đợi đến ngày mùa mới trả. Vì thế người ta phải bán cao hơn giá ở tỉnh. Sau nữa, người thường không biết đích số tiền mình có bao nhiêu, cứ mua liều.

Nhân khi ra tỉnh, thì người mua sắm, nhưng chỉ nên mua sắm những đồ cần dùng thôi. Trước khi mua, phải nên xem hàng cho kỹ, hãy nên vào nhiều cửa hàng mà xem mà hỏi cho biết giá. Đừng có trả giá hạ quá. Phải biết tiền biết của mới được, phải xét xem cái hàng tốt xấu thế nào và nó cần thiết cho mình thế nào. Định mua cái gì, trước khi ra tỉnh, người đã biên sẵn vào một mảnh giấy như lời ta đã dặn.

Mua cái gì làm quà cho mẹ cháu thích nữa. Mua cho hắn một bánh xà-phòng quế và mua một cái đồ chơi cho thằng cháu nhỏ và mua một quyển sử ký cho thằng cháu lớn.

https://tieulun.hopto.org

NGƯỜI NHÀ QUÊ LÀM RUỘNG

Sự chọn hạt giống, bón phân, vân vân.

Biết cầy cấy ruộng đất, là một sự đáng khen lắm. Nhưng sự cầy cấy thật là một khoa học riêng, ta không thể dậy người cả mọi phương pháp cầy cấy được. Nhưng ta cũng hãy tạm khuyên nhủ người một đôi điều.

Sự cầy bừa và sự bón phân.

Khi người đã cầy ruộng rồi, phải nên đập đất cho nhỏ, để nhặt kỹ những đá, sỏi, những gốc rạ cũ đi Phải nhặt hết cỏ. Nếu người bón đồ bón hóa-học thì đừng bỏ nhiều quá, vì bỏ nhiều quá thì chỉ tổ nóng đất, chứ không ích gì. Nên đem phân chất đất để biết nên bón chất gì thì tốt và nên bón bao nhiêu thì vừa. Về việc ấy nên hỏi ở quan chủ tỉnh mình ở. Không phải thứ đất nào cũng bón một thứ phân hóa-học được. Dùng phân hóa-học phải có hợp với đất mới được Vôi bột mà bón lẫn vào với đất thó ở các ruộng thì tốt lắm. Người có thể bón lẫn phân dơm vào mà bón.

Muốn cho ruộng được tốt lúa, thì nên cầy cho sâu. Làm như thế này : Người cầy trước sâu độ 10 phân tây, cách sau mươi thước thì thằng cháu nhà người lại theo luống ấy mà cầy đi lượt nữa, sâu độ 6 hay 8 phân. Làm như vậy chắc số thu-hoạch được hơn vụ trước gấp mấy. Lại phải bừa ruộng cho tan nhỏ những tảng đất ra, vì trong những tảng đất ấy, nước và không-khí là những chất rất thiết yếu của cây, thường không thấm vào được.

Nhà người ít súc-vật, nên không đủ phân mà bón. Nhưng người có thể bón phân xanh được. Nhưng phải biết bón có chừng độ mới được. Nhiều phân quá, nóng cây. Cây đậu đem vùi xuống làm đồ bón thì cực tốt.

https://tieulun.hopto.org

Chọn hạt giống.

Lại cần phải khéo lựa hạt giống nữa mới được. Hiện đâu đâu người ta cũng đã bảo cách dùng cái bàn Certani và ánh sáng mà lựa hạt giống. Nhưng vậy có thể biết đường mà bỏ những hạt đỏ, hạt xanh, chưa thật già đi và những hạt đen, những hạt bị bọ ăn và những hạt điếc đi. Các trẻ nhà người, ông cụ già nhà người có thể làm được cả. Nếu người không biết cái máy ấy thế nào, thì nên đến tòa sứ mà hỏi mọi điều. Nếu người muốn xem thì người ta sẽ cho lên viện bảo tàng Maurice Long mà xem, ở đấy người ta chỉ bảo đủ mọi cách thức.

Biết chọn hạt giống thì người sẽ thu-hoạch được thêm 10°/₀ lúa hơn mọi năm, mà được những hạt tốt cả.

Trồng ngô mà biết lựa hạt giống thì thu-hoạch được 50°/₀ hơn rằng không lựa hạt giống.

Bã khô thầu dầu bón cũng tốt lắm. Người có thể mua khô thầu-dầu của người bạn người có trồng thầu-dầu mà đã ép dầu rồi. Bã khô thầu-dầu bón cực tốt. Những bã cây, rác-rưởi, xác xúc vật chết, đều là những đồ bón tốt cả.

Phải vớt sạch thứ bèo nhật bản mà người ta thường gọi là giống « lụi bình » đi, thứ bèo ấy nó ăn hại đất lắm, mà nó lấn lúa má của mình.

Lại phải giữ sâu-bọ nữa, như ve, châu-chấu, hoàng-trùng, bọ-xít.

Ở bên Diến-điện, người ta dùng thứ lụi-bình làm đồ bón cho cây đay và lúa. Người ta làm như thế này: Trên một khoảng đất vuông ngang độ 2 m. 40, dọc độ 3 m. 60, người ta chất cây lụi-bình vào đầy độ 25 phân tây. Như vậy được chừng 5 xe bò cây lụi-bình. Người ta mới lấy chừng nửa xe đất, nửa xe phân và hai thùng gio than gỗ mà trộn vào. Bấy giờ người ta mới vẩy nước vào mà trộn đi cho kỹ. Rồi lớp sau lại làm như thế, kỳ cho đến độ 30 xe lụi-bình rồi thì người ta mới trát phủ lên một lớp đất mỏng. Thế là bèo ngấu đi. Hết tháng thứ nhất thì ngấu hết, thành ra một thứ đồ bón rất ngấu, giống như là bã khô dầu vậy.

Đem thứ phân ấy mà bón vào đất, thì nó làm cho lúa tức lên và vừa bón cho lúa nữa.

https://tieulun.hopto.org

Lạch nước.

Chớ tưởng rằng người có độc quyền về cái rãnh nước nó chầy qua nơi đất của người đâu.

Các dòng nước đã có thể-lệ định về việc trông coi. Nếu không có phép thì ngươi không được làm ngăn dòng nước chầy, người không được đào đường lấy nước.

Không có phép thì cấm không được trồng trọt gì ở dòng nước chầy, không được đào lấy những vật-chất gì ở đấy, không được đổ rác-rưởi hay vật-chất gì xuống đấy có thể làm bẩn nước đi, không được phạm vào các công-cuộc đã đặt ra ở các dòng sông lạch, ở các bờ sông, cầu, cống, đê, quai ; ở ngoại chân đê ít ra từ 50 m. trở vào, không được đào mương cống chi cả. Nếu ai phạm phép thì do toà án trị tội mà người phạm lại phải làm đền lại những chỗ mình đã làm hư hỏng cho được lại như cũ.

Trường canh-nông thực hành Tuyên-Quang.

Tại Tuyên-Quang đã có mở ra một trường Canh-nông. Ở đấy người ta dậy học nghề canh-nông cũng như dậy các mỹ-thuật nghệ-nghiệp khác.

Vào học trường ấy thì phải thi vào ; nhưng phàm con các nhà điền chủ mà muốn vào học thì cũng có một ban không phải thi, mà hạn tuổi không có định là bao nhiêu cả. Dù ban học-trò ấy cũng được học-hành như ban học-trò tuyển vào, nhưng không được cấp bằng sơ-học canh-nông và không được vào làm việc nhà nước. Vả, ban học-sinh ấy trong khi tòng học tuy cũng được ăn ở như các học-trò kia, nhưng không được lĩnh số tiền nguyệt-bổng.

Mục-đích đặt ra ban học ấy cốt là để cho con các nhà nông-nghiệp chuyên chủ về nghề nông biết khuynh hướng về sự học nghề canh-nông. Vì vậy, người ta chỉ cho con các nhà điền chủ mà số ruộng đất có đủ rộng để về sau mà thi-thố cái sở-học của mình. Trong tập lý-lịch của hạng học-sinh ấy phải khai rõ cả số ruộng của nhà mình có là bao nhiêu, ruộng cầy cấy gì, và cách khai khẩn ruộng đất ấy thế nào (cầy cấy, lập trại hay làm rẽ), giấy ấy phải đệ đến ông chánh sở canh-nông ít ra là 15 ngày trước khi tết.

https://tieulun.hopto.org

NGHỀ VẶT TRONG NHÀ

Người ngồi, ho hó, ở nhà, chẳng làm việc gì cả, vì trời mưa. Cả nhà cùng thế. Nếu vậy là người khờ, người có thể nhân lúc ấy đem làm các nghề vặt mà kiếm thêm chẳng hơn ru ?

Nuôi tằm.

Thí dụ người có thể nuôi tằm được. Đất của người trồng dâu tốt lắm. Vả nuôi tằm thì trồng dâu lấy mà nuôi mới có lợi, vì nếu đi mua dâu ngoài, có khi người ta bắt chẹt đắt quá. Dâu trồng thì phải chọn cây cho tốt. Trồng thưa gốc ra, hái lá cho khéo, cắt những cây nhỏ đi.

Chọn giống dâu và giống trứng ngài.

Tại các sở ươm giống dâu của nhà nước, người ta có phát không cho những giống dâu tầu ; giống dâu ấy dồng ở nơi đất sét thì tốt lắm.

Muốn ươm những giống tằm tốt thì xin tại các sở ươm giống tằm của nhà nước. Nếu người muốn xin thì cứ nói với quan sứ bản tỉnh.

Nhà nuôi tằm.

Nhà nuôi tằm phải giữ cho sạch sẽ, thoáng khí, cho gió hơi thoang-thoảng lọt vào, lợp tranh thì phải lợp cho dầy, phải có một hàng hiên để cho ánh mặt giời khỏi xiên vào, trong ngoài đều phải quét vôi trắng cho đỡ nóng. Phải giữ rét, vì rét cũng hại lắm. Nền nhà phải lát gạch hay trị xi-măng, bao giờ cũng phải giữ cho sạch. Trước khi quét, nên vẩy nước ướt đã.

Xung quanh nhà nuôi tằm, cũng phải giữ cho sạch-sẽ. Phải giữ-gìn tránh nơi chuồng phân và hồ ao bẩn thỉu.

https://tieulun.hopto.org

Cái giống bác, nong để tằm đều phải giữ sạch-sẽ cả.

Nên xin quan sứ cho một quyển sách dậy về nghề nuôi tằm của ông Proemer, bản dịch quốc-ngữ mà xem.

Nghề làm quạt, làm guốc gỗ, làm đăng-ten.

Người cũng có thể làm quạt đan hay quạt giấy được. Vật liệu để làm chẳng tốn kém gì. Làm guốc gỗ bán buôn.

Các cháu gái có thể làm nghề đăng-ten, nghề phi-lê được.

Nghề dệt.

Sao người không mua lấy một bộ khung cửi bằng gỗ. Như vậy người có thể dệt lấy được những vải cần dùng mà may cái áo, làm cái khăn mặt chẳng hạn, ở bên Ai-lao, nhà nào cũng có một cái khung cửi. Đàn bà đều biết dệt cửi cả.

Ô! Chán vạn nghề người có thể làm được, mà kiếm thêm, chẳng hơn ngồi dưng sao.

THƯ VIỆN QUỐC GIA VIỆT NAM
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DU VIỆT NAM
NATIONAL LIBRARY OF VIET NAM

https://tieulun.hopto.org

NGƯỜI NHÀ QUÊ XIN GIẤY ĐỐN GỖ Ở RỪNG

Người muốn đốn ít gỗ ở rừng công để gửi ra cho người em họ người ở Hà-nội.

Đơn xin phép đốn gỗ.

Phải làm đơn vào cái giấy gián tem 12 xu, gửi đến viên Kiểm-lâm coi khu rừng mà người muốn đốn gỗ ấy. Nếu không có sở Kiểm-lâm thì gửi đơn đến quan Đại-lý hay viên đồn khố-xanh, hay quan Công-sứ tỉnh ấy.

Đơn phải viết tên, họ, số thẻ thuế thân của mình, chỗ ở và quốc-tịch của mình vào. Phải nói rõ xin đốn gỗ miền rừng nào, tên khu rừng ấy là gì, và tên các làng ở địa hạt mình đốn gỗ, để gỗ ở chỗ nào, chỗ khám ở đâu. Phải lại nói cả số phu mình dùng để đốn gỗ là bao nhiêu và tên chúng là gì nữa.

Giấy chứng chỉ cho người đốn gỗ và sổ thuế phải nộp đồng-niên.

Nếu được phép thì trước hết người phải nộp một số thuế đồng-niên vào kho-bạc và phải nộp một số tiền cho giấy chứng chỉ việc đốn gỗ. Số tiền ấy, trước khi khởi sự đốn gỗ, phải nộp hoặc vào kho-bạc, hoặc vào sở thương-chính, hoặc cho viên coi đồn lính khố-xanh hay cho người nào khác có thẩm-quyền về việc kiểm-lâm. Người đốn gỗ ở rừng là nơi của chung của cả xứ, mà nay cho người thu lợi, vậy cái lý đương-nhiên là nhà-nước phải thu của người ít nhiều để lợi cho công-quĩ mới phải. Số tiền ấy chẳng qua cũng lại là để sửa các con đường mà người đã tải gỗ đấy thôi. Nhưng phải liệu đấy, chớ có kéo gỗ ở trong các ngả rừng hay đường cái không được.

Nếu đơn mình xin trước không được, thì sau có thể làm đơn kêu cùng quan Thống-sứ xét lại cho.

https://tieulun.hopto.org

Việc đốn gỗ.

Giấy phép xin đốn gỗ ở rừng chỉ cho riêng từng người được thôi. Người không thể đem giấy ấy mà bán được, mà cho thuê cho mượn được. Cho phép cho ở chỗ nào thì chỉ được dùng ở chỗ ấy mới có giá trị thôi.

Phải cẩn thận về kích-thước gỗ mình đốn mới được. Kích-thước gỗ mình đốn đã có lệ. Các cây đốn đi phải đến tuổi được đốn mới được.

Cây phải đốn xuống tận gốc.

Cấm không được dùng lửa đốt để phá hoang. Người ta không thể cản được lửa, lỡ nó bén lan ra thì làm phá hại tất cả mà vô ích.

Khi gỗ đã đem trình xét, thì viên kiểm-lâm sẽ đánh dấu vào cây gỗ bằng một cái dấu búa riêng. Bấy giờ người phải nộp số tiền vào sổ kiểm-lâm hoặc tại chỗ thu thuế hay tại đồn kiểm-lâm nào đấy.

Phải cẩn thận, chớ có để cho tải gỗ đi qua đồn kiểm-lâm nào mà không trình duyệt. Vì nếu vậy thì gỗ sẽ bị tịch-một mà người sẽ bị làm biên bản phạt lôi thôi.

Ta lại nhắc cho người biết rằng phàm những lò than, lò vôi, lò gạch, lò ngói, lò nặn đều cấm tiệt không được làm ở chỗ cách rừng đang đốn gỗ hay có thể đốn gỗ được rồi, trong khoảng một kilomètre. Cấm như thế là để bảo hộ cho rừng, để giữ sự đốn gỗ gian và cũng để phòng sự hỏa-tai nữa.

Các nhà máy cưa phải làm cách các nơi rừng ấy ít ra là 2 kilomètres.

Rừng cấm.

Ta bảo trước cho người biết rằng nếu không có giấy phép thì ngoài các đường đi lối lại thường, cấm không được đem các riu búa dao dựa, cưa xẻ cùng các khí-cụ khác giống thế vào các nơi rừng cấm, nếu không có giấy phép thì ngoài các đường đi lối lại thường, cấm không được cho súc-vật hay xe-cộ gì vào các nơi rừng cấm và phá hại cây cối ở đấy.

https://tieulun.hopto.org

Các làng ở chốn sơn-lâm.

Nếu người ở một làng nào về miền sơn-lâm, thì sau khi làm đơn vào giấy thưởng, xin sở kiểm-lâm người có quyền cứ mỗi nhà được hưởng lợi hai mẫu rừng. Mà mỗi người được hưởng cái quyền-lợi ấy thì phải làm giúp công việc cho sở kiểm-lâm trong năm ngày, để bù lại.

Khi vào rừng, phải cẩn thận, chớ có đốt lửa mà khốn, thành ra làm hại cả miền.

Cháy rừng có ảnh-hưởng rất nguy về dòng nước chảy. Các dòng nước chảy xuống không còn có rễ cây ngăn-giữ lại nữa, những đất bám vào rễ cây, như là những cái chắn nước, trôi về đồng bằng như thác vơ vét sạch cả, làm thiệt hại quá.

Trong hình-luật đã có điều cấm việc đốt rừng và phạt nặng những kẻ đốt rừng.

Người không trốn thuế với người thu thuế kiểm-lâm, nhưng người đốt rừng thì tức là người cũng phạm vào tội ăn cắp của cả xứ ; ấy là không kể những nơi hại riêng do sự đốt rừng mà ra.

THƯ VIỆN QUỐC GIA VIỆT NAM
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE
NATIONAL LIBRARY OF VIETNAM

https://tieulun.hopto.org

NGƯỜI NHÀ QUÊ Ở BẮC-KỲ MUỐN VÀO NAM-KỲ

Người muốn vào Nam-kỳ làm phu. Người chủ mộ nói cho người biết mọi điều lợi về sự đi ấy và hứa giao ngay cho người mười đồng bạc.

Vậy ta thử tính việc ấy xem sao nào. Nhà người thì nghèo. Người thật chẳng có chút tư-cơ chi cả. Người còn trai-trẻ. Người ta sẽ trả công hàng ngày cho người, một ngày chỉ làm 10 giờ, cấp gạo cho, cho nhà ở và trông nom mọi đường cho, rồi hết hạn ba năm công ty mộ phu phải trả tiền lộ-phí cho người và gia-quyến người có kê ở tờ hợp-đồng để trở về nơi ứng mộ.

Chớ có để mình phải mang công mắc nợ vì người chủ mộ, vì khi người đã lĩnh số tiền mười đồng của người ta rồi, ấy là người ta có lợi rồi đó. Người không phải mất chi cả ; nhà ở, tiền ăn điều không phải mất. Các giấy má để đi như giấy căn-cước, giấy giao-kèo, giấy thầy thuốc khám bệnh, vân vân, hết thảy mọi sự đều do người chủ mộ phải chi biện cả, chứ người không phải gì sốt.

Vậy thì mười đồng bạc người lĩnh trước đó là của người. Rồi sau người ta trừ dần vào lương tháng đi nhưng không quá một phần tư lương tháng. Người chỉ phải đóng thuế thân ở làng, vì người còn đứng tên trong sổ đinh của làng. Rồi sang năm sau hoặc người muốn đóng thuế thân ở Nam kỳ, hay ở làng, tùy-ý. Chứ năm nay thì sổ đinh đã làm rồi ; và duyệt rồi. Trong mười đồng ấy, thì giữ lấy hai đồng, còn thì đưa cho mẹ già ở nhà. Đồng tiền lương soạn, phải biết hà tằn hà tiện, chớ có chơi-bời cờ-bạc. Chớ để bạn bè quyến dũ bê-tha. Được đồng tiền thì gửi về cho mẹ hay là để dành lại, nữa ra khi trở về, có được cái vốn nho nhỏ. Trong một tháng được nghỉ bốn hôm, những ngày nghỉ không có lương. Những hôm ấy người nên nhân tiện mà trông nom việc nhà, viết thơ về thăm nhà ; người lại phải

https://tieulun.hopto.org

trông nom chỗ xưởng làm cho được, khi đã lĩnh tiền trước rồi thì chớ có trốn.

Nếu trốn tức là người ăn cắp, những tội bỏ giao-kèo và lĩnh công trước trốn mất, toà án khép tội rất nặng.

Nếu sau khi đã ký giao-kèo rồi, mà người không muốn đi nữa, thì cứ nói thẳng với người chủ đứng mộ hay nói mấy quan-sứ, khi ấy là lý tất nhiên là người phải tính hoàn lại người ta mọi khoản tiền phí-tổn từ trước tới bây giờ. Nếu thầy thuốc xét ra người sức yếu không thể đương nổi công việc làm lụng được, thì bấy giờ người không phải hoàn tiền chi cả, tiền giao rồi thì người chủ mộ mất không. Vậy người chủ mộ trước phải liệu mà chọn. Nếu không thì mình làm thiệt mình chứ kêu ai. Khi người ứng mộ thì người ta giao cho người một quyển sổ tay, trong có biên căn-cước của người, tên người và thân-nhân nhà người đi theo người; thân-nhân người thì bao giờ cũng cho làm chung với người một nơi, lại có biên các thể-lệ ở tờ giao-kèo quyền lợi và bổn phận của người.

Phải giữ cho đứng đắn con người phải chịu thương chịu khó làm lụng. Như vậy nhờ có người mà người Nam-kỳ điều khen ngợi rằng người Bắc-kỳ đứng-đắn, chăm chỉ, thật thà, ấy điều là những người can đảm cả.

Cái mẫu giấy giao-kèo mộ vào Nam-kỳ thì ở đấy có nói các thể thức giao-kèo với nhau; căn-cước người ứng-mộ; lương bao nhiêu, quan thầy thuốc sét thế nào, tên thân-nhân mình cũng đi theo, cho công sá ăn uống ra sao, một cái trích-lục quyển sổ tay ứng mộ sẽ giao cho quan cai-trị để biết mà trông nom những người ứng-mộ, và hễ đi đâu có thể biết được.

https://tieulun.hopto.org

NGƯỜI NHÀ QUÊ MUỐN ỨNG MỘ LÀM PHU SANG TÂN ĐẢO (NOUVELLE-CALÉDONIE)

Người muốn sang đảo Nouvelle-Caledonie cũng như ngườ anh họ người vừa ở bên ấy đi chuyến tầu « *François Xavier* về, có nhiều tiền để dành lắm. Người nay đã cưới vợ rồi. Đã c 2 con, một trai và một gái, mà nhà thì cực nghèo. Vậy người thế rất phải. Vẫn hay rằng đi thế thì xa làng, xa nước. Nhưn nếu người định đi thì ta thử xét xem thể-lệ thế nào. Hạn nhiều nhất là năm năm có sổ tay người giữ một bản, trong ấ có chép cái giao-kèo của người.

Sổ tay và giao-kèo.

Cũng như mộ vào Nam-kỳ, người được mộ phải chịu tiền ă tiền ở cho người ở chỗ mộ. Người đến ứng mộ lần th nhất, nên đem một cái trích-lục giấy khai giá-thú và giấy kh sinh của các con nhà người. Phải bảo người ta chua rõ rằ người là người đã có vợ con một cảnh gia-đình hoàn bị rồ Khi lĩnh tiền phát trước rồi và trước khi khởi hành, phải n rõ với quan sứ cảnh gia-đình mình như thế. Nhờ Quan-sứ x cho xem có phải trong giấy giao-kèo có biên thế không, tro giao-kèo sẽ biên tên vợ con mình vào, không bao giờ ở đ nhau ra được. Có biên cả vào trong sổ tay của mình. Khi Hải-phòng khởi hành thì người ta giao sổ tay ấy giả mình.

Chớ để ai lấy cớ gì mà lấy sổ ấy của mình được. Đã có qu ứ xét thực việc hợp-đồng đôi bên đối đãi với nhau và sẽ bê vực cho người. Ngay trước mặt quan sứ người được lĩnh đủ tiền phát trước, hoặc bằng giấy bạc, hay bằng bạc đồng.

Còn về phần người không có gì khác cả, cứ đọc kỹ nhữ nhời ta dặn người nhà quê đi Nam-kỳ như đã nói trên kia. V người có quyền được lĩnh trước mười đồng. Con trai người 16 tuổi được lĩnh trước năm đồng. Thế là người giàu lắm rồ

https://tieulun.hopto.org

lương người sẽ lĩnh từng tháng một, chứ không lĩnh ngày một như làm ở Nam-kỳ. Bấy giờ, người được nhà ở, cơm ăn cả áo mặc nữa. Lại khi ốm đau tiền thuốc thang cũng không mất. Lương thì trả bằng bạc, nhưng ở sứ Nouvelle calédonie tiêu bằng franc vậy tùy thời giá cao hạ, người ta tính bạc ra franc mà trả người, được tiền thì nên gửi lại nhà ngân-hàng ở đó. Chỉ cái gì khẩn nhu hãy nên để tiền đủ tiêu thôi, vì để thừa tiền có khi tiêu bậy. Khi trở về nhờ nhà ngân-hàng gửi tiền về cho để tên mình lĩnh; như vậy không nghi-ngại mất cắp mất trộm được vì khốn thay hết thầy mọi người không phải ai cũng đứng đắn như người.

Con bé cháu nhà người còn ít tuổi không có giao-kèo, nhưng sang bên ấy nó sẽ làm *đăng-ten* mà bán cũng được tiền, vì ông cụ-đạo nói rằng con cháu làm *đăng-ten* khéo lắm. Chớ có đắm đuối chơi bời cờ bạc. Ta vẫn biết nhiều người đồng-bào người có thói bóc lột các người khờ dại bằng cách chơi bời cờ bạc mà làm giàu; khi thằng cháu nhà người đã đến 18 tuổi, thì nó sẽ được lĩnh lương cao hơn, vậy nó phải giữ-gìn đồng tiền-nong cho cẩn thận.

Đến khi người trở về dành dụm tậu được ít ruộng, cày cấy cho khéo sẽ thừa phong-lưu, chứ không nghèo như bây giờ nữa, mỗi tháng nên gửi ít tiền về cho bố mẹ để đỡ tiêu.

Đó là bổn phận của người phải thế. Phải viết thư về thăm hỏi cha mẹ cho đậm đà.

À! Người còn nói chuyện về việc thuế-khóa của người ư? Người chẳng có điền-sản gì thì người chẳng phải đóng thuế má chi cả.

Nhưng người chẳng có quyền gì nữa. Nếu người muốn giữ lợi-quyền ở làng thì đóng tiền tục-lệ ở làng mỗi năm chừng 1$50 là cùng, cứ một người nào thay mình mà nhận khẩu phần đến khi về mình lại nhận. Nếu không thế thì lại phải đợi đến kỳ quân-phân cứ 3 năm một lần, hay nhận một phần ruộng nào không có người nhận. Người lấy thế làm phàn nàn, nhưng khờ là tại người. Vả chăng, không nên xử tuyệt tình với chỗ làng-mặc, người ta dù xa sôi gia-đình, nhưng không thể tuyệt tình với gia-đình được.

https://tieulun.hopto.org

Đó người đã trở về được mạnh khỏe. Lại được thêm hai cháu nữa cùng về. Thật là gia-đình sung-sướng. Người lại muốn đi chuyến nữa đấy, ừ người nghĩ phải đó. Lần sau người trở về sẽ nhất định sinh cơ lập nghiệp ở làng, người sẽ có ngôi nhà gạch, có ruộng nương đất cát.

Ta chúc cho người sang cái xứ khí hậu được điều hòa ấy, chóng được may mắn :

THƯ VIỆN QUỐC GIA VIỆT NAM
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DU VIỆT NAM
NATIONAL LIBRARY OF VIET NAM

https://tieulun.hopto.org

NHỮNG NGƯỜI ĐƯỢC PHÉP ĐI XUẤT DƯƠNG LÀM ĂN

a) *Những người có thể đi làm ăn mà phải có giấy giao-kèo là* :

1o — Đàn ông có vợ rồi, hay chưa có vợ, tự 18 tuổi trở lên (tuổi tây).

2o — Đàn bà có chồng rồi, tự 18 tuổi trở lên (tuổi tây) mà cốt là cũng đi với chồng hay sang theo chồng đã ứng mộ rồi (trong giao-kèo của chồng và của vợ đều phải có chua như thế).

3o — Đàn bà chưa chồng (góa chồng) hay đã ly-dị, tự 18 tuổi trở lên (tuổi tây) thì phải có phép của cha mẹ cho đi mới được đi, giấy phép ấy phải chua vào giấy giao-kèo, còn những người khác ít ra là 21 tuổi (tuổi tây) thì có thể được ứng mộ tự do.

4o — Còn những con trai con gái tự 15 đến 18 tuổi cùng đi với cha mẹ sang bên ấy, hay bố mẹ đã sang rồi mà sang theo, thì phải cùng sang làm ở chỗ với cha mẹ mới được sang.

b) *Những người có thể đi làm ăn không có giấy giao-kèo*, nhưng người đứng mộ phải đoan nhận chịu mọi khoản ăn uống, tiền đi về không phải trả là :

1o — Những đàn bà có chồng rồi, bất cứ bao nhiêu tuổi, khi cùng chồng đi sang hay chồng đã sang rồi có giấy giao-kèo mà nay mới theo sang.

2o — Những trẻ con cả trai lẫn gái, từ 18 tuổi trở xuống (tuổi tây) đi theo bố mẹ ứng mộ sang có giấy giao-kèo hay cha mẹ đã sang rồi mà nay sang theo.

Lương các người ứng mộ là bao nhiêu thì có chua vào giấy giao-kèo.

Khi ký giao-kèo thì người đứng mộ phát cho vay một số tiền trước theo như trong giấy giao-kèo đã viết. Số tiền ấy phải giao tận tay cho người ứng mộ hoặc bằng giấy bạc hay bằng bạc đồng.

https://tieulun.hopto.org

Nếu ai lường đảo về việc phát lương thi phải phạt nặng.

Việc hoàn lại số tiền phát trước ấy theo như thể lệ trong giấy giao-kèo.

Cứ lý-ưng thi bất cứ người ứng mộ nào, hễ khi cất chân đi thi người chủ mộ phải cấp đủ cho quần áo chăn mền theo như trong giao-kèo đã nói ; nhưng đợi cho đến khi có lệnh mới thi việc phân phát các dụng-cụ phải đợi hẳn đến khi bước chân xuống tàu mới phát. Việc làm trái thể-lệ ấy là bởi ngại rằng nếu phát các dụng-cụ ấy trước, thi khi người ứng mộ không được đứng đắn đi ở tỉnh này sang tỉnh khác cứ bỏ mất cả đi, thành thử khi bước chân xuống tầu chẳng còn gì cả.

Các người ứng mộ phải hợp tại bến tầu lám ngày trước khi tầu đi. Các toán phu mộ ở các tỉnh phải liệu lên đường trước cho được đủ thi giờ trú tại bến tầu đúng như thể-lệ đã định ấy. Kể từ ngày người ứng mộ lên đường thi sự ăn-uống của người ứng mộ ấy, thì người chủ mộ phải phát theo như bữa hàng ngày đã định như trong giấy giao-kèo.

Thể-lệ các người con trai con gái chưa đến tuổi ứng mộ. — Các người con trai con gái ít ra phải đúng 15 tuổi, (tuổi tây) mà nếu người gia-trưởng có ưng cho làm việc mới được làm.

Những người ấy chỉ dùng làm những việc tùy với tuổi mình, tùy là tùy việc con trai hay con gái ; thường thường thi chỉ làm những việc đồng-áng và việc vặt trong nhà thôi. Không khi nào dùng làm phu mỏ cả. Cấm không được những trẻ ấy phải xa cách cha mẹ.

Số lương của các người ít tuổi ấy ít nhất được là :

Con gái	Con trai
Tự 15 đến 16 tuổi : 3$00	6$00 một tháng
— 16 — 17 — 5$00	8$00 — —
— 17 — 18 — 7$00	10$00 — —

Còn những sự ăn uống, quần áo thuốc-thang vân vân, thì người ấy cũng được hưởng quyền như các người nhớn

Từ khi họ đúng 18 tuổi trở lên cho mãi suốt cái thời hạn giao-kèo của cha mẹ họ thì những người ấy cũng được hưởng

https://tieulun.hopto.org

lương theo như các người lớn về con trai hay con gái tùy loại của mình nghĩa là đàn bà thì 9$ một tháng đàn ông 12$ một tháng.

Sau nữa, công việc của các người làm còn ít tuổi, phải theo như luật cùng các thể-lệ đã thi hành ở xứ Nouvelle Calédonie xứ Nouvelles Hébrides và xứ Tahiti vân vân.

Người ứng mộ là . . . . . .

Ảnh của người ứng mộ

- Nếu người ứng mộ không biết ký tên thì áp ngón tay trỏ tay phải vào đây.

Trích lục

Quyển sổ tay ứng mộ của tên . . . . . .

Thẻ căn cước số . . . . . .

Giấy thầy thuốc khám bệnh.

M. . . . . là thầy thuốc chứng nhận rằng đã khám người ứng mộ trong giấy giao-kèo này là người khoẻ mạnh làm việc được và không mắc chứng bệnh lây gì cả.

Cao . . . . . Cân nặng . . . . . .

Đã tiêm thuốc trừ đậu mùa ngày . . . . . .

. . . . . dịch tả ngày . . . . . .

. . . . . bệnh sốt rét ngã nước ngày . . . . . .

Nếu người ứng mộ có tàn tật gì trước thì biên vào đây.

Ngày . . . . . 192 . .

THƯ VIỆN QUỐC GIA VIỆT NAM
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DU VIỆT NAM
NATIONAL LIBRARY OF VIETNAM

https://tieulun.hopto.org

Lúc xuống tầu khám bệnh nếu phải tiêm thuốc thì biên vào.

Ngày . . . . . 192 . .

Giấy giao-kèo về công việc làm.

Người đứng mộ. . . . . giao-kèo với người ứng mộ . . . . . quán làng . . . . . huyện . . . . . tỉnh. . . . . tuổi, đã cưới vợ rồi, chưa có vợ . . . . . thẻ căn cước số . . . . hiện trú cư tại. . . . . thẻ căn cước số . . . .

. . . . . .

Không được chia cách cùng nhau . . . . . Hạn giao-kèo trong . . . . . Công việc làm. . . . . Mới thăng công. . . . . Người chủ là. . . . . Chỗ làm việc . . . . . Làm thành ba bản ở. . . . . ngày . . . . 192. . .

Ký tên.

Người đại-biểu của quan cai-trị . . . . . .

Người ứng mộ ký tên . . . . . .

THƯ VIỆN QUỐC GIA VIỆT NAM
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DU VIỆT NAM
NATIONAL LIBRARY OF VIETNAM

https://tieulun.hopto.org

NGƯỜI NHÀ QUÊ GỬI THƯ — GỬI MĂNG-ĐA LĨNH MĂNG-ĐA — GỬI THƯ CÓ BIÊN-LAI

Gián tem.

Nếu người gửi một cái thư thường như viết thư cho một người bạn một tỉnh nào trong xứ Bắc-kỳ, hay trong địa hạt Đông-Pháp, thì phải gián tem theo gía thư gửi trong nước. Thư nặng nhất hạn đến 1 kg. 500 là cùng. Các chiều phong thư hạn dài đến 0,m 45 là cùng, nếu cuộn tròn thì chiều dài được đến 0,m 75, đường trung tâm đến 10 cm. là cùng. Cứ theo như nặng nhẹ mà phải trả tiền. Thư thường nặng đến 20 gr : thì phải gián tem 0,$05.

Từ 20 đến 50	0$10
Từ 50 đến 100	0$15

Từ trên 100 gr, thì cứ mỗi 100 gr, hay là chưa đầy 100 gr. phải trả 0$04.

Ta khuyên người nên biên tên và chỗ ở của người vào nơi sau phong bì để nhà giấy thép nếu vì lẽ gì mà không gửi được cho người mình viết thì trả lại cho không phải mất tiền.

Thơ gửi có biên-lai.

Muốn gửi thư có giấy biên-lai thì phải trả thêm tiền, người ta sẽ giao cho một cái biên-lai, rồi người nhận thư, ký vào sổ riêng chứng thực rằng thư ấy đã nhận được. Khi mất thư trừ không phải trường hợp bất đắc dĩ thì mình sẽ được tiền đền.

Nhà Bưu-chính không nhận trách-nhiệm về việc thư từ phải ti-ố, hay các vật gửi có biên-lai hư hỏng. Chỉ khi thất lạc, trừ những trường-hợp bất đắc dĩ không kể, thì người bị mất mới có quyền được bồi-thường. Số bồi-thường nhiều nhất như sau này :

1o — Gửi nội trong nước thì thư được đến 25 fr ; còn các đồ đạc ít tiền được đến 10 fr ;

https://tieulun.hopto.org

2o — Gửi nội trong thuộc-địa Pháp và các thuộc-địa thì thư-từ các gói bọc kín, bưu ảnh thường bưu ảnh gián tem 5 xu : 50 fr. và các đồ ít tiền hoàn tiền sau 25 fr.

3o — Gửi đi vạn-quốc : 50 fr.

Gửi có khai giá.

Phàm các vật gửi đi có khai giá, hoặc ở trong phong thư, hoặc ở trong cái hộp, mà mất, thì có quyền được chiếu giá khai ra đòi bồi-thường, chỉ trừ những trường hợp bất đắc dĩ không kể.

Phàm các vật gì có khai giá không được gửi biên tên tắt hay bằng bút chì.

Phàm các vật gửi cho người ngoại-quốc chỗ ở viết bằng chữ ngoại-quốc hay tiếng ngoại-quốc, thì thế nào cái tên xứ và tên chỗ ở của người nhận cũng phải biên bằng chữ Pháp.

Khi giao các vật gửi có biên-lai người nhận lĩnh không được biên nhận bằng bút chì.

Gửi tiền đồ vàng và đồ bạc.

Nếu muốn gửi giấy bạc trong thơ, thì phải khai ra. Trên phong thư, biên số tiền ra và đằng sau phải gắn xi đóng cả năm ngả. Các đồ vàng đồ bạc, như chuỗi hạt vàng chẳng hạn phải để vào hộp cẩn thận và khai giá, thì mới gửi được. Phải khai rõ giá bao nhiêu, rồi lấy giây buộc hộp lại, rồi gắn xi đóng dấu ở các cạnh giây buộc. Tờ giấy để tên và chỗ ở người nhận thì gián bịt lên trên giây buộc và một mảnh giấy nữa gián ở dưới để gắn chỗ đóng hộp.

Gửi các vật nguy hiểm và các vật bẩn.

Cấm không được gửi nhà bưu-điện những giống vật hay giống trùng, hoặc sống hoặc chết, hoặc bẩn thỉu ; chỉ trừ những thứ chất lỏng hay chất béo gói theo đúng lệ thì không kể. Cả những thư-từ hay các vật gửi hạ giá cũng cấm như thế. Trái lệ ấy thì phải phạt. Nếu thấy những vật nguy-hiểm hay bẩn thỉu gửi thế thì hủy đi ngay.

https://tieulun.hopto.org

Nếu gửi giấy bạc, gửi đồ vàng đồ bạc hay đồ quý-giá, mà không khai giá thì sẽ bị tịch một các đồ vật ấy và sẽ phải phạt nữa.

Phong bì có giấu tem.

Phong bì gửi thư có thứ tem in sẵn rồi.

Đừng bao giờ dùng những tem đã đóng dấu, người ta truy ra thì khốn.

Cũng đừng có cắt tem in ở cái phong-bì dù chưa đóng dấu mặc lòng đem đóng sang cái phong-bì khác điều ấy cấm đó.

Phàm làm giả tem nhà bưu-chính hay dùng tem giả thì phải phạt tù từ 2 đến 5 năm và phạt tiền từ 100 đến 3000 fr. Người phạm lại có thể tạm mất cả công-quyền và quyền bản định trong gia tộc nữa.

Việc dùng tem cũ phải phạt tiền từ 50 đến 1000 fr. Nếu tái phạm thì phải phạt gấp đôi và phạt tù từ 5 ngày đến 6 tháng. Nếu người đem thư đi gửi (người bồi) làm điều phạm pháp ấy thì người gửi cũng phải chịu trách-nhiệm.

Gián thiếu tem.

Nếu gửi thư cho ai mà không gián tem hay gián tem không đủ lệ, thì người nhận thư sẽ phải nộp số tiền tem gián ấy và số tiền phạt nữa.

Muốn không gửi tiền vào thư thì gửi mang đa phiếu. Gửi mang đa phải trả tiền theo lệ sau này:

Tự		5$00	mất 0$05;
Tự	5$01 đến	10$00	mất 0$10;
Tự	10$01 đến	15$00	mất 0$15;
Tự	15$01 đến	20$00	mất 0$20;
Tự	20$01 đến	200$00	mất 1/2 °/₀;
	Ngoại	200$00	mất 1/4 °/₀;

Gửi măng-đa thì có biên-lai tức là cái cuống măng-đa. Không cần phải khai giá nữa. Chỉ gửi một cái thư thường

https://tieulun.hopto.org

là đủ Nhưng muốn chắc chắn thì ta khuyên nên gửi thư có biên-lai thì hơn.

Giấy báo tri trả tiền.

Phàm các người gửi măng-đa phiếu có thể xin báo cho biết hoặc bằng điện tín hay bằng thư xem số tiền đã giao đến nơi chưa, miễn là phải trả thêm số tiền theo lệ sau này ;

0$05 (báo bằng thư) ;
0$15 (báo bằng giây thép).

Măng-đa giây-thép và măng-đa phiếu.

Cũng có thể gửi măng-đa giây-thép nữa. Gửi như thế thì ngoài số phải trả về số tiền mình gửi, lại phải trả số tiền giây-thép nữa ; người ta cũng cho biên-lai.

Nếu gửi măng-đa phiếu thì phải để tên mình, để khi mất mình có thể đòi số tiền lại được.

Lĩnh tiền măng-đa ở nhà giây-thép phải đem giấy căn-cước chứng thực.

Măng-đa phiếu thì bất cứ phòng bưu-chính nào hễ có lệ gửi măng-đa thì đều có thể đem đến mà lĩnh tiền được. Chỉ như *măng-đa giây-thép* thì gửi tới đâu chỉ đến đấy mà lĩnh mới được.

Măng-đa phiếu thì hạn lĩnh tiền được trong 3 tháng, nếu quá phải trình xét lại ngày tháng. Khi ấy, phải làm cái đơn viết vào giấy tín-chỉ 12 xu mà xin. *Còn măng-đa giây-thép* thì hạn lĩnh trong 10 ngày kể từ sau ngày tới phòng điện-báo nơi nhận.

Muốn lĩnh măng-đa thì phải chứng thực căn-cước của mình mới được. Ấy đó có thẻ căn-cước thật lợi trong những lúc này. Nếu không thì phải xin chữ ký của lý trưởng chứng thực căn-cước cho mình, nếu ký bằng chữ nho, thì lại phải đem đến tòa sứ xin nhận thực nữa. Khi lĩnh măng-đa thì không mất tiền gì cả.

https://tieulun.hopto.org

Mình cũng có thể lĩnh măng-đa của chính mình gửi mà người mình gửi cho không nhận lĩnh, khi ấy thì phải đem cả cái măng-đa và cuống măng-đa đến trình mà lĩnh.

Nếu măng-đa mất thì có thể làm đợn vào giấy tín chỉ 0 $ 12 mà xin hoàn tiền lại cũng được.

Quá hai năm thì măng-đa tiêu-diệt-kỳ-hạn. Nghĩa là nếu quá cái thời hạn ấy mà người nhận, người gửi đều không lĩnh tiền, thì số tiền ấy thuộc về nhà nước.

Muốn viết thư sang Tân Đảo thì mỗi cái thư thường phải gián tem sáu xu muốn gửi về lây cũng thế nếu người muốn gửi có giấy biên-lai thì phải trả thêm 15 xu nữa là 0 $ 21 thì người ta giao cho người cái biên-lai.

Nếu muốn đánh giây thép trong xứ Đông-pháp thì hoặc đánh bằng tiếng Pháp hay quốc-ngữ đều được cả. Cứ mỗi tiếng giá 0 $ 03, it nhất số tiền đánh cái giây thép phải từ 15 xu thì nhà giây thép mới nhận đánh.

THƯ VIỆN QUỐC GIA VIỆT NAM
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DU VIỆT NAM
NATIONAL LIBRARY OF VIET NAM

https://tieulun.hopto.org

NGƯỜI NHÀ QUÊ MUỐN LÀM LÍNH TRẠM, PHU TRẠM, TÁ DỊCH

Các trạm nhà quê.

Ngoài các trạm ở các nơi tỉnh ly, lại có mở ra các trạm nhà quê các nơi nữa. Những trạm ấy để cho nhân dân trong tỉnh gửi, nhận thư-từ và nhật-trình. Số biên các trạm ấy có yết ở nhà bưu-chính nơi tỉnh ly.

Tá-dịch.

Các trạm ấy do các tá-dịch cai-quản. Tá-dịch thì bán tem, gửi và nhận các chuyến thư-từ, giao các thư-tư cho phu-trạm phân-phát đến nhà mọi người có thư. Tá-dịch được lương tháng và được ăn tiền hoa-hồng về việc bán tem.

Lính-trạm.

Lính trạm thì do quan tổng trưởng bưu-chính bổ.

Dưới quyền tá-dịch có các linh-trạm, linh-trạm thì giữ việc đem thư ở trạm này sang trạm khác. Các lính trạm thì do quan bưu-chính tổng trưởng bổ, được lĩnh nguyệt-bổng.

Phu-trạm.

Phu-trạm thì giữ việc đem thư ở trạm đi phân-phát đến nhà cho các người có thư. Cũng được lĩnh nguyệt-bổng, lệ thường thì phu-trạm do các làng cắt cử rồi trình quan Công-sứ bổ dụng. Lương phu-trạm thì do các tổng đóng tiền chịu.

Phàm các người làm việc tại các trạm nhà quê thì phải chuyên riêng về việc bưu-chính, chứ không được viện cớ gì làm việc khác nữa.

https://tieulun.hopto.org

Đội-trạm.

Ở nhà bưu-chính nơi tỉnh-lỵ, có một người đội-trạm để giúp việc người chủ giây-thép mà trông nom việc các trạm nhà quê. Người đội-trạm thi trọn ở trong hàng tá-dịch tốt nhất và do quan bưu-chính tổng-trưởng bổ dụng.

Thưởng phẩm hàm.

Các đội trạm và tá-dịch làm việc được chu tất trong chín năm, thì có thể được thưởng hàm tùng cửu-phẩm-bá-hộ (9-2).

Về sau cứ chín năm có thể lại được thăng trật cho tới hàm chánh-bát phẩm là cùng.

Người xem đó có phải mọi sự sếp-đặt thật chỉnh-tề để cho thư-từ của người bất cứ gửi từ ở đâu khắp trên hoàn-cầu, cũng đều đưa đến nơi đến chốn cho người, thế mà tiền phí tổn nào có mấy đâu.

Chẳng phải nói cũng đã biết các trạm nhà quê không nhận gửi điện tín và ngân phiếu.

THƯ VIỆN QUỐC GIA VIỆT NAM
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DU VIỆT NAM
NATIONAL LIBRARY OF VIETNAM

https://tieulun.hopto.org

TRONG LÀNG CÓ NHÀ PHÁT-HOẢ.
ĐÊ NÚNG

Điếm canh vừa có nổi hiệu cấp cứu, trống đánh cấp-cứu vang cả lên. Trong làng có nhà phát-hoả.

Bổn phận người là phải phó-cứu đám cháy ấy. Nhưng trước hết, phải đánh thức mọi người trong làng dậy đã. Sắm sẵn thùng nước tự nhà. Phải bảo mẹ cháu cùng đứa ăn đứa ở thức giữ nhà, không những giữ lửa củi mà thôi, lại phải giữ trộm nữa.

Nên mang sẵn hai cái thùng đến, người đã biết gặp những lúc ấy, người ta hay sinh hoảng-hốt bối rối. Vậy phải cứ yên lòng chắc dạ mới được. Có lẽ người ta thường không nghĩ tới sự phải đem thùng sách nước má tưới vào đám lửa. Đừng có kêu la ầm lên. Đừng có ai cũng chỉ tay năm ngón. Nào! Nào! Trong nhà cháy không còn ai chứ? Những cái gì có thể cứu được đã cứu cả rồi chứ?

Phải làm cho ngọn lửa cháy rành ra. Phải lấy câu liêm kéo đổ cái nhà danh kia đi, cả cái kia nữa có thể bén lửa sang được. Khỏi bây giờ chỉ phải cứu một chỗ cháy thôi.

Phải chuyên thùng nước, hết thảy mọi người đều phải nghe lệnh lý-trưởng mà cứu đám cháy, cũng như đám quân ngũ, nghe lệnh ông chướng-binh vậy.

Ấy kìa! có kẻ kia nó chỉ cốt chạy thoát lấy thân thôi! Nó chẳng chịu chuyên nước phó cứu chi đồng-bào cả. Thật là thằng hèn! Nó chẳng nghĩ. Nếu bất hạnh có ngày nhà nó xảy cũng bị cháy như thế, thì ai đến cứu.

Nó há chẳng biết rằng, trong cơn gặp có hỏa tai, nếu kẻ nào không chịu nghe lệnh trên phó cứu, là tòa án có thể khép tội đó dư?

Trong nhà bao giờ cũng nên có bể nước, để phòng những lúc xảy có hỏa hoạn.

https://tieulun.hopto.org

Một bát nước chữa phải thời khả dĩ dẹp tắt được cái tia lửa. Một cái tia lửa, khả dĩ làm cháy được cả làng.

Tất cả nước trong ao không thể chữa cháy được cả làng và cứu được các nóc nhà bị cháy.

Đó đã đến mùa nước rồi. Nước sông đã lên. Lệnh trên đã bắt phải canh-phòng đê cho cẩn thận. Nếu có hiệu báo cấp-cứu thì tất cả nhân dân đều phải phó cứu ngay. Tính mệnh hàng muôn ngàn con người quan hệ ở đấy. Ngươi không có quyền dửng-dưng được. Phải cẩn thận đấy. Xem xét kỹ kẻo ngộ có chỗ thẩm lậu chăng. Khi gọi ra cứu thì đừng có tránh. Luật-lệ trừng-trị rất nặng những kẻ gọi ra phó-cứu mà không chịu đi và những kẻ canh-phòng đê điều bất cẩn.

Ta bất tất phải nhắc cho ngươi biết, những điều luật nghiêm nhất ở trong các dụ chỉ, các nghị-định và luật-lệ về việc ấy nữa. Ngươi là người rất tận tâm, chắc ngươi sẽ làm những điều phải làm.

Liệu đấy . . . . đừng có khinh thường những chỗ thẩm lậu.

THƯ VIỆN QUỐC GIA VIỆT NAM
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DU VIỆT NAM
NATIONAL LIBRARY OF VIETNAM

https://tieulun.hopto.org

TẠI LÀNG NGƯỜI NHÀ QUÊ XẢY RA CÓ BỆNH DỊCH

BỆNH DỊCH TẢ

Bệnh chứng hiện ra.

Anh Nguyễn-văn-Mỗ, là thợ gặt, hôm qua ở tỉnh bên cạnh bị mệt trở về. Đêm vừa rồi, bị đi rửa luôn. Mà anh ta cũng không thể đứng lên đi đại tiện được. Rồi anh ta đâm thở, khát nước, đòi uống luôn. Bắp thịt nghe co quắp cả lại, chân hình như bị cái máy ép nó kẹp lại vậy. Tiếng nói thất thanh đi, chẳng khác thôi. Mặt trông sõm lại, mũi tẹt đi, mắt quầng thâm lại, các đầu chân tay lạnh buốt. Máu không chạy được nữa. Thôi, anh ơi, anh Nguyễn-văn-Mỗ đích thị mắc dịch-tả rồi, chẳng còn hồ-nghi gì nữa.

Cách cấp-cứu.

Phải cấp-cứu cho anh ta chứ. Có cái phương-pháp sau đây ta mách bảo cho người biết. Người là người rất tận tâm, người muốn cứu người láng diềng hàng xóm của người.

Trước hết phải để người ốm ở riêng ra. Trong hiệu bào chế ở làng có bán thuốc (élixir paragorique) : cho ngay người ốm uống thuốc ấy độ 20 giọt, mỗi ngày ba lần, nhỏ vào nước mà cho uống phải cho người đi mới thấy thuốc ngay. Cho người ốm uống nước chanh. Lấy rượu xoa vào mình cho người ta. Hơ gạch nóng, cho nước sôi vào chai nút kín mà chườm khắp mình người ốm cho khỏi lạnh, ở hiệu khách có bán rượu sâm-banh, mua ngay về cho người ta uống cũng tốt lắm.

Nhưng thầy thuốc đã đến đó. Để yên thầy thuốc chữa cho. Những việc cấp-cứu cho người ốm, người đã làm cả rồi.

THƯ VIỆN QUỐC GIA VIỆT NAM
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DU VIỆT NAM
NATIONAL LIBRARY OF VIETNAM

https://tieulun.hopto.org

Phép giữ mình.

Người lại phải giữ mình người nữa. Chớ có cho tay vào miệng. Rửa tay cho sạch. Rửa bằng nước *Kê-gin* càng hay. Quần áo mình mặc khi chườm xoa cho người ốm, phải đem nấu kỹ ngay đi. Chỉ uống nước đã đun sôi thôi. Chớ có ăn quả xanh, chớ ăn rau sống. À, nhất là đừng có đem phân người bệnh mà bón tưới gì. Chớ họp-hội gì, đừng nên đi chợ. Vả, khi có dịch, rồi quan Sứ sẽ có lệnh cấm họp chợ. Tiêm thuốc trừ dịch đi. Bảo cả người nhà đi tiêm đi nữa. Không đau đớn gì đâu.

Sát tảo cả nhà đi. Rắc vôi bột khắp nơi. Những uế vật của tên Mỗ phải cho vôi bột vào mà chôn cho sâu. Những vật mà chẳng qui giá gì thì đem mà đốt phát đi. Thà phí mấy đồng bạc, còn hơn để bệnh truyền ra khắp làng, khắp xứ.

Về mọi phương pháp hành-chính trong khi có dịch.

Phải nhắc lý-trưởng báo để quan Sứ biết. Lý-trưởng phải làm tạm một cái nhà thương lấy để cho người ốm ở riêng ra, nhưng ở nhà người bệnh cũng hết thảy các dụng-cụ có thể truyền bệnh được đều phải lấy uế cả.

Nếu bất hạnh người bệnh mệnh một đi, thì phải đào huyệt cho sâu mà chôn, đổ nhiều vôi bột vào. Người chết đã vậy, phải nghĩ đến người sống mới được. Làm sao người lại sơ-sài không giữ các nơi chuồng tiêu cống cho sạch-sẽ. Các uế chất phải đổ vôi vào mà chôn cho sâu. Các chất bẩn thỉu rác rưởi trong nhà phải đốt cả đi. Phải giữ rưởi cho cẩn thận. Đồ ăn phải đậy điệm lại. Giống nhặng là giống truyền bệnh đi đó.

Bệnh dịch-tả là một bệnh truyền nhiễm ghê-gớm lắm đấy. Nhưng nếu biết giữ vệ-sinh riêng và vệ-sinh chung cho cẩn-thận, thì cũng dễ tránh được.

Phải cẩn thận đó! Nếu bất hạnh trong nhà có người mắc bệnh ấy, thì cần phải giữ-gìn lấy thân mình. Người chịu giữ-gìn thì có thể tránh được bệnh ấy, chống lại với bệnh ấy được, thế mà người không chịu giữ-gìn, thì người thật là người đáng tội lắm.

https://tieulun.hopto.org

CON NGƯỜI LÁNG DIỀNG NGƯỜI NHÀ QUÊ CHẾT VỀ BỆNH ĐẬU MÙA

Ai khóc chi đấy nhỉ? Người có nghe thấy đó không, người láng diềng người khóc đấy mà. Thằng con trai cả nhà ấy vừa chết về bệnh đậu mùa. Giờ nhà ấy chỉ còn mấy đứa con gái thôi. Chẳng biết rồi sau có sinh được đứa con trai nào nữa chăng? Vì nhà ấy đi thích, trong bụng chỉ tâm niệm phải có đứa con trai để mà nối giõi tông đường.

Việc chủng đậu và việc tái chủng.

Này, hỡi người, thử nói thật, người có biết đó chính là cha mẹ đứa bé có tội lắm không? Người đừng tưởng tin rằng thằng bé chỉ vì bệnh đậu mùa mà chết đó thôi. Nó chết thật là tại cha mẹ nó. Nhưng đừng có nói cho cha mẹ nó biết nhé, vì sẽ làm phiền người ta mà người ta cũng chẳng tin lời người nói đâu.

Người đã biết, như lời quan huyện, khi đi khám đã nói, như lời quan thày thuốc ta, quan thày thuốc tây đã nói, bệnh đậu mùa là một bệnh dịch mà ta có thể phòng giữ được.

Nhà ở phải giữ sạch sẽ.

Nhà người không có ai mắc bệnh đậu mùa cả, nhưng nhà người cũng phải giữ cho sạch sẽ; không nên keo co lắm, người ăn được ngon miệng, vì kiếm được là để cho gia-quyến ăn ở được sung-dụ chứ không phải để chơi bời. À! Nếu người Nam-việt ăn uống được sung-túc, thì sẽ to lớn khỏe mạnh biết bao! Đã yếu vong biết bao người. Người không khỏe mạnh rất dễ mắc bệnh đậu mùa. Nếu không biết giữ-gin thì bất cứ người già, người trẻ, con gái, con giai đều có thể mắc bệnh ấy cả.

Bệnh đậu mùa chỉ người nào nó dễ lây thì mới có thể mắc được... Chủng đậu đi. Nhân có quan thày thuốc đi chủng thì

https://tieulun.hopto.org

chủng đi, hoặc đến nhà thương mà chủng, cho cả người nhà đi chủng nữa.

Trong khi có người lân cận bị hại về bệnh đậu mùa, thì phải giữ mình cho cẩn thận. Chủng đậu chỉ giữ mình được có hạn thôi, được từ 3 đến 10 năm là cùng. Thằng ở nhà người đã lên đậu một lần rồi. Nhưng cũng không ăn thua, ít lâu năm về sau, nó lại có thể mắc lần nữa. Mà chủng đậu thì có tốn kém gì. Nên đi đến nhà thương mà chủng đậu.

Giấy chứng-chỉ về việc chủng đậu.

Các cháu nhà người phải đi học trường công, thì khi chủng đậu nên xin cái chứng chỉ của thày thuốc cho nó. Khi đi học ông đốc trường học sẽ hỏi giấy ấy đấy. Biết bao người đến chủng đậu, thày thuốc không thể nhớ hết được về sau, vậy hễ khi chủng đậu thì xin giấy chứng chỉ ngay.

Tẩy uế quần áo.

Bảo người láng diềng người nên đem nấu hết quần áo của con họ và của mọi người săn sóc gần thằng bé nữa. Ấy bệnh sở dỹ hay truyền đi là ở quần áo ấy đấy.

Phải khai trình.

Bảo lý-trưởng phải lập tức khai trình ngay với quan trên về việc chết đậu mùa ấy. Phàm có người chết bệnh đậu mùa là phải khai trình ngay.

Ta thấy thằng bé kia có dáng muồn sốt rét, trên trán và mặt có nổi mụn con. Da săn lại. Người nên bảo cha nó đưa nó đến ông thày thuốc. Bệnh đậu mùa biến chứng ghê-gớm lắm. Người trông con bé nhà thày phó-lý vì mắc bệnh đậu mùa mà mặt mày nom gớm chết chửa. Mà thế lại là bệnh nhẹ kia đấy.

Bệnh cúm.

Người nói rằng thằng bé cháu nhà người, đau mạch máu, và bắp thịt, phải chăng, nó nổi mụn chảy mủ ra, nó sốt rét và nhức đầu lắm.

https://tieulun.hopto.org

Nào, thằng em, lại đây ta xem nào. Không rồi, nó phải lên đậu. mùa đâu, Có lẽ nó mắc bệnh cúm đấy. thuốc kia, nên mới ngay lại xem bệnh cho cháu.

Bệnh quai bị.

À quên, xuýt ta quên không mách trước cho người biết. Ta nghe tin ở làng bên cạnh là làng nay mai có phiên chợ to, người định sang mua bán ở đấy, vừa có một người mắc chứng quai-bị. Phải cẩn thận đấy. Bệnh quai-bị rất hay lây lắm, mà cũng đau lắm kia đấy. Mắc bệnh ấy thì thoạt kỳ thủy nghe đau âm ỷ trong tai, nói cũng khó, nhai cũng khó, rồi gây gấy sốt, trước còn sưng một bên, sau sưng cả hai bên mang tai. Da bủng láng ra.

Cách giữ gìn cốt yếu.

Phải cẩn thận! Phải cho người ốm đến nhà thương. Phải tẩy-uế hết thảy các dụng cụ, cả cái võng, cái chiếu để khiêng người bệnh nữa. Đốt tất cả đi là hơn. Phải cẩn thận nếu ngọc-hành dính lại với nhau thì người ốm có thể mất sinh đẻ kia đấy.

Đem người ốm đến nhà thương phải cẩn thận thế nào.

Người ốm phải nghỉ ngơi hẳn, ít ra là phải nghỉ hẳn trong một tuần lễ, không nên làm cái gì khó nhọc vì có thể gây nên bệnh thiên-trụy được. Nhưng mà chi bằng đem ngay người ốm đi nhà thương là hơn. Khi người ốm khỏi rồi, ở nhà thương về thì phải uống thuốc bổ sức mới được.

Tẩy-uế.

Trong khi chờ đưa người ốm đến nhà thương, thì phải để người ốm ở riêng hẳn ra đã. Rồi tẩy uế hết cả mọi nơi người ốm ở. Áo quần, chăn chiếu, giường đệm đều phải tẩy-uế kỹ-càng cả.

https://tieulun.hopto.org

CON NGƯỜI NHÀ QUÊ ĐAU MẮT

Ở Đông-Pháp này biết bao là người mù lòa, nhất là ở xứ Bắc-kỳ! Biết bao là con trẻ ta thấy mắt ướt, lèm-nhèm gỉ, không chịu chữa chạy, rồi lại hóa mù, vì bố mẹ nó không biết giữ-gìn chi cả, không có chút sạch sẽ nào. Hỡi ơi! Khi ấy chỉ đành dài thở vắn than khóc lóc những rằng: « Nếu biết thế thì . . . . . ».

Nhưng há người lại chẳng biết nữa sao! Đã biết bao lần người ta bảo trước cho người, về việc ấy! Nào quan sứ, nào quan huyện, nào quan thày thuốc, nào thày giáo, đã chẳng từng bảo luôn rồi du! Người ta bảo mà nào người có nghe đâu. Thế mà thành thử ngày nay thằng cháu nhà người bị mù nhé. Lang-thang rờ-rẫm ở dọc đường, ăn mày ăn xin, thật là bơ-vơ khổ sở. Người không đánh con . . . Nhưng là người giết con!

Sáng nay, khi ngủ dậy thằng cháu nhà người mắt thấy dấp-dính, mi mắt có gỉ. Tự chiều qua mắt nó đã thấy ngứa-ngấm như có hột cát dính vào mắt. Vậy phải chữa ngay đi cho nó; lấy nước sạch đun sôi để âm-ấm mà rửa mắt đi cho nó, chớ có rửa nước lạnh không đun sôi.

Nhưng làm thế cũng chưa đủ, mắt nó đã đỏ lắm, mi mắt sưng lên, gỉ nhiều quá chảy cả xuống má và xuống mũi. Đến ta xem em! Để ta rành mi mắt em ra xem nào.

Hãy đưa ta ít nước sôi, để ta rửa tay đã. Đau mắt hay lây lắm kia đấy. Ta phải có rượu mà rửa lại tay cho khỏi lây mới được.

Này, anh nhà quê, ấy phải coi giữ cái chứng đau mắt ấy đi mới được, bệnh đau mắt lan ra chóng lắm, ấy hỏng mắt tại đấy.

Con mắt không đau thì giữ-gìn cho sạch sẽ, khăn sạch, tay sạch hãy mó vào. Còn cái mắt đau thì lấy nước âm-ấm rửa đi, rồi cho thằng cháu đến nhà thương mà chữa, Thày thuốc

https://tieulun.hopto.org

sẽ cho thuốc, sẽ bảo cho người biết làm thế nào nhỏ được giọt nước trừ trùng vào mắt.

Cái khăn lau kia đây những gỉ mắt, đốt phắt ngay đi nào. Chớ có để nó lẫn vào với cái khăn khác. Thằng cháu nhà người phải có khăn lau riêng. Ta đã bảo rằng chúa hay lây đấy mà.

Con cháu gái mới đẻ của nhà láng diềng người cũng đau mắt. Cái đó vẫn thường có. Vì vậy phàm trẻ con mới đẻ ra là phải rửa ngay mắt bằng một thứ nước khác cái nước tắm cho nó. Bao giờ cũng phải rửa bằng khăn sạch, bằng nước đã đun sôi.

Nhưng bà đỡ ở đó. Nói ngay với bà đỡ là hơn. Bà ấy có thứ thuốc riêng thần diệu lắm kia, bà ấy đã biết cách dùng, bà ấy sẽ chữa khỏi mắt con cháu ấy.

Đàn bà An-nam chớ nên ngần-ngại không đến ở cữ ở nhà thương. Ở nhà thương người ta trông nom cho không mất tiền, người ta lại nuôi cơm cho nữa, Sẵn có thầy thuốc, để ngộ có cần đến sự gì chăng.

Nếu mọi người biết đến nhà thương mà ở cữ thì biết bao con trẻ không bị yểu-vong, không bị mù lòa khốn nạn.

Còn thằng cháu nhà người, phải cẩn thận về cái khăn lau của nó đấy. phải giữ cho khỏi lây đấy . . . . . và phải lập tức đưa nó đến nhà thương chữa đi.

THƯ VIỆN QUỐC GIA VIỆT NAM
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DU VIỆT NAM
NATIONAL LIBRARY OF VIETNAM

https://tieulun.hopto.org

NGƯỜI NHÀ QUÊ CÓ CON CHÓ HÓA DẠI

Bệnh chứng hiện ra thế nào.

Này, hỡi người, người có nhận biết con chó của người tự mấy hôm nay nó đổi tính khác thường đấy không? Nó có dáng buồn bã thế nào, mọi khi nó quấn quít với người vui vẻ lắm, mà nay sao xem ra nó buồn bực thế nào, nó cứ chạy đi, chạy lại nằm rồi lại chồm dậy, cứ cào đất hoài. Nó cắn khoáng, nó gầy yếu đi. Rồi sinh hễ ai đến gần là cắn.

Ấy liệu đấy, anh ơi, con chó của anh hóa dại rồi đấy. Nếu nó chưa cắn phải ai, thì đánh chết phắt đi, là khỏi nghi-ngại. Nếu nó đã cắn phải ai, thì lấy thừng lồng ống tre chọng nó lại, cho vào cũi, đem đến viên-thú-y ở tỉnh để sét xem.

Sự truyền nhiễm của bệnh dại.

Bao nhiêu chó, mãn trong nhà, mà con chó dại đã liếm phải, cắn phải hay cào phải, hoặc chó, mèo ấy đã ngoạm phải miếng thịt mà con chó dại đã ngoạm phải rồi, thì đều nên giết chết cả đi. Vì dãi con chó dại đã truyền nọc dại vào miếng thịt ấy, Xác chó mèo giết chết ấy, nên đào một cái hố sâu ít ra là ba thước đổ vôi bột vào mà chôn. Phàm bao nhiêu đồ vật gì mà con chó dại đã dụng đến, đều phải tẩy uế cả đi, đốt đi được thì đốt. Chỗ đất nó nằm, phải đổ vôi bột, nước kê-gin vào. Cẩn thận thế nào cũng không thừa. Ấy con trâu, con ngựa của người đều có thể lây bệnh dại cả đấy.

Phải khai trình.

Bảo cho lý trưởng phải giết hết những chó đã bị cắn hay mới bị vờn. Lệnh ấy trong luật đã định, không ai được trái cả.

https://tieulun.hopto.org

À nhưng, người nói chi đó? Người bảo thằng cháu nhà người bị con chó dại liếm phải, người đợi ta đến mà trình ru?

Cách chữa bệnh chó dại.

Phải lập tức đưa thằng cháu đến nhà thương ở tỉnh lỵ đi. Tới đó, người ta sẽ giao cho một mảnh giấy nhà thương, một cái giấy đi xe-hoả và người ta cho ra nhà thương chữa thuốc chó dại ở Hanoï. Ở đấy người ta sẽ chữa chậy cho nó, cho nó ở, nó ăn, người không phải mất tiền chi cả. Mọi sự ấy, ta lại nhắc cho người biết, đều là do ở số tiền mà người đóng thuế mà nhà nước mới có tiền mà chi. Thằng cháu nhà người còn nhỏ, người không muốn để cho nó đến nhà thương một mình, thì người ta sẽ cấp cả cho người một cái giấy đi nhà thương với con nữa.

Chớ có đẳng thẳng mất thì giờ. Bệnh nó tiến đi mau lắm, chứ nó chẳng kiêng nể gì đâu. Ấy là cái chết đó, mà là cái chết rất thảm khốc kia. Nếu mau chữa thì thằng cháu người sẽ mạnh khỏe trở về không can chi.

Phải giữ gìn chó. Sao người lắm chó thế, mà nào nuôi nó có ra gì đâu.

Phải lập tức đưa thằng cháu đến nhà thương chữa đi.

THƯ VIỆN QUỐC GIA VIỆT NAM
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DU VIỆT NAM
NATIONAL LIBRARY OF VIETNAM

https://tieulun.hopto.org

CON TRÂU CỦA NGƯỜI NHÀ QUÊ ỐM
DỊCH TRÂU BÒ QUÊ CHÂN

Bệnh chứng hiện ra thế nào.

Khi thằng cháu người vui vẻ đùa nghịch tức là trong mình nó được khỏe mạnh. Loài vật cũng vậy. Phải nên giữ gìn trông nom các loài vật mình nuôi, phải xem xem nó có chịu ăn không, phân nó có tốt không. Khi nó không chịu ăn, phân nó lầy-nhầy mùi nồng khó chịu thế là con vật ốm đó. Hai tay cầm cái đuôi con trâu co ra, nếu trong mỗi phút đồng hồ thấy nó đập đi đập lại từ 50 đến 70 lần, thì phải liệu đấy, con vật đở giời rồi. Phải cẩn thận về cái phân của nó.

Để loài vật riêng ra.

Bệnh hay lây lắm, trước hết phải để riêng con vật hồ nghi là có bệnh ra. Phải giữ chuồng cho sạch sẽ.

Sự truyền nhiễm.

Chớ để con vật lành ở trong chuồng con vật ốm, khi ở chuồng con vật ốm đến chuồng con vật lành thì chân mình phải liệu giữ cẩn thận, không thì lại hóa ra đem nọc bệnh đến chuồng lành.

Phải trình báo.

Phải lập tức trình báo với quan trên ngay, để quan trên báo quan thú-y về xem mà bảo ban cho người mọi phương-pháp phải làm thế nào. Nhưng trước hết phải để riêng con vật hồ nghi là có bệnh ra đã. Chính thân người cũng phải giữ gìn cẩn thận, vì bệnh của súc vật có thể truyền nhiễm sang người được.

https://tieulun.hopto.org

Phải tắm cho sạch, tắm bằng nước nóng và xà-phòng, hay là với nước *kê-gin* nữa cũng được. Quần áo mình mặc trong khi vào chỗ con vật ốm phải cẩn thận kẻo có thể mang nọc bệnh ở con vật ốm đến con vật lành được.

Bệnh máu đen (fièvre charbonneuse).

Con trâu của người có dáng buồn bã mệt nhọc lắm. Nó bị đau bụng và sốt. Nó hay dùng mình. Nó cứ phải tựa mình vào chuồng mà thở ra dáng khó nhọc lắm. Nó đi rửa tháo dạ, đái ra máu, rồi bỗng chốc chết.

Phải để riêng con vật ốm ra. Phải tẩy uế chuồng con vật ốm đi, đốt sạch những cỏ rác trong chuồng. Xác con vật chết thì đào đất thật sâu ở chỗ xa, rồi đổ vôi bột vào mà chôn. Khi đem con vật chết đi chôn, chớ có để dây-dớm phân ra đường, vì như vậy lại làm cho truyền bệnh đi. Phải trình báo, phải giữ mình cho sạch sẽ, cả mọi người năng vãng lai gần con vật ốm, cũng phải giữ cho sạch sẽ, để tránh cho khỏi lây.

Bệnh ngựa sộc mũi (morve).

Con ngựa của người nó sổ mũi, đổ máu cam, khó thở, hơi phì phè, suyễn. Nó bị đi rửa tháo dạ, bí tiểu-tiện. Nó gầy còm đi. Ấy là nó mắc bệnh dịch đấy.

Chắc chết mất. Vậy người phải giữ mình cẩn thận. Bệnh dịch ngựa dễ truyền sang người lắm. Phải lập tức trình quan trên để báo cho viên thú-y biết. Viên thú-y sẽ cho giết ngựa ấy đi và chỉ bảo cho mọi cách giữ-gìn nơi chuồng ngựa. Nhưng trước khi viên thú-y chưa bảo, thì chớ giết ngựa đi vội.

Dịch trâu bò.

Cha chả. Người đã biết cái chứng dịch ấy thật truyền-nhiễm nhậy quá, nó đã làm chết hại hầu hết trâu bò ở làng người. Con trâu của người sốt dữ quá lại đi rửa. Hai con đã chết rồi. Bệnh truyền-nhiễm đi chóng quá thật. Vậy phải để riêng ngay con vật ốm ra, cả những con vật ngờ là mắc bệnh và những con vật khỏe cũng đều phải để riêng ra cả.

https://tieulun.hopto.org

Mắc bệnh ấy thì trước con vật đâm sốt rét. Rồi không chịu ăn uống, đồ nước mắt nước mũi, có khi đồ máu ra mũi nữa. Trong miệng thấy sam sám. Thở phì phè. Đi rửa trước thì phân rắn, sau đâm ra lỏng như tháo dạ. Nhiều khi đái ra máu. Phải trình ngay quan trên, để báo viên thú-y về chữa.

Các con vật ốm đều phải nhốt riêng một chỗ, còn các con vật sợ phải lây cũng đều nhốt riêng ra.

Các con vật ốm cùng các con vật sợ lây đều phải đánh dấu điểm mục cả. Các nhà, sân, gióng-giõi chuồng trâu bò và cỏ-rác mà con vật ốm đã ở, đã dùng, hay có dây-rớm đến con vật ốm, thì đều phải đề riêng do sở thú-y cai quản.

Trong khi có dịch, cấm ngặt không được những giống bò bê, trâu nghé, chiên cừu, lợn, ra khỏi địa-hạt nơi có dịch, và cấm không được đem các loài vật không bị bệnh vào các nơi ấy.

Vì thế phàm các nơi có dịch trâu bò thì phải đặt ra các điếm canh, mỗi điếm hai người tuần, ở xung-quanh địa hạt ấy, và đặt lệ tuần phòng vệ-sinh trung quanh nơi có dịch.

Tuy nhiên, những súc-vật không bị bệnh, nếu có dấu lửa thích vào mình, có giấy cho phép thông hành nói rõ súc-vật ấy ở đâu đến, đem đi đâu, hay đo đường nào đi đến một lò sát sinh nào có viên thú y quản cố, thì cũng được cho đi.

Giấy thông-hành ấy hạn trong 8 ngày phải đem nộp lại và phải có đính theo cái chứng-chỉ của viên thú y giữ việc khám lò sát sinh nhận thực rằng, những vật ấy đã mang đến lò sát sinh để giết thịt rồi.

Phàm các vật nói trên kia cấm không được đi qua địa hạt nơi có dịch, chỉ trừ những vật đem đến lò sát sinh giết thịt theo như thể lệ vừa nói đó thì không kể.

Tuy nhiên, nếu các súc vật ấy cho đi xe-hỏa tại trong những toa có dấu cập chì, hay cho đi tầu thủy hay thuyền neo vào tầu thủy mà không có đỗ ở các bến nơi có dịch, thì đều có thể cho đi qua nơi có dịch được cả.

Trong các địa hạt nơi có dịch thì các chủ nuôi súc-vật hễ thấy có con vật nào mắc dịch là phải khai trình ngay với quan chủ tỉnh, hay thấy các số súc-vật bị hại thế nào cũng phải trình ngay.

https://tieulun.hopto.org

Trong khi có dịch thì các nơi ấy cấm hẳn không được họp chợ trâu bò.

Phàm những người giữ việc trông nom chữa chạy cho các con vật ốm đều cấm không được lai vãng đến nơi nhốt các súc-vật khác không phải là súc-vật giao cho mình trông coi.

Phàm các người ở nơi có dịch ra thì tay chân giầy dép, đều phải tẩy uế cả.

Cấm không được đem các đồ vật ở nơi có dịch ra ngoài làm cho có thể truyền dịch đi được, như cỏ, rơm, da, sừng, móng súc vật, vân vân.

Xác con vật chết dịch thì phải đào hố đổ vôi bột hai từng mà chôn, xung-quanh đóng xúc-xích rào lại.

Sau khi hết dịch 30 ngày, kể từ con vật chết cuối cùng có nghị tuyên-bố về sự hết dịch, thì phàm các chuồng trâu bò, trước đã để riêng, bây giờ đều phải tẩy uế cả.

Bệnh tả-lỵ (septicémie hémoragique).

Bệnh này cũng hơi giống như bệnh dịch trâu bò, súc-vật mắc phải thì đâm run, rùng mình, đau bụng, Thở hộc ra, quả tim đập dữ quá, bọt rãi sẽu ra nhiều. Vậy phải trình ngay với quan trên.

Các con vật mắc bệnh đều phải để riêng ra. Chuồng nó ở phải tẩy uế đi. Nếu con vật chết, không thể thiêu ra than được, như các trâu bò, thì nên đào rõ sâu đổ vôi bột vào mà chôn cho chặt.

Phải giữ sạch sẽ. Chớ có cho trâu bò đi chăn những vùng ô uế, chớ cho nó uống nước ở những ao bẩn-thỉu.

Chính thân mình cũng phải giữ-gìn nữa, để khỏi làm lây bệnh đi. Trước khi cho trâu bò vào chuồng, nên cho nó đi qua vũng nước vôi đã, như vậy tức là tẩy-uế được ít nhiều ở chân nó.

Phải theo các lời chỉ bảo của viên thú-y.

Trong miền có dịch, trâu bò phải kiểm soát và đánh dấu cả.

Cấm tiệt không cho các loài vật, bất cứ là giống nào, vào các nơi có dịch hay là cho các vật ở các nơi đó đi đâu cả chỉ trừ ra những trường hợp nói trên kia không kể.

https://tieulun.hopto.org

Các con vật sợ lây bệnh có thể đem đến lò sát-sinh của nhà-nước mà giết thịt được, nhưng phải có khám xét và phải có giấy thông-hành để rõ mấy con vật, nguyên ở đâu, đem đến đâu. Cái giấy thông-hành ấy hạn trong tám ngày phải đem nộp lại ngay quan sứ bản tỉnh, đính cái chứng chỉ về sự đã giết thịt các súc vật ấy rồi.

Nếu đài-tải các con vật ấy đem đi thịt, thì phải cho đi toa xe-hỏa có cặp chì, hoặc cho vào xe có căng vải che kín, hoặc bằng tầu thủy, sà-lan, đò.

Phàm những người giữ việc trông nom chữa chạy cho các con vật ốm đều cấm không được lai vãng đến nơi nhốt các súc-vật khác không phải là súc-vật giao cho mình trông coi.

Phàm các người ở nơi có dịch ra thì tay chân, giầy dép đều phải tẩy uế cả.

Cấm không được đem các đồ vật ở nơi có dịch ra ngoài, làm cho có thể truyền dịch đi được, như, cỏ, rơm, phân, yên, cương vân vân.

Da, lông, sừng, móng, xương của các vật ấy phải tẩy uế đi đã, và phải có giấy chứng thực về việc ấy, thì mới được đem lưu hành.

Trong khi có dịch, cấm hẳn các chợ trâu bò.

Trong vùng có dịch thì các chủ nuôi súc-vật hễ thấy có con vật nào mắc bệnh dịch là phải khai trình ngay với quan chủ tỉnh, hay thấy cái số súc-vật bị hại thế nào cũng phải trình ngay.

Các loài vật ở các nơi có dịch, có thể dùng cho làm công việc đồng áng ở nơi ấy.

Các loài vật ở các nơi khác cho đi qua các nơi có dịch thì phải cho đi trong toa xe hỏa có cập chì, đi sà lan, tầu thủy, mà không có đỗ ở những bến nơi có dịch.

Cấm không cho các loài vật không mắc bệnh e nhiễm bệnh uống nước ở ngoài chỗ viên thú-y đã chỉ bảo.

Các con vật ốm phải cho uống nước riêng ở thùng riêng.

Sau khi hết dịch hẳn ít ra là 15 ngày và sau khi xét quả đã tẩy uế kỹ càng cả thì quan chủ tỉnh mới ra nghị kể là hết dịch.

https://tieulun.hopto.org

Gà toi.

Đàn gà của người đứng xúm xít lại cả thế kia ; cả vịt cũng thế. Thôi nó mắc bệnh dịch rồi, mà bệnh lan ra chóng quá. Con gà sống loạng choạng, xõa cánh, há mỏ ra, rồi chết. Vậy phải để riêng nó ra.

Những con vật ốm thì giết cả đi. Tầy uế ngay chuồng gà. Trình báo với quan trên. Chớ có đem chợ bán những gà ốm để kiếm vớt lại lấy ít tiền. Như vậy tức là người đem làm lan bệnh ra vậy.

Đau bụng.

Con bò của người bị đau bụng ; lấy rơm khô xoa rõ mạnh khắp lưng nó,.... sườn và bụng nó. Cứ mỗi khắc đồng hồ, lại lấy cơm nóng hay rơm hấp nóng bó vào bụng cho nó. Cho nó uống ít nước lá ổi đi.

Chỗ mụn nhọt.

Chỗ mụn nhọt thì lấy nước mát thật sạch mà rửa, rồi lấy nước trừ trùng hòa với nước ấm ấm mà rửa lại.

Phải giữ móng súc vật cho sạch sẽ một chút, và khắp cả mình nó nữa, như vậy nó được khỏe luôn mà giai sức.

Nếu con trâu hay con bò của người bị què một chân thì người lấy tre bó để giữ cái chân đau cho nó. Nhưng chẳng gì bằng đưa vào lò thịt ngay trước khi chân nó chưa thối là hơn. Giết rồi bán thịt.

Súc vật cũng như người, cần phải giữ vệ-sinh mới được, phải giữ sạch sẽ nơi chuồng nó ở, thấy có con vật bị ốm hay nghi là bị ốm thì trình ngay quan trên và để riêng nó ra ngay, chớ có ngần-ngại.

https://tieulun.hopto.org

NGƯỜI NHÀ QUÊ MUỐN THI LẤY BẰNG VẶN MÁY Ô-TÔ VÀ MUỐN TỔ CHỨC VIỆC CHO XE Ô-TÔ CHẠY THUÊ

Giấy phép vặn máy ô-tô của từng người.

Muốn vặn máy ô-tô thì phải có cái giấy phép của quan Thống-sứ cấp cho sau khi đã dự thi một kỳ sát-hạch rồi mới được. Phàm những người bản xứ hay người Á-đông muốn dự thí kỳ thi ấy thì phải ít ra là 22 tuổi. Tuy nhiên những khi đặc cách thì Hội-đồng sát hạch cũng có thể cho miễn niên hạn được.

Ô-tô vận tải.

Muốn vặn máy các ô-tô vận tải và những ô-tô chở nặng nghĩa là chở quá 3.000 kilogrammes trở lên, thì giấy phép lại phải có chú cước riêng.

Các người bản xứ, muốn đi xe mô-tô hai bánh, thì phải ít nhất là 20 tuổi, và phải có giấy phép cấp riêng sau khi đã dự sát-hạch một kỳ.

Đơn xin.

Đơn xin phải viết vào giấy tin-chỉ 24 xu, gửi đến quan Thống-sứ mà xin. Đơn ấy phải viết tên, tuổi, nghề-nghiệp, chỗ ở của thí sinh, và nói muốn vặn máy xe hạng nào. Đơn ấy phải có đính theo một cái giấy căn-cước có gián ảnh và điểm chỉ. Hai cái ảnh chụp ngay mặt ngang độ 5, 6 phân tây, cao độ 7, 8 phân, để cho người ta có thể dễ nhận mặt được. Một cái chứng chỉ của thầy thuốc chứng nhận rằng thí-sinh tai mắt đều được chu toàn cả, không có điều gì làm trở ngại cho sự vặn máy ô-tô cả, sức lực được đủ mạnh khỏe

https://tieulun.hopto.org

Một cái chứng-chỉ tập-sự do người đã dạy thi-sinh tập-sự trước ký tên và biên rõ cái hiệu xe và cái tốc-lực của xe dùng để tập-sự ấy.

Kỳ thi.

Thi ngày, giờ nào sẽ có giấy báo trước cho thi-sinh biết. Khi ấy thí-sinh phải đánh cái xe vào hạng đã nói trong đơn xin chứng-chỉ đến mà thi.

Bấy giờ phải thi một kỳ thực-hành. Người ta cũng hỏi lục-vấn về luật đi đường, về sự cảnh-sát sự đi đường.

Còn những người đi xe mô-tô, thì viên giám khảo bảo cho máy chạy trước mặt xem, rồi hỏi lục vấn về máy-móc cơ thể của xe ấy.

Nếu thi không được trúng, thì cách sau ba tháng nữa, mới lại được gửi đơn xin thi.

Bằng vặn máy ở bên tây.

Phàm những người đã có bằng vặn máy ở bên tây, nếu có mang cái thẻ vặn máy bên tây cấp cho, thì được miễn không phải thi ở bên này nữa.

Bằng cấp riêng cho lính.

Cũng có thứ bằng cấp riêng cho lính vặn máy ô-tô nữa. Những người lính nào đã có bằng vặn máy do quan-binh cấp cho, thì có thể đem trình mà xin đổi bằng thường, như thế phải làm một cái đơn vào giấy tín-chỉ 0$12 đệ lên quan Thống-sứ mà xin. Phải đính một cái ảnh chụp ngay mặt giọng bốn, năm phân và cao bảy, tám phân tây cho chóng dễ mặt. Nói rõ cả mình vẫn vặn xe kiểu gì và cái đặc tính cái xe ấy thế nào.

Phàm khi nào người vặn máy cho xe đi trái luật đi đường, say rượu bất lực, thì quan Thống-sứ có thể thu lấy bằng vặn máy đã cấp cho.

Phàm các người bản xứ làm nghề vặn máy ô-tô thì phải có một quyển sổ tay riêng do các người đã dùng họ biên mọi giấy cam-đoan làm việc của họ vào.

https://tieulun.hopto.org

Người đã sát hạch được trúng-tuyển. Người ta cấp cho người một cái bằng.

Nếu người đánh mất bằng ấy mà muốn xin cấp cái thứ hai thì phải nộp 2$00, xin cấp cái thứ ba phải nộp 3$50 và từ cái thứ tư đi cứ mỗi cái 5$00.

Thể lệ di đường.

Bất cứ lúc nào hễ những viên chức đương-sự hỏi thì người cũng phải đưa trình những giấy má sau này :

1° — Giấy chứng chỉ cho mình được vặn máy ô-tô ;

2° — Thẻ căn cước, nếu mình làm tài-xế cho chủ xe nào thì phải có quyển sổ tay của chủ cho ;

3° — Giấy khai cho xe chạy.

Hễ khi nào để ô-tô đấy đi đâu, thì phải để cẩn thận và phòng đủ mọi cách cho khỏi xảy ra tai nạn gì và đừng để chậy dữ dội quá.

Người muốn tổ-chức một công cuộc cho ô-tô chạy thuê. Vậy trước hết hãy phải chú nghĩ cho chín đã. Phải nghĩ làm nghề ấy tiêu tốn lắm, nào tiền bảo-hiểm, nào tiền dầu săng, tiền dầu, tiền bánh, tiền trừ gốc, tiền sửa chữa, tiền công người làm, vân vân.

Đơn xin cho xe ô-tô vận tải.

Người có cái giấy phép được chậy ô-tô, người ta đã cấp cho người một cái giấy biên lai, phát số xe cho. Vậy phải làm đơn vào giấy tín-chỉ để cho xe chạy thuê.

Đơn ấy phải viết tên, họ, chỗ ở của mình vào, cái đặc tính của xe thế nào. Ngày lấy số và số bao nhiêu, tên người chủ xe, mẫu bánh xe, xe không cân nặng bao nhiêu, xe cho đi đường nào, những giờ xe chạy, các chỗ đỗ, trọng-tải nhiều nhất là bao nhiêu, vừa xe vừa trọng-tải gồm lại nặng bao nhiêu, tốc-lực ở các đoạn đường định bao nhiêu, số hành-khách định tải là bao nhiêu, tính cả người vặn máy và người kiểm vé

https://tieulun.hopto.org

vào đấy. Trọng-tải (vừa hành khách vừa hành lý) nhiều nhất là bao nhiêu.

Đi qua các bến đò phải cẩn thận, cho xe xuống. Phải xem xem phà có cột vào bờ và que ngang đầu phà có được chắc chắn không.

Nếu xảy có sự nguy-hiểm, mình phải cho vững. Việc sang phà là mình phải trông coi lấy.

Khi xuống phà, nên mời khách xuống xe cả mà sang phà.

Chớ nên lười không chịu để, cái gương phản chiếu ở trước xe, để có thể ngồi chỗ vặn máy trông biết được những xe đi sau muốn vượt lên trước xe mình. Phàm các xe vận-tải, nay đều bắt buộc phải có để cái gương ấy cả.

Các thứ thuế và lệ khai báo.

Mỗi năm, tự trước ngày 1er février, chớ quên rằng người phải khai xe ô-tô của người, hay nếu trong năm có mua xe ô-tô thì sau khi mua 25 ngày, phải khai trình đi. Người phải chịu thuế xe cũng như các xe khác, đồng niên cứ mỗi mã-lực phải nộp thuế 2$00. Nếu không khai cho đúng thời hạn thì phải phạt một số tiền ngang với số tiền phải nộp ; nếu để chậm một tháng thì phải nộp phạt gấp đôi ; nếu khai sai thì phải phạt gấp ba. Phàm các chủ xe ô-tô vận tải, nếu không nộp khoản thuế riêng về xe vận tải, thì sẽ phải thu giấy phép cho xe thông hành. Số thuế ấy cứ tính từng kỳ ba tháng một mà nộp.

Cái giấy biên-lai là để chứng thực sự đã nộp thuế ấy. Phàm các người vặn máy ô-tô đều phải có mang biên-lai ấy, hễ các viên-chức đương-sự hỏi thì phải đưa trình.

Nếu có ô-tô mà không khai, thì số thuế sẽ phải nộp gấp ba số thuế thường.

Phàm các ô-tô vận tải, nếu người vặn lái không có giấy biên-lai nộp thuế, biên-lai ấy trong 10 ngày đầu mỗi tam cá nguyệt lại phải có trình duyệt tại sở thuế chính hạng, thì xe ấy không được chạy nữa.

Nếu không nộp các thứ thuế ấy cho đúng hạn đã kể trên, thì giấy phép cho xe chạy sẽ phải thu ngay lại, ấy là không kể các điều hình phạt mà người chủ xe có lẽ phải chịu nữa.

https://tieulun.hopto.org

NGƯỜI NHÀ QUÊ MUỐN MUA SÚNG ĐI SĂN

Suốt trong địa hạt Đông-Pháp, người muốn dùng súng để đi săn thì phải làm giấy xin phép quan Thống-Sứ có cho mới được.

Được phép phải có giấy chứng thực, giấy ấy có gián ảnh và điểm chỉ của người, và hạn phép 5 năm kể từ ngày phát cho, khi lĩnh phải nộp 25 đồng bạc thuế.

Bất kỳ phát giấy phép vào dịp nào, cứ 6 tháng phải đem trình-duyệt một lượt, từ mồng 1 đến 30 tháng 6 tây và từ mồng 1 đến 31 tháng chạp tây.

Mỗi lần kiểm duyệt thì phải nộp vào công quĩ Bắc-kỳ một đồng. Quan Sứ hay quan thay mặt ngài kiểm duyệt cho.

Một tháng trước khi hết hạn thì phải làm giấy xin hạn nữa hay là xin giả súng; khi xin gia hạn thì cũng phải theo thể-cách như lúc xin mua súng; thế là cốt để xem người có súng có vẫn ăn ở đứng đắn không.

Khi không cho gia hạn nữa thì quan Sứ lấy súng với đạn lại đem lưu trữ tại sở lính khố-xanh khi thu súng đạn có phát lại cho một cái biên lai. Người có súng vẫn được quyền nhận súng là của mình, nhưng khi nào có người khác được phép mà mua thì quan Sứ sẽ giao súng cho người ấy.

Khi bãi giấy phép thì súng và đạn cũng giữ lại như thế.

Cho được kiểm soát cả súng nữa thì chủ có súng cứ 6 tháng lại phải đệ lên tòa sứ để kiểm.

Người nào có súng hạn 6 tháng một mà không đem trình duyệt thì phải phạt từ 10 đồng đến 40 đồng, mà giấy phép cũng phải hủy đi hay là lấy lại; súng và đạn phải tịch-một.

Ngộ khi trót đánh mất giấy phép súng hay đạn thì phải trình ngay quan Sứ hay quan thay mặt ngài.

Muốn xin giấy khác thế vào thì lại phải nộp thuế một lần nữa.

https://tieulun.hopto.org

Mỗi một khẩu súng thì chỉ được một cái giấy phép. Giấy phép có biên rõ-ràng các biệt tính của súng.

Người không được phép để lại súng cho người nào không có phép mua súng.

Nếu người mà mình để lại súng là người bản-xứ thì phải đưa cho người ta cả cái giấy mình xin bán và đính cả giấy phép vào. Giấy phép ấy sẽ hủy đi, mà cái đơn của mình xin phép bán súng sẽ gài vào cái đơn của người ta xin mua súng.

Nếu người muốn mua một khẩu súng để đi săn thì phải làm đơn vào giấy thường và đính cả một cái giấy mẫu ở tòa sứ thường phát; trong giấy mẫu ấy nói cả việc hộ-tịch của người, cái tính đặc biệt của súng định mua, tên người bán, đã có giấy chưa hay là chưa có cũng biên vào. Giấy ấy có gián ảnh cùng các đầu ngón tay của người, phải đem đi hai cái ảnh vừa để gián vào giấy phép và sổ kiểm soát nữa.

Nếu người mất súng thì lập tức phải phi trình ngay.

Chớ có quên cứ 6 tháng lại phải trình giấy phép để kiểm duyệt nhớ.

THƯ VIỆN QUỐC GIA VIỆT NAM
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DU VIỆT NAM
NATIONAL LIBRARY OF VIETNAM

---

https://tieulun.hopto.org

165

MỤC LỤC

	Trang
Người nhà-quê ra tỉnh	5
Người nhà-quê đi chợ	12
— bị ỏm ở tỉnh	15
— đệ đơn vào tòa-sứ	17
— đến kiện tại Tòa-án sơ-cấp	20
— có việc kiện tại Tòa-án đệ-nhị-cấp	24
Phải trước bạ văn-tự, văn-khế	32
Người nhà-quê bị bắt rượu lậu	35
— nộp thuế thân và thuế điền-thổ, thuế đò, thuyền ở sông.	37
— trước bạ điền-thổ	43
— buôn bán	45
— làm hàng thịt ; lò lợn — Việc khám xét	49
— mở hàng cơm	51
— khẩn một ít đất công cửa làng	52
— xin khẩn một chỗ đất chừng 15 mẫu	54
— khai hầm đá	57

THƯ VIỆN QUỐC GIA VIỆT NAM
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DU VIỆT NAM
NATIONAL LIBRARY OF VIETNAM
https://tieulun.hopto.org

Trang

Người nhà-quê cưới vợ. 61

— đẻ con. 63

— bất hạnh có cha ta thế. 65

— cho con đi học. 67

Trẻ con đi thi 69

Người nhà-quê muốn mở trường tư 75

— có chân đi bảo-cử. 86

— muốn làm tộc-biểu. 89

— muốn làm lý-trưởng 91

Giấy yết-thị 93

Người nhà-quê muốn xin việc làm. 94

Người nhà-quê muốn đầu quân làm lính khố đỏ 95

Người nhà-quê muốn đầu làm lính khố-xanh, lính-cơ 99

— là cựu binh lĩnh lương hưu-trí. 102

— làm nhà gạch. 107

Phải giữ nhà cửa cho sạch sẽ, đồ ăn uống phải cho cẩn thận . . 110

Anh nhà-quê ơi! Phải bồ dưỡng thân thể người chứ 113

Phải ăn bận quần-áo cho tử tế. 115

Người nhà-quê vào một cửa hàng to 117

— làm ruộng. 118

Nghề vặt trong nhà. 121

Người nhà-quê xin giấy đốn gỗ ở rừng 123

THƯ VIỆN QUỐC GIA VIỆT NAM
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DU VIỆT NAM
NATIONAL LIBRARY OF VIET NAM

https://tieulun.hopto.org

Trang

Người nhà-quê ở Bắc-kỳ muốn vào Nam-kỳ muốn ứng mộ làm phu sang Tân-đảo (Nouvelle-Calédonie) 128

Những người được phép đi xuất dương làm ăn. 131

Người nhà-quê gửi thư. — Gửi mandat. — Lĩnh mandat. — Gửi thư có biên-lai. 135

Người nhà-quê muốn làm lính trạm, phu trạm, tá dịch 140

Trong làng có nhà phát hỏa. — Đê núng 142

Tại làng người nhà-quê xảy ra có bệnh dịch 144

Con người làng diềng người nhà-quê chết về bệnh đậu mùa. . . 146

Con người nhà-quê đau mắt. 149

Người nhà-quê có con chó hóa dại. 151

Con trâu của người nhà-quê ốm dịch trâu bò quẹ chân 153

Người nhà-quê muốn thi lấy bằng vận máy ô-tô và muốn tổ chức việc cho xe ô-tô chạy thuê 159

Người nhà-quê muốn mua súng đi săn. 163

https://tieulun.hopto.org

ADDENDUM

Sâu lúa.

Hiện nay có một thứ sâu cắn lúa hại lắm. Thứ sâu này trứng nó nở ở tận trong cây lúa cho nên khó mà trừ được.

Cây lúa nào bị nó cắn thì biết ngay, bông lúa trắng bệch ra mà rỗng không có hột. Bấy giờ chỉ có một cách trừ cho đỡ hại, là cây lúa nào bị nó cắn thì nhổ hay tỉa bỏ đáp đến tận đất rồi đốt đi. Cách này dùng rất hiệu nghiệm, nhất là khi ruộng chưa bị nhiều sâu cắn, và lại làm như thế thì các trứng nó không có thể nở ra được và cũng không có đẻ ra nhiều trứng khác nữa.

Trong những cánh đồng nào bị nó cắn rồi thì những cây ra cắt còn lại một nửa cần phải đốt sạch cả đi.

Nếu những nhà canh nông chịu khó chăm nom ruộng nương của mình cho cẩn thận và hễ thấy cây lúa nào bị sâu cắn trừ ngay đi, thì hại ít và sâu không có thể sinh ra nhiều được.

Imprimerie
d'Extrême-Orient,
Hanoi. — 1926.

https://tieulun.hopto.org

THƯ VIỆN QUỐC GIA VIỆT NAM
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DU VIỆT NAM
NATIONAL LIBRARY OF VIET NAM

https://tieulun.hopto.org

THƯ VIỆN QUỐC GIA VIỆT NAM
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DU VIỆT NAM
NATIONAL LIBRARY OF VIET NAM

IMP. D'EXTRÊME-ORIENT
HANOI —— (INDOCHINE)

https://tieulun.hopto.org